

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

FİNANS ENSTİTÜSÜ

FİNANS ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

İSLAMİ FİNANS YÖNTEMLERİNİN REEL KESİME
ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Feyzullah Esad ŞEKKELİ

1350Y75205

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
FİNANS ENSTİTÜSÜ
FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

İSLAMİ FİNANS YÖNTEMLERİNİN REEL
KESİME ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Feyzullah Esad ŞEKKELİ

1350Y75205

Danışman: Prof. Dr. Yusuf TUNA

İstanbul, Temmuz 2018

T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
.....Finans..... ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

.....Uluslararası Bankacılık ve Finans.....
Yüksek Lisans programı öğrencisi Fezaylah Esed SEKKELİ'nin
İslami Finans Yöntemlerinin Reel Kesim Etkileri
.....başlıklı tez çalışması,
Enstitümüz Yönetim Kurulu 11.06.18 tarih ve 74-14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından
oybirliği/~~oyçokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

UNVANI, ADI SOYADI
TEZ DANIŞMANI : Prof. Dr. Yusuf TUNA [MZA]
JÜRİ ÜYESİ : Doç. Dr. Nurullah GÜR
JÜRİ ÜYESİ : Dr. Öğr. Üyesi Alicabi ESÖY

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

ÖZET

II. Dünya savaşı sonrası hızlı bir şekilde gelişen teknoloji ile birlikte tüm Dünya devletlerinin ekonomileri de buna paralel olarak büyümüştür. Finansal piyasaların ortaya çıkması ise reel sektörde yapılan ticaretten çok daha hacimli işlemlerin finansal piyasalar içerisinde yapılmasına olanak sağlamıştır. Ancak zaman zaman finansal piyasalar ile reel sektör arasında oluşan balon kontrol edilemez hale gelerek dünya çapında krizlerin oluşmasına neden olmaktadır. Son yıllarda ise bu krizlerin önlenmesi adına devletler alternatif olarak İslami finans yöntemlerine rağbet göstermeye başlamıştır. İslami finans yöntemleri, faiz içeren yöntemlerin aksine reel sektör ile paranın bağlantısını koparmadan işlem yapmaya olanak sağlayarak hem haksız kazancın önüne geçmiş hem de devletlere organik büyüme imkânı tanımıştır. Bu çalışmada İslami finans yöntemlerinin reel kesime etkileri nitel olarak yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi, nicel olarak ise karşılaştırmalı analiz kullanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans Yöntemleri, Reel Sektör, Finansal Piyasalar

ABSTRACT

The globalization of finance and the growth of multinational corporations, along with the rapidly evolving technology after the Second World War, have led to the growth of global economies. The emergence of financial markets made it possible to carry out much more voluminous transactions in the financial sector than in the real sector. However, occasionally the balloon between the financial markets and the real sector becomes uncontrollable, causing crises around the world. In recent years, In order to prevent these crises, the countries have begun to prefer Islamic finance methods alternatively. Islamic finance methods, in contrast to methods involving interest, make it possible to make transactions without breaking the link between the real sector and money, both in terms of avoiding unjustified earnings and giving the possibility of organic growth for the states. In this study, the real cut-off effects of Islamic finance methods were investigated qualitatively by semi-structured interview method and quantitatively by using comparative analysis.

Key Words: Islamic Finance Methods, Real Sector, Financial Markets

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. FİNANSAL SİSTEM, FİNANSAL GELİŞMİŞLİK VE EKONOMİK BÜYÜME.....	3
1.1. Finansal Sistem.....	3
1.1.1. Banka Bazlı Finansal Sistem	4
1.1.2. Piyasa Bazlı Finansal Sistem	5
1.1.3. Banka Bazlı ve Piyasa Bazlı Finansal Sistem Karşılaştırması	6
1.2. Finansal Gelişmişlik: Tanımı, Aşamaları ve Göstergeleri	8
1.3. Finansal Gelişmişliğin Ekonomik Büyümeye Etkileri	16
2. KATILIM BANKACILIĞI.....	20
2.1. Katılım Bankacılığının Tanımı, Felsefesi ve Fon Toplama Yöntemleri	20
2.1.1. Katılım Bankacılığının Tanımı	20
2.1.2. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri.....	21
2.1.3. Katılım Bankacılığında Fon Kullanırma Yöntemleri	23
2.1.3.1. Murabaha.....	23
2.1.3.2. Mudaraba.....	26
2.1.3.3. Muşaraka	28
2.1.3.4. İcara.....	30

2.1.3.5. İstisna	33
2.1.3.6. Selem.....	34
2.2. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı	36
2.2.1. Katılım Bankalarının Dünyadaki Tarihsel Gelişimi	36
2.2.2. Katılım Bankacılığının Türkiye’deki Gelişimi	38
2.2.2.1. 1983-1999 Arası Dönem	39
2.2.2.2. 1999-2005 Arası Dönem	40
2.2.2.3. 2005 Sonrası Dönem	41
3. KATILIM BANKACILIĞININ REEL KESİM ÜZERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	46
3.1. Araştırmanın Konusu	46
3.2. Araştırmanın Önemi	46
3.3. Araştırmanın Yöntemi	47
3.3.1. Araştırmaya Katılan Kişilerin Belirlenmesi	48
3.3.2. Görüşme Formunun Hazırlanması.....	49
3.3.3. Görüşme Sorularının Belirlenmesi	49
3.4. Araştırma Bulguları.....	50
3.4.1. Katılım Bankacılığının Reel Sektöre Etkilerinin Derinlemesine Mülakat Yöntemiyle İncelenmesi	50
3.4.1.1. Özel Sektörün Katılım Bankacılığına Bakışı ve Memnuniyeti.....	51
3.4.1.2. Katılım Bankası ile Konvansiyonel Banka Karşılaştırması ve İmaj Meselesi.....	53
3.4.1.3. Katılım Bankalarının Reel Sektörün İhtiyaçlarını Karşılama Meselesi	57
3.4.1.4. Borç Temelli (Banka) Sistemden Ortaklığa Dayalı Finansman Sistemine Geçiş.....	60
3.4.1.5. Katılım Bankalarının gelişimi	64
3.4.2. Katılım Bankacılığının Reel Sektöre Etkilerinin Nicel Göstergeler Kullanılarak İncelenmesi	66
3.4.2.1. Katılım Bankacılığının İncelenmesi.....	66
3.4.2.2. Konvansiyonel Bankacılığın İncelenmesi.....	71

3.4.2.3. Katılım Bankacılığı ile Konvansiyonel Bankacılığın Karşılaştırılması	76
--	----

SONUÇ	81
EKLER	85
KAYNAKÇA	88

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Mevduat Bankalarının Verdiği Kredilerin Gsyih'ya Oranı (%)	11
Tablo 2. Mevduat Bankalarının Ve Diğer Finansal Kurumların Verdiği Kredilerin Gsyih'ya Oranı (%).....	12
Tablo 3. Hisse Senedi Piyasasının Toplam Değerinin Gsyih'ya Oranı (%)	13
Tablo 4. Hisse Senedi Piyasası İşlem Hacminin Gsyih'ya Oranı (%)	14
Tablo 5. Hisse Senedi Piyasası Devir Hızı (%).....	15
Tablo 6. Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (Aralık, 2017)	41
Tablo 7. Aktif Gelişimi (Bin TL)	42
Tablo 8. Toplanan Fon Gelişimi (Bin TL)	43
Tablo 9. Kullanılan Fon Gelişimi (Bin TL)	44
Tablo 10. Özkaynak Gelişimi (Bin TL)	45
Tablo 11. Araştırmaya Katılan Kişilere Ait Genel Bilgiler.....	48

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Katılım Bankacılığının Toplam-Sektörel Kredi Trendi.....	66
Şekil 2. Katılım Bankacılığının Kredi Kompozisyonu	68
Şekil 3. Katılım Bankacılığının Toplam Mevduat Trendi	69
Şekil 4. Katılım Bankacılığı Şube Sayıları	70
Şekil 5. Katılım Bankacılığının Şube Çalışan Sayısı.....	71
Şekil 6. Konvansiyonel Bankacılığın Toplam Ve Sektörel Kredi Trendi	72
Şekil 7. Konvansiyonel Bankacılığın Kredi Kompozisyonu	73
Şekil 8. Konvansiyonel Bankacılığın Toplam Mevduat Trendi	74
Şekil 9. Konvansiyonel Bankacılığın Şube Sayıları	75
Şekil 10. Konvansiyonel Bankacılığın Şube Çalışan Sayısı.....	76
Şekil 11. Katılım Bankacılığı İle Konvansiyonel Bankacılığının Sektörel Kredilerinin Artış Hız Trendi	77
Şekil 12. Katılım Bankacılığı İle Konvansiyonel Bankacılığının Mevduat Artış Trendi	78
Şekil 13. Katılım Bankacılığı İle Konvansiyonel Bankacılığının Şube Artış Trendi	79
Şekil 14. Katılım Bankacılığı ile Konvansiyonel Bankacılığının Şube Çalışan Sayısı Artış Trendi	80

KISALTMALAR

AAOIFI	: İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Örgütü
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ARCIFI	: İslami Finansal Kuruluşlar için Tahkim ve Uzlaşma Merkezi
AŞ	: Anonim Şirket
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DESİYAB	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DK	: Danışma Kurulu
DO	: Devlet Otoritesi
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
GCIBFI	: İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HZ	: Hazreti
IDB	: İslam Kalkınma Bankası
IFSB	: İslami Finansal Hizmetler Kurulu
IIFM	: Uluslararası İslami Finansal Piyasalar
IIRA	: Uluslararası İslami Derecelendirme Şirketi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KB	: Katılım Bankası
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
L	: Emek
LMC	: Likidite Yönetim Merkezi
M1	: Para Arzı
M2	: Geniş Tanımlı Para Arzı
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NCB	: National Commercial Bank
OIC	: İslam Konferansı Örgütü

ÖDÖP	: Öncelikli Dönüşüm Programları
RS	: Reel Sektör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

GİRİŞ

Son yıllarda hızlı bir şekilde gelişen teknoloji ile birlikte ivmelenen küreselleşme olgusu her alanda olduğu gibi ülkelerin ekonomilerini ve finans sistemlerini ciddi şekilde etkisini altına almıştır. Küreselleşen dünyada ülkelerin ekonomileri birbirleri ile daha geçişken bir yapı oluştururken, bu durum negatif veya pozitif yönde olan etkileşimlerini daha belirgin hale getirmiştir. Son yıllarda söz konusu durumun en büyük örneği, Amerika’da başlayan 2008 finansal krizidir. 2008 krizinin temelinde yatan sebeplerin başında finansal sektörün aşırı risk alarak daha yüksek kar elde etme çabası gelmektedir. Karları maksimize etmek adına oluşturulan toksik türev ürünler, reel sektörde karşılığı olmaması nedeniyle belirli bir süre sonra zarar etmeye başlamış ve bu durum da bütün Amerika ekonomisinde trilyon dolarlara ulaşan zararlara yol açmıştır. Bu zarar sadece Amerika’yı değil Dünya’nın çoğu ekonomisini negatif yönde etkileyerek etkileri yıllarca sürecektir olan ciddi bir krize sebep olmuştur. Ortaya çıkan kriz Dünya’daki finansal sistemlerin güvenilirliğini ciddi ölçüde sarsarak devletleri ve sermaye sahiplerini alternatif finans yöntemleri arayışına sokmuştur. Bu süreçte İslami finans yöntemlerine olan rağbet artmıştır. Bu rağbetin neticesinde Müslüman halkın çoğunluk olmadığı Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde bile İslami bankacılık prensiplerine uygun bankacılık işlemleri ve kurumları faaliyete geçirilerek İslami finansal ürünleri hizmete girmiştir. İslami bankacılık ürünlerine olan bu ilgi beraberinde birtakım soru işaretlerini de getirmektedir. İslami bankacılık hem ülkemiz hem de tüm dünya için yeni sayılabilecek bir alan olmasından dolayı akademik literatür olarak henüz yeterli seviye de bulunmamaktadır. Dolayısıyla İslam finans yöntemleri, araştırmacıların çalışmaları için önemli bir fırsat olarak ön plana çıkmaktadır.

Çalışmanın amacı, ülkemizde ve dünyada son yıllarda hızlı bir şekilde yükselişe geçen İslami finans yöntemlerinin hem nitel hem de nicel olarak reel sektöre olan etkilerinin araştırılmasıdır. Nihai amacımız ise ülkemizde faaliyet

gösteren İslami finans yöntemlerinin şu ana kadar reel olarak Türkiye ekonomisine nasıl katkı verdiği ve gelecekteki performansının daha iyi olabilmesi için ne gibi adımların atılması gerektiği hususuna akademik olarak katkı sağlayabilmektir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, finansal sistem başlığı altında banka bazlı ve piyasa bazlı finansal sistemlerin ekonomik büyümeye ne şekilde katkıda buldukları açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından ise finansal gelişmişliğin tanımı, aşamaları ve göstergeleri açıklanarak belirli ülkelerin finansal gelişmişlik göstergelerinden birkaçı verilmiştir. Son kısımda ise finansal gelişmişliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin sebepleri açıklanmıştır.

İkinci bölümde katılım bankacılığının tanımı ve ortaya çıkış nedenlerine değinildikten sonra katılım bankacılığının fon kullandırma yöntemleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Daha sonra katılım bankacılığının hem Dünya'daki hem de Türkiye'deki tarihsel gelişimi ve şu anki pozisyonundan bahsedilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise katılım bankacılığı, reel sektör, danışma kurulu ve devlet otoritesini temsil eden kişilerle mülakatlar, nitel olarak yapılandırılmış derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz yapılırken, araştırmaya daha iyi bir perspektif katması bakımından mülakatlar farklı başlıklar altında incelenmiştir. Nicel olarak ise katılım bankacılığının ve konvansiyonel bankacılığın son yıllardaki kredi, mevduat, şube ve şube çalışan sayısı rakamlarla birlikte karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

1. FİNANSAL SİSTEM, FİNANSAL GELİŞMİŞLİK VE EKONOMİK BÜYÜME

1.1. Finansal Sistem

21.yüzyılda, gelişen teknoloji ve iletişim imkanları ile birlikte küreselleşme süreci gün geçtikçe hızlanmaya başlamıştır. Gelişen küreselleşme süreci toplumları ve devletleri birbirlerine daha bağımlı hale getirmiştir. Bunun sonucu olarak insanlık artık en ufak ihtiyacını bile kilometrelerce uzaklıktaki bir ülkede bulunan birisinden karşılayabilecek duruma gelmiştir. Bu durum ise devletlerin ekonomik sistemlerine direk etki etmeye başlar pozisyona gelmiştir.

Bir ekonomik sistem, üretim, faktör ve finansal olmak üzere üç temel piyasadandan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi olan üretim piyasası, mal ve hizmet üretiminin olduğu piyasalardır. İkinci olarak, üretilen mal ve hizmetin alınıp satıldığı piyasaya ise faktör piyasası denmektedir. Üçüncü ve son olarak ise finansal piyasalar, fon transferinin gerçekleştirildiği piyasalardır (Coşkun, 2010, s.4).

Finans sisteminin çağımız ekonomik sistemlerinde önemli yeri bulunmaktadır. Sağlıklı bir ekonomik sisteme sahip olmanın en önemli koşullarından bir tanesi etkin bir finansal sisteme sahip olmaktan geçmektedir. Finansal sistemin etkin çalışması için fonların, arz edenlerden (tasarruf sahipleri) talep edenlere (yatırımcılar) etkin ve düzenli bir şekilde akışının sağlanabilmesi gerekmektedir (Afşar ve Afşar, 2010, s.25). Bireylerin veya şirketlerin elinde bulunan fon fazlalıklarını değerlendirebilmesi için finansal sistem, banka bazlı (dolaylı) sistem veya piyasa bazlı (dolaysız) sistem olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Gökten, Okan, Öner, ve Aypek, 2008).

1.1.1. Banka Bazlı Finansal Sistem

Bankalar, esas amacı düzenli olarak fon toplayarak ve kullanarak kâr elde etmek olan ekonomik kuruluşlardır (Mehmet, 2002, s.2). Bu süreçte finansal aracılık rolünü üstlenen bankalar, tasarruf sahiplerinden yatırımcılara fon aktarımı yaparak finansal sisteme önemli bir katkı sunmaktadırlar (Afşar ve Afşar, 2010, s.28).

Tarihte bankalar, ekonomik gelişmenin ilk aşamalarında, finansal sisteme hükmeder konumdadır. Çünkü, banka bazlı finansal sistemin alternatifi olan piyasa bazlı finansal sistem, yüksek miktarda fon, şeffaflık, yüksek kaliteli bilgi teknolojileri ve başlangıçta sağlanamayan bazı diğer niteliklere ihtiyaç duymaktadır. Ancak ülkeler, ekonomik kalkınmanın ilk aşamalarında bu nitelikleri karşılayabilecek yeterli kaynak, bilgi ve yetenekten yoksun bulunmaktadır. Bu nedenle, devlete ait işletmeler ve zengin aileler tarafından kurulan firmalar genellikle sanayileşme için temeller atmaya ve yerli üretimin başlamasına hız vermektedirler (Gerschenkron, 1962, ss.12-14).

19.yüzyıldan bu yana birçok ekonomist, özellikle ekonomik gelişmenin ilk aşamalarında ve zayıf kurumsal ortamlarda, banka tabanlı sistemlerin tasarrufları harekete geçirmek, iyi yatırımları tespit etmek ve sağlam kurumsal kontrol uygulamakta daha iyi olduğunu savunmaktadır (Levine, 2002, s.1). Banka bazlı sisteme bağlı olan görüş, bankaların (i) firmalar ve yöneticiler hakkında bilgi edinmesine ve böylece sermaye tahsisi ve kurumsal yönetime katkıda bulunmasına, (ii) kesitsel, zamanlararası ve likidite riskini yönetmesine ve böylece yatırım verimliliğini ve ekonomik büyümeyi artırmasına, (iii) ölçek ekonomisinden istifade etmek için sermayeyi harekete geçirmesine ve bu gibi konulardaki olumlu etkisine vurgu yapmaktadır. Bunun yanı sıra banka bazlı görüş, sermaye bazlı sistemlerin eksiklerine de dikkat çekmektedir (Diamond, 1984).

Özetle, banka tabanlı sistemlerin savunucuları, piyasa bazlı sistemlerin firmalar hakkında bilgi edinmek ve yöneticileri denetlemek için iyi bir iş çıkaramayacağına dair sağlam argümanlarının olduğunu düşünmektedirler. Bu durum ise etkin kaynak dağılımına ve ekonomik performansa zarar vermektedir.

Bankalar, piyasaların sahip olduğu temel eksikliklere sahip değildirler. Böylece, firmaları araştırmak, yöneticileri denetlemek ve endüstriyel genişlemenin finansmanı sağlamak hususlarında daha iyi iş çıkaracakları açıktır (Levine, 2005).

1.1.2. Piyasa Bazlı Finansal Sistem

Sermaye piyasaları miktar olarak az, dağınık ve tek başına herhangi bir yararı olmayan tasarrufların bir araya getirilmesi yoluyla yatırıma dönüştürülerek reel ekonomiye katkı sağlamaktadır. Bireyler açısından sermaye piyasası, ellerinde bulunan âtil fonların değerlendirilerek kendilerine ek getiri sağlayabilecekleri bir imkân sunmaktadır. Firmalar açısından ise sermaye piyasaları, aracısız fon kaynağına sahip olabilme imkânı vermektedir. Bu durum ise firmaların kaynak maliyetlerini düşürmektedir (Coşkun, 2010, s.12).

Piyasa bazlı finansal sistem, gelir seviyesi yüksek ve yasal düzenlemeleri oturmuş olan ülkelerde daha fazla öne çıkmaktadır. Bu ülkelerde, hisse senedi piyasaları bankalara göre daha etkin bir konumda bulunmaktadır (Demirgüç-Kunt ve Levine, 1999, s.35). Bankalar -borç veren kuruluşlar olarak- ihtiyatlı olma yönünde doğal bir önyargıya sahiptir, bu nedenle banka tabanlı sistemler kurumsal yenilikleri ve büyümeyi engelleme eğilimine girebilmektedirler (Morck ve Nakamura, 1999). Örnek olarak, güçlü bankalar olgun ve daha az riski bulunan firmaları fonlamada daha rahat olmaktadır. Piyasa bazlı sistem ise daha yeni ve daha riskli sektörleri fonlama konusunda daha cazip fırsatlar sunmaktadır (Levine, 2002, s.2).

Aslında piyasa bazlı finansal sistem bankacılık sisteminin sebep olduğu güçlü problemlerin çözümüne yönelik oluşan bir durumdur. Banka bazlı finansal sistemlerde firmalar üzerinde büyük bir etkiye sahip olan aracılar bulunabilmektedir. Bu aracılardan sahip olduğu etki ise olumsuz sonuçlar doğuracak şekilde kendini gösterebilmektedir. Firmaların yeni yatırım ya da dış borçlarını yeniden yapılandırma gibi anlaşmalarda güç sahibi bankalar firmaların beklenen

getirilerinden piyasa bazlı sistemin faydalanacağından daha fazla faydalanabilmektedirler (Hellwig, 1991).

Piyasa bazlı finansal sistemin savunucuları, piyasaların, risk yönetimi konusunda daha fazla ürün çeşitliliğinin olduğunu iddia etmektedirler. Banka bazlı finansal sistemler, standart durumlar için ucuz risk yönetimi hizmetleri sunarken, piyasaya dayalı sistemler ise risk yönetimi hizmetlerini daha firmaya özel ve esnek olarak sunmaktadırlar. Böylece, ekonomiler olgunlaştıkça ve sermayelerini artırmak için daha fazla risk yönetim araçları gerektiğinde, piyasa bazlı sistemin faaliyetlerinin gelişmesini destekleyen yasal ve düzenleyici ortamdan eş zamanlı yararlanabilmektedirler veya genel büyümeyi geciktirebilmektedirler (Levine, 2005).

1.1.3. Banka Bazlı ve Piyasa Bazlı Finansal Sistem Karşılaştırması

Yaklaşık yüzyıldan uzun bir süredir araştırmacılar, finansal gelişmişliğin temel taşlarını ortaya koymanın yanı sıra, banka bazlı ekonomik sistemin mi yoksa piyasa bazlı ekonomik sistemin mi ekonomik büyümeye daha fazla yararı olup olmadığı konusunda karşılaştırmalı araştırmalar yapmaktadırlar. Finansal araçlar, bilgi üretimi ve sermaye tahsisi, firmalarda kurumsal yönetim ve denetimi, riskin iyileştirilmesi, tasarrufların toplanması ve işlem kolaylığı hususlarında gelişmeler sağlamıştır. Ancak bu gelişmeler tek başına bir ülkenin banka bazlı sisteme yönelmesinin gerekçeleri olabilecek hususlar değildir. Bunlar sadece banka bazlı sistemin avantajlı kısımları olarak görülebilir (Levine, 2005).

Ekonomistlerin uzun süredir araştırdıkları finansal sistem tartışması özellikle dört ülkenin üzerinde yoğunlaşmaktadır. Almanya ve Japonya'nın sahip olduğu banka bazlı finansal sistemde bankalar, tasarrufların harekete geçirilmesi, sermaye tahsisi, firma yöneticilerinin yatırım kararlarının denetlenmesi ve firmaların risk yönetimi yapabilmesi gibi konularda iyi iş çıkarmışlardır. Amerika ve İngiltere'nin sahip olduğu piyasa bazlı finansal sistemde ise menkul kıymet piyasaları, halkın

tasarruflarının firmalara aktarılması, kurumsal kontrolün sağlanması ve firmaların risk yönetimi yapabilmesi açısından bankalar ile birlikte öne çıkmaktadırlar. Bazı analistler piyasaların finansal hizmetler sunma konusunda daha verimli çalıştıklarını öne sürmektedirler. Diğerleri ise aracı kurumların bu konuda daha başarılı olduklarını savunmaktadırlar (Demirgüç-Kunt ve Levine, 1999, s.1).

Bazıları, piyasa bazlı ekonomi mi yoksa banka bazlı ekonomi mi sorularının önemini reddetmekte ve bunun yerine asıl meselenin genel ekonomik gelişme olduğunun önemini savunmaktadırlar. Bilgi, işlem ve uygulama maliyetleri finansal piyasaların ve aracılardan ortaya çıkması için fırsat yaratmaktadır. Buna karşılık finansal sistemin bu bileşenleri projeyi değerlendiren, şirket kontrolünü uygulayan, risk yönetimini kolaylaştıran, tasarrufların mobilizasyonunu ve değişimini kolaylaştıran finansal işlevler sağlamaktadır. Bundan dolayı, “finansal işlevler görüşü” finansal sistemleri banka bazlı veya piyasa bazlı öncelikli tartışmaları reddetmektedir (Merton, 1992, Merton, 1995, Levine, 1997). Bu görüşe göre, büyümenin en önemli konusu ekonominin iyi işleyen bir finansal sisteme erişimi olup olmadığıdır; finansal sistemin bileşimi ikincil önemdedir (Levine, 2005).

18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında ABD ekonomisine finansal hizmetler sunmada bankaların ve menkul kıymet piyasalarının birbirlerine bağımlı olarak hareket ettiği ortaya çıkmıştır. (Sylla, 1998). Böylece finansal sistemin bu iki bileşeni, kalkınma süreci boyunca tamamlayıcı nitelikte olabilmektedir. Hukuk ve finans görüşü, finansmanın bir dizi sözleşme olduğunu kabul etmektedir. Bu sözleşmeler, yasal haklar ve uygulama mekanizmaları tarafından tanımlanmakta ve az ya da çok etkin kılınmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, iyi işleyen bir yasal sistem hem pazarların hem de aracılardan çalışmasını kolaylaştırmaktadır. Ekonomiye kaynak dağılımı ve ekonomik büyümeyi etkileyen finansal işlevlerin genel seviyesi ve kalitesi budur. Hukuk ve finans görüşü, ülkeleri sınıflandırmak hususunda banka bazlı veya piyasa bazlı sınıflandırmaktan ziyade ülkeleri finansal işlemlerin desteklenmesinde hukuk sisteminin etkinliğine bakılmasının daha faydalı olacağı görüşünü benimsemektedir (Levine, 2005).

1.2. Finansal Gelişmişlik: Tanımı, Aşamaları ve Göstergeleri

Finansal gelişmişlik, bir ülkedeki finansal kurumların, finansal piyasaların ve finansal araçların gerek büyüklük gerekse yapısal olarak değişimlerinin göstergesi olarak tanımlanmaktadır. Finansal sistemin ekonomik büyümeye olan katkısının başlıca faktörü, oluşturulan tasarrufların reel sektöre etkin ve verimli bir şekilde aktarılması ile ortaya çıkar. Bu süreçte tasarruf sahiplerinin portföy çeşitliliğinin sağlanması, tasarrufların etkin bir biçimde dağılmasına olanak sağlamıştır. Gelişmişlik düzeyinin artmasına bağlı olarak tasarruf sahipleri daha farklı alanlarda tasarruflarını değerlendirerek risklerini azaltmış ve etkin bir yatırım süreci izlemiş olmaktadır. Bu süreçteki bilgi maliyetinin azaltılması ve bilgiye ulaşma kolaylığı ise finansal sistemin gelişmişlik düzeyi ile alakalıdır. Bahsedilen yatırım süreci ne kadar kolay ve etkin olursa reel sektöre yapılan yatırımlar o denli artacak ve ekonomik büyümeye olan katkıda buna paralel olarak artacaktır (Stiglitz, 1985).

Finansal gelişme – genellikle kredi seviyesi ve borsa büyüklüğü ile ölçülür-ekonomik büyümenin tahmininde kullanılabilir. Çünkü, finansal piyasalar gelecekteki büyümeyi öngörerek hareket ederler. Finansal kuruluşlar sektörlerin büyüyeceğini düşünürlerse borç vermeye devam etme eğiliminde olacaklardır. (Rajan ve Zingales, 1998).

Birincisi, finansal gelişme, mevduat bankaları ve diğer finans kurumları tarafından elde edilen özel kredilerin gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) oranı olarak ölçülebilmektedir. İkincisi, finansal gelişme, borsa aktifleştirmesinin GSYİH'ye oranı olarak ölçülebilmektedir. Bu iki yol banka bazlı ve piyasa bazlı olma üzere iki farklı finansal yapıyı temsil etmektedir. Piyasa temelli sistemlerde, menkul kıymet piyasaları, finansal bilgilerin üretilmesinde, tasarrufların firmalara yönlendirilmesinde, kurumsal yönetişime katkı da bulunulmasında, risklerin yönetilmesinde ve diğer finansal hizmetlerin sunulmasında önemli rol oynamaktadır (Levine, 2005).

Finansal gelişme düzeyinin ortaya konulmasında birden fazla göstergeli baz almak gerekmektedir. Çünkü bir göstergeliye bakılarak analiz yapılması, analizi

doğruluktan uzaklaştırabilir. Bu durumda diğer göstergeler devreye girerek daha doğru bir analiz yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu nedenle akademik literatür, finansal gelişmişliği ölçmek için finansal derinlik kavramını kullanmaktadır. Finansal derinlik kavramı, talepteki gelişmeleri yansıtan göstergeler, arzdaki gelişmeleri yansıtan göstergeler ve diğer göstergeler olmak üzere üç başlık altında incelenebilmektedir. Finansal aktif talebinin değişimi ile ilgili temel olarak beş gösterge bulunmaktadır. Birincisi, para arzının GSYİH payının ($M1/GSYİH$) azalması finansal gelişmenin olumlu yönde olduğunu göstermektedir. İkincisi, geniş tanımlı para arzının GSYİH'deki payının ($M2/GSYİH$) artması finansal gelişmenin olumlu yönde olduğunu göstermektedir. Üçüncü gösterge ise geniş anlamda para arzı ile dar anlamda para arzının farkının GSYİH'ye ($M2-M1/GSYİH$) artması halkın elindeki tasarrufların arttığını göstermektedir. Bir diğeri ise, likit varlıklar stokunun GSYİH'ye ($L/GSYİH$) bölünmesi, finansal sistemin kurumsallaşma derecesini göstermektedir. Son olarak ise likit varlık stoklarından dar tanımlı para arzı çıkartılarak GSYİH'ye ($L-M1/GSYİH$) bölünmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, halkın portföy çeşitlendirmesi talebinin gelişimi olarak adlandırılmaktadır. Finansal yapının arz cephesindeki değişimleri analiz etme hususunda ise üç temel gösterge bulunmaktadır. Birincisi, ticari bankalar aktif toplamının GSYİH'ye bölünmesi ile elde edilmektedir. Finansal gelişmişlik arttıkça ekonomilerin daha piyasa bazlı olma eğilimi olmasından dolayı ilerleyen süreçlerde azalması beklenen bir oran olduğu düşünülmektedir. İkinci olarak, finansal aracilar aktif toplamının GSYİH'ye bölünmesi ile ortaya çıkmaktadır. Tasarruf ve yatırım sürecinin kurumsallaşmasını gösterdiğinden dolayı oran ne kadar büyük olursa finansal gelişme sürecinin de o kadar ilerlediğini göstermektedir. Son olarak ise, banka dışı finansal aracilar aktif toplamının ticari bankaların aktif toplamına bölünmesi ile elde edilmektedir. Finansal sistem içerisinde, bankaların haricindeki finansal kurumların ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Oran ne kadar yüksek ise finansal gelişmişliğin de o kadar arttığı söylenebilmektedir. Şu ana kadar bahsedilen göstergelerin yanı sıra temel olarak altı tane daha gösterge bulunmaktadır. Birincisi, özel sektöre verilen kredilerin toplam kredilerin içindeki payı veya GSYİH'ye oranı olarak hesaplanabilmektedir. İkincisi, toplam aktifler içerisindeki özel banka dışı finansal araciların aktiflerinin oranıdır. Bu oran ne kadar yüksek ise finansal sistemin o kadar geliştiği ve derinleştiği söylenebilmektedir. Üçüncüsü, özel veya devlet

bankalarının bankacılık sektöründeki toplam aktiflere olan oranı olarak ölçülmektedir. Bu oran sayesinde ekonomi de özel bankaların mı yoksa devlet bankalarının mı daha ağırlıkta olduğu gözlemlenebilmektedir. Bir diğeri ise, kapitalizasyon oranı olarak adlandırılan sermaye piyasalarında halka açılan firmaların piyasa değerlerinin GSYİH'ye oranlaması olarak hesaplanan göstergedir. Bu oranın yükselmesi finansal gelişmenin arttığını göstermektedir. Bunlara ek olarak, finansal gelişme ilerledikçe finansal aktiflerin vade süreleri de o ölçüde uzaması beklenmektedir. Vade süresinin uzun olması ekonominin istikrarın ve finansal derinleşmenin göstergelerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Finansal gelişmişliğin son göstergesi ise kredi faiz oranları ile mevduat faiz oranları arasındaki farktır. Bu aradaki fark ne kadar az olursa fon transfer maliyetleri o kadar azalmış ve finansal derinleşme süreci de o denli ilerlemiş demektir (Afşar ve Afşar, 2010, ss.54-55).

2000-2015 yılları arasında Almanya, Amerika, Brezilya, Fransa İngiltere, Japonya, Meksika ve Türkiye'nin finansal derinliğinin boyutlarının görülebilmesi açısından aşağıdaki veriler önem taşımaktadır:

Tablo 1. Mevduat Bankalarının Verdiği Kredilerin GSYİH'ya Oranı (%)

<i>Yıl</i>	<i>Almanya</i>	<i>Amerika</i>	<i>Brezilya</i>	<i>Fransa</i>	<i>İngiltere</i>	<i>Japonya</i>	<i>Meksika</i>	<i>Türkiye</i>
2000	116,33	46,82	29,55	81,29	114,34	186,52	16,69	14,03
2001	111,30	49,09	29,02	76,29	123,39	146,88	15,23	14,38
2002	110,90	49,54	27,38	75,22	127,24	105,12	14,38	12,54
2003	110,02	49,88	27,49	74,65	130,04	98,89	13,21	13,10
2004	106,67	51,00	26,34	74,45	136,23	94,64	12,55	14,40
2005	104,58	52,91	27,97	76,97	143,17	94,47	12,99	18,47
2006	101,25	55,15	31,06	80,37	151,06	95,88	14,50	22,41
2007	96,74	57,44	36,33	84,02	164,09	94,50	16,56	26,31
2008	96,07	60,74	42,56	90,09	187,15	97,93	16,85	29,59
2009	99,15	57,60	47,04	94,88	202,20	103,89	17,73	34,20
2010	90,71	51,55	48,17	94,03	190,24	101,48	17,51	38,19
2011	84,54	50,41	55,65	94,93	179,87	102,50	18,10	43,18
2012	83,55	49,09	62,91	96,20	168,22	102,61	19,14	49,99
2013	81,97	48,89	66,50	95,68	157,98	103,86	20,98	57,67
2014	79,74	49,26	65,78	94,81	144,96	105,10	21,58	65,54
2015	77,52	50,39	66,86	94,32	134,69	102,63	22,58	58,01
2000 - 2015	96,94	51,86	43,16	86,14	153,43	108,56	16,91	32,00

Kaynak: (Dünya Bankası, 2018)

Tablo 1.'de verilen mevduat bankalarının verdiği kredilerin GSYİH'ya oranı 2000-2015 yıllarının ortalaması alındığında en yüksek olan üç ülke sırasıyla İngiltere, Japonya ve Almanya iken en düşük üç ülke ise sırasıyla Meksika, Türkiye ve Brezilya'dır.

Tablo 2. Mevduat Bankalarının ve Diğer Finansal Kurumların Verdiği Kredilerin GSYİH'ya Oranı (%)

<i>Yıl</i>	<i>Almanya</i>	<i>Amerika</i>	<i>Brezilya</i>	<i>Fransa</i>	<i>İngiltere</i>	<i>Japonya</i>	<i>Meksika</i>	<i>Türkiye</i>
2000	116,33	162,42	30,71	81,29	114,34	186,52	17,77	14,03
2001	111,30	164,89	30,15	76,29	123,39	185,01	16,54	14,38
2002	110,90	163,42	28,24	75,22	127,24	183,66	16,10	12,54
2003	110,02	165,00	28,18	74,65	130,04	181,05	15,03	13,10
2004	106,67	173,81	27,03	74,45	136,23	175,99	14,44	14,40
2005	104,58	178,75	28,84	76,97	143,17	180,04	14,97	18,47
2006	101,25	185,19	34,37	80,37	151,06	186,59	16,79	22,41
2007	96,74	192,82	41,80	84,02	164,09	179,38	19,59	26,31
2008	96,07	195,58	47,67	90,09	187,15	177,86	20,40	30,85
2009	99,15	188,88	54,61	94,88	202,20	182,09	21,96	36,83
2010	90,71	180,25	57,11	94,03	190,24	174,84	22,13	40,85
2011	84,54	175,39	63,45	94,93	179,87	174,29	22,97	45,96
2012	83,55	170,92	69,95	96,20	168,22	172,49	24,64	53,15
2013	81,97	176,81	73,00	95,68	157,98	174,09	27,43	61,30
2014	79,74	182,46	71,23	94,81	144,96	177,23	28,50	69,68
2015	77,52	179,65	71,26	94,32	134,69	175,64	30,16	61,66
2000-2015	95,65	178,25	48,46	86,46	156,04	178,68	20,78	34,79

Kaynak: (Dünya Bankası, 2018)

Tablo 2.'de verilen mevduat bankalarının ve diğer finansal kurumların verdiği kredilerin GSYİH'ya oranının 2000-2015 yılları ortalaması en yüksek olan üç ülke sırasıyla Japonya, Amerika ve İngiltere iken en düşük üç ülke ise sırasıyla Meksika, Türkiye ve Brezilya'dır.

Tablo 3. Hisse Senedi Piyasasının Toplam Değerinin GSYİH'ya Oranı (%)

<i>Yıl</i>	<i>Almanya</i>	<i>Amerika</i>	<i>Brezilya</i>	<i>Fransa</i>	<i>İngiltere</i>	<i>Japonya</i>	<i>Meksika</i>	<i>Türkiye</i>
2000	64,24	146,19	33,53	100,44	162,77	80,44	20,75	28,50
2001	59,13	138,33	32,38	93,65	142,68	58,84	17,49	22,02
2002	43,68	114,90	26,98	73,78	116,43	51,76	15,31	16,67
2003	37,90	110,69	32,02	68,19	109,33	58,40	15,05	17,30
2004	42,21	125,55	43,01	71,99	115,49	69,86	18,64	21,51
2005	41,78	128,39	48,99	75,44	116,61	84,75	23,92	27,20
2006	47,35	133,39	56,05	90,57	127,99	98,96	30,21	29,38
2007	56,43	137,36	77,06	100,95	129,48	98,20	35,56	35,31
2008	45,06	109,70	61,43	76,05	94,95	80,39	28,51	28,45
2009	34,20	92,96	56,10	61,94	94,01	64,40	30,27	26,35
2010	38,83	108,32	69,60	71,22	121,79	64,61	39,49	37,35
2011	35,83	107,38	55,23	62,35	118,69	61,29	37,01	30,32
2012	36,42	107,03	46,23	60,55	112,11	55,03	38,20	31,38
2013	46,20	128,71	43,43	74,21	-	71,47	42,25	30,37
2014	47,36	146,50	37,04	77,33	-	88,89	37,93	24,70
2015	47,12	143,31	31,11	79,24	-	99,79	35,01	25,67
2000-2015	45,23	123,67	46,89	77,37	120,18	74,19	29,10	27,03

Kaynak: (Dünya Bankası, 2018)

Tablo 3.'de verilen hisse senedi piyasasının toplam değerinin GSYİH'ya oranının 2000-2015 yılları ortalaması en yüksek olan üç ülke sırasıyla Amerika, İngiltere ve Japonya iken en düşük üç ülke ise sırasıyla Türkiye, Meksika ve Almanya'dır.

Tablo 4. Hisse Senedi Piyasası İşlem Hacminin GSYİH'ya Oranı (%)

<i>Yıl</i>	<i>Almanya</i>	<i>Amerika</i>	<i>Brezilya</i>	<i>Fransa</i>	<i>İngiltere</i>	<i>Japonya</i>	<i>Meksika</i>	<i>Türkiye</i>
2000	75,59	236,88	19,35	62,29	96,39	47,32	5,85	37,40
2001	78,94	241,17	12,35	73,67	112,75	45,33	6,79	42,35
2002	53,96	174,06	8,93	69,05	86,02	41,05	5,24	26,27
2003	41,14	144,89	9,74	63,55	58,69	47,27	3,21	27,82
2004	40,76	144,22	13,97	59,86	62,93	61,85	4,27	31,54
2005	43,03	172,60	17,28	59,05	66,53	81,25	5,76	36,71
2006	53,97	205,58	21,24	71,05	83,87	106,26	7,01	38,99
2007	77,90	254,62	34,05	95,28	112,91	132,70	9,50	44,08
2008	102,55	313,59	37,33	94,94	111,55	136,89	9,13	38,22
2009	84,16	285,38	36,93	66,21	107,94	102,15	8,23	39,94
2010	46,71	235,50	38,83	48,66	123,07	73,76	9,21	50,08
2011	41,88	250,95	34,37	48,05	122,56	73,26	9,04	46,43
2012	38,25	229,36	31,19	43,05	103,06	61,92	8,98	44,05
2013	34,68	197,87	30,38	39,45	75,82	85,22	11,33	43,51
2014	33,28	210,05	27,50	40,09	68,75	108,58	11,00	44,15
2015	37,25	224,06	24,98	-	-	112,20	9,18	45,34
2000-2015	55,25	220,05	24,90	62,28	92,86	82,31	7,73	39,81

Kaynak: (Dünya Bankası, 2018)

Tablo-4’de verilen hisse senedi piyasası işlem hacminin GSYİH’ya oranının 2000-2015 yılları ortalaması en yüksek olan üç ülke sırasıyla Amerika, İngiltere ve Japonya iken en düşük üç ülke ise sırasıyla Meksika, Brezilya ve Türkiye’dir.

Tablo 5. Hisse Senedi Piyasası Devir Hızı (%)

<i>Yıl</i>	<i>Almanya</i>	<i>Amerika</i>	<i>Brezilya</i>	<i>Fransa</i>	<i>İngiltere</i>	<i>Japonya</i>	<i>Meksika</i>	<i>Türkiye</i>
2000	145,88	198,08	42,79	78,60	68,87	63,11	31,51	218,49
2001	112,81	142,13	35,60	75,78	82,29	67,22	41,89	152,20
2002	95,99	135,20	28,73	93,28	51,19	81,35	22,41	175,33
2003	107,12	125,94	39,43	87,53	56,17	89,66	21,50	187,24
2004	99,26	123,95	39,49	86,57	58,76	102,79	30,81	173,71
2005	107,75	153,42	39,13	76,48	59,15	107,63	26,29	152,03
2006	137,23	165,47	45,01	95,72	80,61	122,64	28,06	145,17
2007	167,67	215,49	59,95	107,72	99,54	148,54	31,78	142,15
2008	247,78	292,62	54,70	108,22	100,19	153,31	27,03	106,48
2009	152,96	255,96	75,69	76,96	156,76	114,81	28,63	193,11
2010	112,64	222,25	59,07	71,62	102,53	115,95	26,77	147,68
2011	116,88	246,32	57,12	74,52	96,61	114,21	23,02	153,71
2012	96,83	187,10	73,10	66,18	84,89	98,03	26,40	145,02
2013	75,72	154,76	69,07	53,04	-	165,08	30,70	149,67
2014	69,07	152,97	71,95	53,23	-	112,41	26,00	187,38
2015	91,15	160,16	76,07	-	-	127,38	25,88	189,74
2000-2015	121,04	183,24	54,18	80,36	84,43	111,51	28,04	163,70

Kaynak: (Dünya Bankası, 2018)

Tablo 5.'de yüzdeler olarak verilen hisse senedi piyasası devir hızının 2000-2015 yılları ortalaması en yüksek olan üç ülke sırasıyla Amerika, Türkiye ve Almanya iken en düşük üç ülke ise sırasıyla Meksika, Brezilya ve Fransa'dır.

1.3. Finansal Gelişmişliğin Ekonomik Büyümeye Etkileri

Finansal sistemlerin tasarruf ve yatırım kararları ile birlikte ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğine dair beş temel etken bulunmaktadır. Bu etkenler, bilgi, uygulama ve işlem maliyetlerini azaltmaya yardımcı olmaktadır (Merton, 1992). Levine R. (2005), finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme literatürünü gözden geçirirken aynı beş temel etkeni incelemenin yararlı olduğunu düşünmektedir. Bunlar sırasıyla:

1. Olası yatırımlar hakkında bilgi üretilmesi ve sermaye tahsis edilmesi,
2. Yatırımların izlenmesi ve finansman sağladıktan sonra kurumsal yönetim uygulanması,
3. Riskin ticareti, çeşitlendirilmesi ve yönetimini kolaylaştırılması,
4. Tasarrufların harekete geçirilmesi ve birleştirilmesi,
5. Mal ve hizmet alışverişini kolaylaştırılması.

Bütün finansal piyasaların bu hizmetleri sunmasına karşın bu hizmetleri nasıl sundukları konusunda büyük farklılıklar vardır. Bu işlemlerin her biri tasarruf ve yatırım kararlarını dolayısıyla da ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Bilgi üretimi ve sermaye tahsisi hususunda bireysel tasarruf sahipleri, olası yatırımlarla ilgili bilgiyi edinmek ve değerlendirmek de yeterli donanımına sahip olmayabilmektedirler. Firmaların, yöneticiler ve pazar koşulları hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip olmaları, yapacakları yatırımın isabetli olması açısından önemlidir. Ancak bu bireysel tasarruf sahipleri açısından son derece maliyetli bir durumdur. Bundan ötürü de ellerinde olan kısıtlı güvenilirliğe sahip bilgiyle yatırım yaparlar. Bu durum da tasarruf sahiplerini öngöremeyeceği risklerle karşı karşıya bırakmaktadır (Bagehot, 1962, s.58).

Finansal aracılar, bilgi edinme ve işleme maliyetlerini düşürebilir ve böylece kaynak dağılımını artırabilmektedirler (Boyd ve Prescott, 1986). Finansal aracılar, firmalar, yöneticiler ve ekonomik koşullar hakkında edindikleri bilgileri iyileştirerek ekonomik büyümeyi hızlandırabilirler. Birçok girişimcinin sermayeyi talep ettiği ve

bu sermayenin kısıtlı olduğu varsayımından yola çıkılarak, firmalar hakkında daha iyi bilgi üreten finansal aracilar bu suretle daha umut verici firmalara fon aktararak daha verimli bir sermaye tahsisi süreci izlenmesini sağlamaktadırlar (Greenwood ve Jovanovic, 1990). Bu da sermayenin daha etkin ve verimli bir şekilde dağılmasına yol açarak ekonomik büyüme daha etkin bir biçimde destek verilmiş olacaktır (Levine, 2005).

Kurumsal yönetim, ekonomik büyümeyi ve finansal gelişmeyi anlamlandırma konusunda en önde gelen konulardan birisidir. Firmalara sermaye sağlayan kişi ya da kurumlar, firmaların hem tasarruf hem de harcama kararlarını izleyebilir ve kararlarını etkileyebilirler. Bundaki amaçları da firma yönetiminin, firma değerini daha hızlı ve güvenilir bir şekilde arttırmasıdır. Burada ortaya iki türlü problem çıkmaktadır. Birincisi, firmalara sermaye sağlayan kişi ya da kurumların küçük paylara sahip olanlarının çoğunlukta olduğu durumlardır. Bu tür durumlarda yönetim kurullarını denetleme ve izleme maliyetleri yüksek olduğundan dolayı küçük paydaşlar ellerinde bulunan düşük güvenilirlikteki bilgiye dayanarak hareket ederler. Bunun sonucunda yönetim kurulları ortaya çıkan boşluktan yararlanarak kendilerinin menfaatine olacak şekilde firmayı yönetmeye başlayabilmektedirler. İkinci durum ise firmalarda hâkim ortak olması durumudur. Burada ise hâkim ortak, şirketin yönetim kurulunu kendi faydasına olacak şekilde karar almaya zorlayabilir. Bu kararlar ise hem firmanın küçük ortaklarının hem de toplumun ve genel piyasanın menfaatleri dışında olabilir (Levine, 2005).

Aracılar açısından, Diamond (1984), finansal araciların kurumsal yönetime katkıda bulunduğu bir model geliştirmiştir. Aracı, birçok kişinin tasarrufunu harekete geçirmekte ve bu kaynakları firmalara vermektedir. Bu "yetkili denetleyici", toplu denetleme maliyetlerinden tasarruf sağlıyor ve arabulucu, tüm yatırımcıları denetleyemeyeceğinden dolayı bedavacılık (free-rider) problemini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca, finansal aracilar ve firmalar uzun vadeli ilişkiler geliştirdikçe, bilgi edinme maliyetlerini daha da düşürülebilmektedirler.

Ekonomik büyüme açısından, birtakım modeller, iyi işleyen finansal araciların, kurumsal yönetimi artırarak büyümeyi etkilediğini göstermektedir. Bencivenga ve Smith (1993) denetleme masraflarını azaltarak kurumsal yönetime

katkıda bulunan finansal araçların kredi sınırlandırmasını azaltacağı ve böylece üretkenliği, sermaye birikimini ve büyümeyi artıracığını çalışmalarında göstermektedir.

Geleneksel finans teorisi riskin iyileştirilmesi konusunu riskin kesitsel çeşitlendirilmesi bağlamında ele almaktadır. Sermaye sahipleri, bankaların, yatırım fonlarının ve menkul kıymet piyasalarının sunduğu fırsatları kullanarak kendi sermayelerinin risklerini dağıtabilir, paylaşabilir ve çeşitlendirebilirler. Finansal sistemin gelişmişlik düzeyi ile bağlantılı olarak risk çeşitlendirme sunma yeteneği sermaye tahsisi ve tasarruf oranlarını iyileştirerek ekonomik büyümeyi uzun vadeli etkileyebilir (Levine, 2005). Teknolojik gelişmeler bağlamında, King ve Levine (1993b), kesitsel risk çeşitliliğinin yenilikçi faaliyetleri teşvik edeceğini göstermektedir. Firmalar ise kârlarını artırabilmek adına sürekli olarak teknolojik gelişmelere yatırım yapmaktadırlar. Yenilikçi projelerden oluşan çeşitlendirilmiş bir portföy tutabilmek riski azaltmak anlamına gelmektedir. Bu durumda, yatırımcıları, ekonomik büyümeyi güçlendiren yenilikçi faaliyetlere yapma konusunda istekli hale getirmektedir. Böylece risk çeşitlendirmesini kolaylaştıran finansal sistemler, teknolojik değişimi ve ekonomik büyümeyi hızlandırabilmektedir.

Kesitsel risk çeşitlendirilmesinin yanı sıra dönemler arası risk çeşitlendirmesi de uzun vadeli riski azaltma konusunda yatırımcılara destek olmaktadır. Özellikle, makroekonomik krizler gibi belirli bir nokta da çeşitlendiremediğimiz riskler, uzun ömürlü aracı firmalar sayesinde yatırımcının riski kuşaklar arası çeşitlendirmesini sağlayabilmektedir. Bu durum yatırımcıya uzun vade de ticaretin arttığı zamanlarda az, ticaretin durgun olduğu zamanlarda ise nispeten fazla getiri sağlamaktadır (Levine, 2005).

Üçüncü risk türü ise likidite riskidir. Likidite, en açık tabiri ile finansal araçların paraya dönüştürülebilme hızını ve bununla birlikte değerinden en az kayıp ile paraya dönüştürülebilme yeteneğini ifade eder. Likidite riski, finansal araçların paraya dönüştürülebilmesi ile ilgili belirsizliklerden dolayı ortaya çıkar. Bilgi eşitsizliği ve işlem maliyetleri likiditeyi engelleyebilir ve likidite riskini artırır. Bu durumlar, likiditeyi arttıran finansal piyasaların ve kurumların ortaya çıkmasını teşvik etmektedir (Levine, 2005).

Birbirinden farklı sermaye sahiplerinden ayrı ayrı tasarruflarını toplamak maliyetli bir iştir. Sermayelerin harekete geçirilebilmesi için iki ana unsurun üzerinden gelinmesi gerekmektedir. Birincisi, farklı kişilerin tasarruflarının tahsilatı ile ilgili işlem maliyetlerinin üstesinden gelinmesidir. İkincisi ise, sermaye sahiplerinin kendi tasarruflarının kontrolünü bırakmaları ile ilgili bilgi asimetrisinin üzerinden gelmektir. (Levine, 2005)

Birden fazla yapılan iki taraflı sözleşmelerin maliyetini azaltmak adına, tasarrufların toplanması, binlerce yatırımcı ve yüzlerce firmanın tasarruflarını aktardıkları araçlar vasıtası ile de gerçekleştirilmektedir (Sirri ve Tufano, 1995). Bunun gerçekleştirilmesi için araçların tasarruf sahiplerini tasarruflarının sağlamlığı konusunda ikna etmeleri gerekmektedir (Boyd ve Smith, 1992).

İşlem maliyetlerini düşüren finansal düzenlemeler, uzmanlaşma, teknolojik yenilik ve büyümeyi teşvik etmektedir. Smith (2007, s.195) uzmanlaşmanın üretkenliğin gelişmesinde temel faktör olduğunu savunmuştur. Uzmanlıkta daha üst seviyelere çıkmak ile birlikte çalışanlar daha iyi makineler veya üretim süreçleri icat etmeye yatkınlaşmaktadırlar. İşlemler ve bilgi maliyetlerindeki düşüş, ekonomilerin paraya yöneldiği zaman bir kere düşmesine neden olmamaktadır. İşlem ve bilgi maliyetleri finansal yenilik sayesinde düşmeye devam edebilmektedir (Smith, 2007, s.195).

Ekonomik büyümenin belirleyicileri konusunda iki temel teori ortaya atılmıştır. Birincisi, ekonomik büyümenin temelini dışsal faktörlere bağlayan neo-klasik büyüme teorisidir. Solow'un 1956 yılında yaptığı çalışmasına dayanan bu teori, üretim fonksiyonu, rasyonel davranan bireyler, rekabetçi piyasalar için sabit getiriyi hedefleyen bir üretim teknolojisi olarak tanımlanabilmektedir (Yener Ercan, 2002). İkinci olarak ortaya çıkan içsel büyüme teorisi, neo-klasik büyüme teorisine tepki olarak çıkmıştır. Eğitim, sağlık ve teknolojik politikalar, içsel büyüme teorisine göre ekonomik büyümenin temel belirleyicileri olmaktadır. Teknolojik gelişmelerdeki ilerlemeler ise ekonomik sistem içinde gerçekleşmesinden dolayı içsel bir değişken olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra, sermaye kavramı da neo-klasik teorisinin aksine insan sermayesini kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Afşar ve Afşar, 2010, s.58).

2. KATILIM BANKACILIĞI

Bu başlık altında katılım bankacılığının tanımı, felsefesi ve fon toplama yöntemleri ile birlikte katılım bankacılığının dünyadaki ve Türkiye'deki tarihsel gelişimi ele alınacaktır.

2.1. Katılım Bankacılığının Tanımı, Felsefesi ve Fon Toplama Yöntemleri

Bu başlık altında katılım bankacılığının tanımı, ortaya çıkış nedenleri ve fon kullandırma yöntemleri incelenmektedir.

2.1.1. Katılım Bankacılığının Tanımı

Katılım bankacılığı, konvansiyonel bankalar gibi fon arz edenlerle talep edenler arasındaki aracılık faaliyetlerini yapmaktadır. Katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan işlevsel olarak bir farkı yoktur. Katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların temel farkı iş yapma modellerinde ortaya çıkmaktadır. Burada katılım bankaları, bankacılık işlemlerini şer'i esaslara uygun olarak yapmaktadır (Yanpar, 2015, s.125).

Katılım bankaları, amaç ve faaliyetlerini İslam'ın kaynaklarına¹ dayandırmaktadır. Bu nedenle, bu tür dini kaygıları olmayan kurumlardan farklı bir yere konumlanmaktadır. Katılım bankaları, İslam dininin onay verdiği faizsiz ticari hizmetleri sunmaktadırlar. Faizi almak veya vermek her koşulda yasaktır. Bu yasak ise katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan ayıran en temel özelliğidir (Kettell, 2011, ss.31-32).

Bankacılık Kanunu'nun 3.maddesine göre katılım bankası: “*özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini*” olarak ifade edilmektedir. Aynı maddeye göre özel cari hesap: “*Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesapları*” olarak ifade edilmektedir. Yine aynı maddeye göre katılma hesabı ise: “*Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları*” olarak ifade edilmektedir.

2.1.2. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri

Katılım bankacılığının ortaya çıkmasındaki en büyük etken İslam dininde faizin haram kılınmış olmasıdır. İslam'da, borç faizi (ribe'n-nesîe) ve alışveriş faizi (ribe'l-fadl) olmak üzere iki çeşit faiz bulunmaktadır. Borç faizi, ödünç olarak alınan paranın karşılığında verilen faizi ifade etmektedir. Alışveriş faizi ise, aynı çeşit ürünün vadeli olarak alım-satımlarında ortaya çıkmaktadır (Kettell, 2011, s.37). Kur'an'ı Kerim'de faizi yasak kılan ayetlerin meali şu şekildedir:

¹ İslam'ın ana kaynakları Kur'an,Hadis,İcma ve Kıyas'tır (Bilgili ve Demirkapı, 2015)

² Resmî Gazete, 19 Aralık 1983, Sayı:18256

³ Çalışmada 2007 yılının başlangıç tarihi olarak alınmasının nedeni, ilgili verilerin BDDK'dan ²¹

“Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu onların, “Alışveriş de faiz gibidir” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişini helal, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. (Allah onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalacaklardır.” (Bakara:275)

“Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir). Allah hiçbir günahkâr nankörü sevmez.” (Bakara:276)

”Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve eğer gerçekten iman etmiş kimselerseniz, faizden geriye kalanı bırakın.” (Bakara:278)

“Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Rasûlüyle savaşa girdiğinizi bilin. Eğer tövbe edecek olursanız, ana paralarınız sizindir. Böylece siz ne başkalarına haksızlık etmiş olursunuz, ne de başkaları size haksızlık etmiş olur.” (Bakara:279)

”Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.” (Âl-i İmrân:130)

“Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine yasaklanmış olduğu halde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle önceden kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık. İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azap hazırladık.” (Nisâ:160)

“İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirseniz, Allah katında artmaz. Ama Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirseniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır.” (Rûm:39)

İslam dininde faiz yasağı öncelikle Kur'an'ı Kerim'deki ayetlerle belirlenmiş olup sonrasında ise Peygamberin emirleri, talimatları, kıssaları, örnekleri ve sözleri ile de aydınlatılmıştır (Tunç, 2016, s.124).

İslami bankacılık, 1963 yılında Mısır'da Mit Ghamr bankasının kurulması ile başlamıştır. Asıl büyüme ise 1970'lerde petrol fiyatlarındaki artış ile birlikte İslam ülkelerinin zenginleşmesi ile gerçekleşti. Bunun sonucunda tasarruflarını İslami

hassasiyetlere göre değerlendirmek isteyen zengin insanlar, İslami finans kurumlarına rağbet etmeye başlamışlardır (Esty, Qureshi, ve Millett, 1999). Bunun yanı sıra, ticari bankaların uzun vadeli projelere fon tahsis etmek istememesi ve İslami bankacılığın reel sektörün kalkınmasına yardımcı olan işleyişi sebebiyle İslami bankacılık hızla daha çok tercih edilir pozisyona gelmeye başlamıştır (Pehlivan, 2016).

2.1.3. Katılım Bankacılığında Fon Kullandırma Yöntemleri

2.1.3.1. Murabaha

Günümüzde faizle kredi kullanılmasına alternatif bir yöntem olarak İslami bankacılığın en çok kullandığı fon kullandırma yöntemi murabahadır. Murabaha finansmanına kişi veya kurumlar, finansmana uygun bir malı nakit olarak alamayacakları veyahut almak istemedikleri zaman başvurumaktadırlar. Murabaha işleminin ilk adımında müşteri, tedarikçiyi ve alacağı ürünü belirler ve bunu bankaya bildirir. Banka da ürünü fonlamaya karar verirse ürünü tedarikçiden satın alır. Ardından banka aldığı ürünü üzerine belirli bir miktar kâr koyarak vadeli olarak müşteriye satışını gerçekleştirir. Bu süreçte banka aldığı ürünün elinde kalması ihtimaline karşın finansmanı talep eden müşteri ile alınan ürünü satın alacağına dair bağlayıcılığı olan bir sözleşme imzalamaktadır (Yanpar, 2015, s.154).

Murabaha işleminde şer'i olarak uyulması gereken birtakım kurallar vardır. İlk olarak, satışa konu olan varlık satış anında var olmalıdır. Örnek olarak, henüz doğmamış bir koyun satın alınamaz. İkinci olarak, satışa konu olan varlığa satış anında satıcının sahip olması gerekmektedir. Örnek olarak, A kişisi B kişisine C kişisine ait olan bir aracı, C kişisinden alacağını umarak satmaktadır. Bu durumda satış geçersiz olur çünkü A kişisi B kişisine aracı satarken aracın sahipliği kendisinin

üzerinde olması gerekmektedir. Üçüncü olarak, satış gerçekleştiği anda satışa konu olan varlık fiziki veya hukuki olarak satıcının kontrolünde olması gerekmektedir. Örneğin, A kişisi B kişisinden bir araç satın aldı. Eğer A kişi B kişisinden aracı teslim almadan önce C kişisine satarsa bu satış geçersiz olur. Dördüncü olarak, satış yapıldığı anda ve kesin olarak yapılmalıdır. Satış gelecek bir tarihe veya bir koşula bağlanmaması gerekmektedir. Beşinci olarak, satışa konu olan varlığı bir değeri olmalıdır. Yani, ticari olarak değeri olmayan bir şey alınıp satılamamaktadır. Altıncı olarak, satışa konu olan varlığın haram kılınmış olan varlıkla alakası olmaması gerekmektedir. Mesela şarap ve domuz eti gibi ürünler alınıp satılamaz. Yedinci olarak, satışa konu olan varlığın özellikleri alıcı tarafından eksiksiz bilinmesi gerekmektedir. Örneğin, aynı şekilde inşa edilmiş birkaç tane apartman dairesi olsun. Apartmanların sahibi A kişisi, alıcı olan B kişisine “bu apartmanların bir tanesini sana satıyorum” dese ve B kişisi de bunu kabul etse anlaşma geçersiz olur. Çünkü spesifik olarak hangi apartmanın satıldığını ve alındığını alıcı ve satıcı net olarak bilmelidir. Sekizinci olarak, satışa konu olan malın alıcıya teslim edilmesi kesin olmalı ve bir olasılığa veya şansa bağlı olmamalıdır. Mesela, A kişinin aracı çalındı ve B kişisi araç geri bulunur ihtimaliyle A kişisinden aracı satın aldı. Bu şekilde bir satış geçerli olmamaktadır. Dokuzuncu olarak, gerçekleştirilen satışın fiyatı iki taraf içinde kesin olarak netleştirilmiş olması gerekmektedir. Örneğin, bir ay içerisinde alırsan x para, iki ay içerisinde alırsan x+5 para gibi bir ticaret olmamaktadır. Alışverişin geçerli olabilmesi için taraflar iki seçenekten birini seçmek durumundadırlar. Onuncu ve son olarak, satış herhangi bir şarta bağlı olmamalıdır. Örneğin, A kişisi B kişisinden bir şeyi yapması karşılığında onun arabasını alacağını ifade ederse satış şarta bağlanmış olur ve bundan dolayı da geçersiz hale gelmektedir (Usmani, 2002, ss.66-70).

Murabaha işlemi vadeli bir şekilde gerçekleşiyorsa şu şartlarında kesinlikle sağlanmış olması gerekmektedir:

1. Vadeli satışlarda ödemenin hangi tarihlerde yapılacağı kesinleştirilmiş olması gerekmektedir.
2. Ödemelerin vadesi özel bir güne veya üç ay, altı ay gibi belirli aralıklara konabilir. Ancak tarihi kesin olarak bilinmeyen veya gelecekte gerçekleşmesi

düşünülen bir olaya atıfta bulunarak kararlaştırılmaz. Ödeme zamanı bilinmiyorsa veya belirsiz ise anlaşma geçersiz olmaktadır.

3. Taraflar aksini belirtmedikçe eğer işlem vadeli ise mal teslim edildikten sonra vade başlamaktadır.
4. Vadeli fiyat ile peşin fiyat arasında fark olabilir ancak bu durum satış yapılırken kararlaştırılmış olmalıdır.
5. Fiyat sabitlendikten sonra, daha erken ödeme azaltılamaz veya gecikme durumunda da arttırılmaz.
6. Satıcı sözleşmeye herhangi bir taksitin ödenmemesi durumunda gelecekteki kalan bütün taksitlerin hemen ödenmesi şartını koyabilmektedir.
7. Ödemenin garanti altına alınabilmesi adına satıcı ipotek gibi teminat isteyebilir.
8. Satıcı ödemenin garanti altına alabilmek niyetiyle alıcıdan senet veya poliçe isteyebilir. Ancak bu senet ve poliçeyi nominal değerinden daha aşağıya üçüncü şahıslara satamaz (Yanpar, 2015, s.155).

Katılım bankacılığının murabahayı reelde uygulama yöntemi küçük farklılıklarla birlikte ülkeden ülkeye göre değişebilmektedir. Ancak genel olarak bir firmanın murabaha işlemi yapabilmesi için katılım bankasından bir fon kullanma limiti tahsis edilmek durumundadır. Sonrasında ise süreç şu şekilde işler:

- i. Katılım bankası ile fon tahsis ettiği müşteri arasında sözleşme imzalanır.
- ii. Katılım bankası, müşterisinin ihtiyacı olan bir malı satın alacağını ve alış bedeli üzerine ilave edeceği belli kâr marjı ile vadeli olarak söz konusu malı müşteriye satacağını taahhüt eder.
- iii. Müşteri ise satın alacağı mal veya hizmeti katılım bankasından alacağını taahhüt eder.
- iv. Müşteri, en başından anlaştıkları katılım bankasının verdiği fiyatı ile yine belirlenen taksit zamanında veya tek seferde ödemelerini yapacağını taahhüt eder.
- v. Müşterinin verdiği bu taahhütler katılım bankası tarafından ilave teminatlar istenerek pekiştirilebilir.
- vi. Müşteri, malın nereden alınacağını, miktarını ve cinsini katılım bankasına bildirerek siparişini verir.

Ardından alınan malın mülkiyeti katılım bankasına geçmektedir. Bu mülkiyet belirli bir bedel karşılığında katılım bankası tarafından fonu kullanan müşterisine devredilmektedir. Katılım bankaları, piyasanın çok değişik alanlarından alım ve satım işlemi uygulamaktadırlar. Bundan dolayı malın cinsi, miktarı ve nereden alınacağı konuları katılım bankalarının müşterileri tarafından belirlenmektedir. Bu durumda malı veya hizmetin alış fiyatı müşteri tarafından bilinmektedir. Bundan dolayı da katılım bankasının belirleyeceği kâr marjı piyasadaki konvansiyonel bankaların faiz oranları ile paralel olmaktadır (Tunç, 2016, ss.138-139).

2.1.3.2. Mudaraba

Mudaraba veya katılım finansmanı, modern İslami finansal kuruluşlar tarafından geliştirilen ve fon yönetimine katkı sağlaması açısından kullanılan özel bir ortaklık şeklidir. Mudarib (fon yöneticisi), sermayeyi karşılıklı olarak kabul edilmiş bir şekilde kullanır ve sonrasında sermayeyi ve kârı (varsa) rabbü'l mal'a (finansör) verir ve kendi için önceden belirlenmiş olan payı alır. Mudaraba'nın üç temel çalışma prensibi vardır. Birincisi, kârlar anlaşmaya göre belirlenen orana göre dağıtılmaktadır. İkincisi, zarar oluşması durumunda bunun tamamını finansör karşılamakla sorumludur. Üçüncüsü, Mudarib ise emek ve zamanını ortaya koymak ile yükümlüdür (Balala, 2011, ss.27-28).

Mudaraba sözleşmesinde gerçekleşebilmesi için gereken birtakım koşullar bulunmaktadır:

1. Finansörün vekilliği devretmeye, fon yöneticisinin de vekalet etmeye ehliyetleri şarttır.
2. Finansör tarafından yapılan yatırımın veya anaparanın şirket sermayesi olabilecek niteliklere sahip olması gerekmektedir.

3. Kazanılacak olan kârın oranının mudaraba sözleşmesi yapıldığı anda belirlenmiş olması gerekmektedir. Oran yerine kesin bir tutar belirlenmemektedir.
4. Fon yöneticisinin payının kârdan verilmesi şarttır.
5. Sermaye miktarı sözleşme yapıldığı zaman miktarı belirtilerek finansör tarafından fon yöneticisine verilmesi gerekmektedir (Özsoy, 1987).

Mudaraba teknik olarak, girişimci ve sermayedar arasında gerçekleştirilen bir çeşit ortaklıktır. Bu ortaklığın belirli özellikleri bulunmaktadır. Mudaraba, girişimciyi ve sermayedarı, kabiliyet, emek ve maddi imkânları çerçevesinde buluşturan ortak bir sözleşme türüdür. Bu sözleşme türüne girişimci tarafından bakıldığı takdirde, girişimci hem kendisine sermayedar bulmakta hem de yetkinin kendisinden başkasına geçmesini önlemiş olmaktadır. Sermayedar açısından ise mudaraba yöntemi sayesinde elinde bulunan fonu, herhangi bir vakit ve emek harcamasına girmeden farklı alanlarda değerlendirme fırsatı bulabilmektedir. Bu koşullar altında mudaraba sözleşmeleri her iki tarafı da tatmin ederek dengeli bir ortaklık oluşturmaktadır. Mudaraba sözleşmelerinde, kâr önceden belirlenerek taraflar arasında pay edilmektedir ancak zarar tamamen sermayedara aittir. Bu noktada, girişimci ortaya emeğini koyduğundan dolayı, zarar olması durumunda üzerine bir de mali olarak bir külfet yüklenmemektedir. Zarar durumunda sermayedar sermayesini, girişimci ise o zamana kadar ortaya koyduğu emek ve vakitten zarar etmiş olmaktadır. Bu da adil bir kâr-zarar dağıtımı olmaktadır. Sermayedar ve girişimcinin ana gayesi firmanın kâr elde etmesi olduğundan dolayı ortada bir menfaat birlikteliği de bulunmaktadır (Bulut ve Er, 2012, ss.24).

Mudaraba ile muşaraka sözleşmeleri arasındaki farklar beş temel maddede açıklanabilmektedir;

- i. Muşaraka yönteminde yatırım tüm ortaklar tarafından yapılırken, mudaraba yönteminde yatırım sadece finansör tarafından yapılmaktadır.
- ii. Muşaraka da tüm ortaklar firmanın yönetimine katılabilir ve firma için çalışabilmektedirler iken mudaraba da finansör, fon yöneticisinin yönettiği firmanın yönetiminde söz hakkı olmamaktadır.

- iii. Muşaraka da zarar durumunda, tüm ortaklar hisseleri oranında zararı paylaşırken, mudaraba da zararı sadece finansör üstlenmektedir çünkü fon yöneticisi nakdi olarak herhangi bir yatırım yapmamaktadır. Fon yöneticisi açısından zarar sadece kendi emeği ve vaktinin boşa gitmesi ile sınırlıdır. Fon yöneticisinin ancak zararda herhangi bir ihmali veya sahtekarlığı olduğu ortaya çıkması durumunda zarardan sorumlu tutulabilmektedir.
- iv. Normal şartlar altında muşarakadaki ortakların firma ile ilgili olan sorumlulukları sınırsızdır. Bundan dolayı firmanın borçları aktiflerini aşarsa ve firma tasfiye yoluna giderse, tüm borçlar ortaklık hisse payı ölçüsünde bölüştürülür. Mudaraba da ise, finansörün sorumlu olduğu zarar sadece yaptığı yatırım kadardır. Eğer finansör kendi namına fon yöneticisine borçlanma yetkisi veriyse ve firma özsermayesinden fazla zarar ettiyse bütün borcu finansör ödemek durumundadır.
- v. Muşarakada, ortaklar ortaklık paylarını bir araya getirdikten sonra tüm varlıklar hisse payları oranında kendilerine aittir. Bundan dolayı, kâr sadece satış yoluyla değil aynı zamanda varlıkların değerlendirilmesi ile de mümkün olabilir. Mudarabada ise fon yöneticisinin satın almış olduğu mallar sadece finansöre aittir. Fon yöneticisi aldığı malları kârlı bir şekilde satması durumunda kâr hakkı elde etmiş olur. Bu nedenle, fon yöneticisi satın almış olduğu malların değeri artsa bile bu değer artışından herhangi bir pay elde etme hakkına sahip değildirler (Usmani, 2002,ss. 31-32).

2.1.3.3. Muşaraka

Muşaraka, iki veya daha fazla kişinin, sermaye veya emeklerini birleştirdikleri ve benzer hak ve sorumluluklara sahip oldukları kâr-zarar ortaklığı olarak tanımlanabilmektedir (Iqbal ve Mirakhor, 2011, s.86).

Muşaraka sözleşmesinin temel kurallarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Muşaraka, her iki taraf için de bağlayıcılığı olan bir sözleşmedir. Bu nedenle, geçerli bir sözleşmeye konu olabilecek bütün kurallar burada da yürürlüktedir. Buna ek olarak muşarakanın kendine has kuralları da bulunmaktadır.
2. Ortaklar arasında dağıtılacak kâr oranı, sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihte kararlaştırılmış olmalıdır. Eğer bu oran belirlenmemiş ise anlaşma geçersiz sayılmaktadır.
3. Her bir ortak için kâr oranı, firmaya yatırmış olduğu sermaye oranına göre değil, firmanın kazanmış olduğu net kâra göre belirlenmelidir. Ortakların herhangi biri için belirli bir ödeme tutarı veya yatırımı ile doğru orantılı olacak bir kâr payı düzenlemesine izin verilmemektedir (Usmani, 2002, ss.23-24).

Maliki ve Şafi mezhebinin görüşüne göre, her bir ortağın kâr payı oranı, yatırdığı sermaye oranı muşarakanın geçerli olması gereklidir. Hanbeli mezhebinin görüşüne göre ise, ortaklar kâr oranını yatırılan sermaye oranından farklı olarak belirleme konusunda özgürdürler. Hanefi mezhebi ise kâr oranı ile yatırılan sermaye oranının farklı olabileceğini savunmaktadır. Hanefi mezhebi buna ek olarak, eğer bir ortak muşaraka sözleşmesi süresince firmaya sermaye haricinde herhangi bir şekilde katkı vermeyeceğini ifade ederse, bu ortağın kâr oranı yatırdığı sermaye oranından fazla olamayacağını belirtmektedir (Ayub, 2007, s.313).

Kâr dağıtımı hususunda mezheplerin farklı görüşleri olmasına rağmen, firmanın zarar etmesi durumunda mezhepler arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Firmanın zarar etmesi durumunda bütün ortaklar yaptıkları yatırımın oranı nispetinde zarardan sorumlu olmaktadır (Usmani, 2002, s.24).

Muşaraka yönteminin katılım bankacılığı sektöründeki uygulaması süreci şu şekilde işlemektedir:

- i. Müşteri ile katılım bankası arasında iş ortaklığı sözleşmesi yapılır.

- ii. Katılım bankası ve müşteri, devam etmekte olan veya yeni bir projenin tamamlanması konusunda anlaşmaya varırlar.
- iii. Sonrasında ise hem katılım bankası hem de müşteri belirledikleri miktarda sermayeyi bir araya getirirler.
- iv. Projenin bittikten sonra oluşan kârı, sözleşmede belirledikleri kâr oranınca paylaşırlar.
- v. Kâr dağıtılmadan önce proje esnasında yapılan masraflar düşürülerek net kâr belirlenir.
- vi. Eğer proje zarar ettiyse oluşan zarar, sermaye oranlarınca pay edilerek taraflar tarafından üstlenilir (Tunç, 2016, ss.146-147).

Muşaraka sözleşmeleri devamlı ve azalan olmak üzere iki çeşit düzenlenebilmektedir. Devamlı müşaraka sözleşmelerinde, katılım bankası ve müşteri anlaşma süresini belirlemeden ortaklık yapabilmektedirler. Azalan müşaraka sözleşmesinde ise, müşteri istediği takdirde belirli dönemlerde katılım bankasına ait olan ortaklık payını satın alabilmektedir. Bunun sürecin sonunda müşteri tüm ortaklık hisselerini satın alarak ortaklığı bitirebilmektedir (Bulut ve Er, 2012, s.153).

2.1.3.4. İcara

İcara kelime anlamı olarak İslami literatürdeki anlamı bir şeyi kiraya vermektir. İcara'nın en yaygın türü varlıkların kullanım hakkı ile ilgilidir. İcara, belirli bir varlığın kullanım hakkının, kendisinden talep edilen belirli bir kira bedeli karşılığında başka bir kişiye devredilmesi anlamına gelmektedir. İki çeşit icara yöntemi bulunmaktadır. Bu yöntemlerin birincisi operasyonel kiralama olarak adlandırılmaktadır. Operasyonel kiralama, kiraya veren ile kiralayan arasında belirli bir varlığın kullanımına ilişkin sözleşme olarak tanımlanmaktadır. Kiraya veren varlığın mülkiyetini elinde tutmaktadır. Kiracı ise belirli bir süre boyunca belirtilen kira bedellerinin ödenmesi ile mükellef olup bu süreçte de varlığın kullanım hakkına

sahip olmaktadır. Kira bedelleri, kiraya verenin varlığı ilk başta aldığı bedelin tamamını karşılamamaktadır. Kiraya veren, aradaki değeri kazanabilmek ve kâra geçebilmek için varlığı yeniden kiraya verebilir veya satarak kazanç sağlayabilir. İkinci yöntem ise *Ijarah Muntohia Bitamleek* veya *Ijara wa Iqtina* olarak adlandırılmaktadır. Bu sözleşme türünde ise operasyonel kiralamadan farklı olarak, kiracı kiraladığı varlığı sözleşme sona erdiği zaman veya sözleşmesi devam ederken satın alabilmektedir. Sözleşme, kiraya verenin, kiralama süreci bittikten sonra varlığın satın alma maliyetini ve kârını kiracıdan tahsil etmiş olacağı şekilde düzenlenmektedir. Varlığın mülkiyeti ise kiralama süresinin sonunda sembolik bir fiyat üzerinden ayrı bir satış sözleşmesi düzenlenerek veya hediye olarak kiracıya devredilmektedir (Kettell, 2011, s.90).

İcara'nın İslami kurallara uygun olarak yapılabilmesi için birtakım kurallara uygun olması gerekmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. İcara işlemi, mal sahibinin, anlaşılan süre boyunca ve ücret karşılığında, varlığın kullanım hakkını kiracıya devrettiği bir sözleşmedir.
2. İcaraya konu olan varlık, kullanımı ile herhangi bir değer veya fayda üretmiyorsa icara ile işlem yapılamaz.
3. İcaranın geçerli olabilmesi için, varlığın mülkiyetinin mal sahibinde, kullanım hakkının da kiracıda olması gerekmektedir. Buna binaen, kullanıldığında tükenen varlıklar (yakıt, yiyecek, para vb.) icaraya konu olamamaktadır.
4. İcaraya konu olan varlığın sahipliğinden doğan yükümlülükleri kiraya veren taraftadır. Varlığın kullanımından kaynaklanan masraflar ise kiracıya aittir.
5. Kiralama süresi net bir şekilde belirlenmiş olmalıdır.
6. Kiracı kiralanan varlığı, sözleşmede belirtilen amaçların haricinde kullanma hakkında sahip değildir.
7. Kiracı, ihmalkarlığından veya kötü kullanımından dolayı kiralanan varlıkta oluşan zararları karşılamakla yükümlüdür.
8. Kiracının kontrolü dışında gerçekleşebilecek olan bir zarar veya kayıp olduğu takdirde bunun sorumluluğu kiraya verenin üzerindedir.
9. Kiraya konu olan varlık, birden fazla kişinin ortak mülkü olabilmektedir.

10. Varlığın mülkiyeti birden fazla ortakta olması durumunda, ortakların herhangi biri varlık üzerindeki payını sadece ortak veya ortakların haricinde herhangi bir üçüncü şahsa devredememektedir.
11. Kiralanan varlığın niteliği, taraflar tarafından eksiksiz bir şekilde bilinmek durumundadır.
12. Sözleşme yapılacağı zaman sözleşme süresince yapılacak ödemelerin miktarı netleştirilmiş olmalıdır.
13. Kiraya veren, icara sözleşmesinin süresi bitmeden kirayı tek taraflı olarak arttıramaz.
14. Kiranın belli bir bölümü varlık teslim edilmeden önce ödenebilir. Ancak bu tutar gelecek vadelere mahsuben sayılır.
15. Kira süresi, kiralanan varlığın kiracıya tesliminden sonra başlamaktadır. Kiracının varlığı kullanmaya başlayıp başlamamasının bir önemi yoktur.
16. Kiralanan varlık, tamamen bozulmuş ve tamir edilemez hale gelebilir bu durumda kullanılamaz hale geldiği gün esas alınarak kira sözleşmesi feshedilir. Eğer bu zarar kiralayan tarafından verilmişse kiracı, varlığın kalan amortisman bedelini ödemekle yükümlüdür (Usmani, 2002, ss.111-113).

İcara yönteminin Katılım bankacılığı sektöründen uygulanması süreci de aşağıdaki gibidir:

- i. Katılım bankası icraya konu olan varlığı, sahibinden peşin ödeme yaparak satın alır.
- ii. Ardından katılım bankası varlığı müşteriye kiralar.
- iii. Kiracı, kira bedellerini, sözleşmede belirtilen zamana ve miktara riayet ederek katılım bankasına geri öder.
- iv. Sözleşme süresi bittikten sonra eğer sözleşmede belirlenmişse katılım bankası varlığın mülkiyetini kiracıya devreder.
- v. Ancak operasyonel kiralama yapıldıysa malın mülkiyeti katılım bankasında kalır (Tunç, 2016, ss.148-149).

2.1.3.5. İstisna

Bir istisna kontratı, müşterinin, bir üreticiye gelecekte almak üzere belirlenmiş olan bir ürünü üretmesi için sipariş vermesi durumudur. Kontratta ürünün fiyatı ve detayları açık bir şekilde belirlenmiş olmalıdır. İmalatçının, kontratta belirlenen özelliklere sahip ürünü, kabul edilen fiyata taahhüt ettiği tarihte, teslim etmeyi kabul ettiği sözleşmeyi ifade etmektedir. İstisna kontratında önceden ödeme yapılmasına gerek yoktur. Ödeme, bir kısmı peşin geri kalanı taksit veya tamamı taksitler halinde yapılabilmektedir (Sundararajan, 2011, ss.274).

İslam hukukunda istisnanın geçerli olabilmesi için belirli kurallara uyması gerekmektedir. Bu kurallar şu şekildedir:

1. İstisna, kabul edilen bir fiyatla, alıcının gelecekteki tarihte teslim edilecek bir varlığı ürettirmesi, bir araya getirtmesi veya inşa ettirmesi için sipariş vermesiyle gerçekleşen bir satış sözleşmesidir.
2. Belirsizliğin önüne geçmek için, malın cinsine, türüne, niteliğine ve miktarına ilişkin herhangi bir belirsizliğin olmaması gerekmektedir.
3. Üretilecek olan varlığın fiyatı mutlak ve kesin olarak belirlenmiş olması gerekmektedir.
4. Varlığın üretimi için gerekli olan malzemenin temini, alıcının sorumluluğunda değildir.
5. Üreticiye doğrudan veya dolaylı bir maliyet oluşmadığı sürece sözleşme tek taraflı olarak feshedilebilmektedir.
6. Üretilen varlıklar, taraflar arasında mutabık kalınan sözleşmeye uyuyorsa, siparişi veren bariz bir kusur olmadığı sürece varlığı almamazlık yapamaz. Ancak, karşılıklı olarak kabul edilen süre içerisinde üretilen varlık teslim edilmezse alıcı varlığı kabul etmeme hakkına sahiptir.
7. Alıcı, ürünün mülkiyetini almadan, üçüncü şahıslara satamaz veya devredemez.
8. Öngörülen süre içerisinde üreticinin malları teslim etmemesi durumunda sözleşmeye göre malların değeri belirli miktarda düşebilir.

9. Üretici, sözleşmede belirtilen oran üzerinden günlük veya yıllık belirli miktar ceza ödemesi ile karşı karşıya kalabilir. Ödediği ceza ise alıcı tarafından hayır kurumlarına bağışlanmak durumundadır. Üretici tarafından verilen teminat, mahkeme müdahalesi olmaksızın alıcı tarafından satılabilmektedir (Kettell, 2011, ss.106-107).

Katılım bankaları da istisna sözleşmelerini kullanabilmektedir. Katılım bankası alıcıya finansman sağlamak için devreye girmesi süreci şu şekilde işlemektedir:

- i. Müşteri katılım bankasına başvurarak temin edilecek varlığın maliyetini, temin süresini ve şartlarını bildirir.
- ii. Katılım bankası müşterinin talimatları doğrultusunda varlığın üretim emrini verir.
- iii. Müşterinin isteğine göre varlığın ücreti peşin veya vadeli olarak katılım bankası tarafından üreticiye ödenir.
- iv. Üretici ürünü ürettikten sonra katılım bankasına veya onun müşterisine varlığı teslim eder.
- v. Müşteri ise katılım bankasına, varlığın bedelini anlaştığı tarihte öder (Tunç, 2016, s.153).

2.1.3.6. Selem

Selem, satıcının gelecekteki bir tarihte alıcıya belirlenen malları ücretini peşin olarak vermeyi taahhüt ettiği bir satış türüdür. Satıcı ürünün bedelini nakit olarak alır ancak ürünlerin teslimatı belirli bir vadenin sonundadır. Selemin temel amacı, çiftçilerin hasat zamanına kadar kendi finansmanlarını sağlamasıdır. Selemin ortaya çıkmasındaki en büyük etken faizin yasaklanmış olmasıdır. Faiz yasaklanmadan önce hem çiftçiler hem de tacirler ihtiyaçlarını karşılamak için faizle borçlanır ardından ellerindeki malları veya hasatlarını sattıklarında faizle aldıkları borçları kapatmaktadırlar. Bundan dolayı faiz yasaklandıktan sonra kendi günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri adına hasat edecekleri ürünü veya ellerindeki malları selem

sözleşmesi yapılarak ücretini peşin almaları ancak teslimatı sonra yaparak satılmasına izin verildi. Her ürün selem sözleşmesine konu olamamaktadır. Bunun için belirli şartların olması gerekmektedir (Kettell, 2011, s.117). Selem sözleşmelerinin geçerli olabilmesi için belli kurallara uygun olması gerekmektedir. Bunlar şu şekildedir:

1. Selem sözleşmesinin geçerli olabilmesi için alıcı satış gerçekleştiği anda ödemeyi peşin olarak yapmalıdır. Çünkü selem sözleşmelerine izin verilmesinin temel sebebi satıcının anlık nakit ihtiyacının karşılanmasıdır. Ödemenin tamamının yapılmaması halinde, sözleşmenin temel şartı yerine gelmemiş olmaktadır.
2. Selem sözleşmeleri sadece kalitesi ve miktarı kesin olarak belirlenebilen ürünlerde uygulanabilmektedir. Örnek olarak, kıymetli taşlar selem sözleşmelerine konu olamazlar. Çünkü, her birinin kalitesi büyüklüğü veya ağırlığı birbirinden farklıdır.
3. Selem sözleşmesi, belirli bir ürün veya belirli bir arsanın ürünü üzerinden yapılamaz. Çünkü belirli bir arsanın ürününün olma garantisi yoktur. Herhangi bir kuraklık veya don olayında ürün çıkmaz ve alıcı ürünü alamayabilir. Bu da belirsizliğe yol açacağından dolayı sözleşme geçersiz sayılmaktadır.
4. Eğer sözleşme bir mal veya emtia üzerinden yapılıyorsa, bunun özellikleri herhangi bir belirsizliğe yol açmayacak şekilde açık ve net olarak belirtilmelidir. Bu konuda mümkün olan bütün detayların en ince ayrıntısına kadar belirtilmesi gerekmektedir.
5. Taraflar ürünün miktarı konusunda kesin olarak anlaşmaya varmış olmalıdırlar. Aynı zamanda taraflar, ürünün ağırlığı ve miktarı konusunda da kesin olarak anlaşmaya varmış olmalıdırlar.
6. Ürünün teslimatının yeri ve zamanı sözleşmede kesin olarak belirtilmiş olmalıdır (Usmani, 2002, ss.129-130).

Katılım bankacılığında selem sözleşmesi bir finansman yöntemi olarak kullanılmaktadır. Katılım bankası, müşterinin talebi doğrultusunda malı peşin olarak satın alarak tedarik eder. Tedarik edilen mal bankanın eline

geçtikten sonra müşteriye satılır. Müşteri malı aldığı zaman veya daha sonra bankaya olan borcunu öder. Selem sözleşmesinin adım adım süreci ise aşağıdaki gibidir:

- i. Müşteri, katılım bankasına talep ettiği ürünün bilgileri verir ve tedarik edilmesi talebinde bulunur.
- ii. Katılım bankası, ürünün bedelini peşin olarak ödeyerek tedarikçiden satın alır
- iii. Tedarik., malı anlaşılan süre içerisinde katılım bankasına veya katılım bankasının müşterisine teslim eder.
- iv. Müşteri de katılım bankasına ürünün ücretini sözleşmede belirtilen şekilde yapar (Tunç, 2016, s.151).

2.2. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı

Bu başlık altında katılım bankacılığının Dünya’daki ve Türkiye’deki tarihsel gelişiminin temel bilgileri verilmektedir.

2.2.1. Katılım Bankalarının Dünyadaki Tarihsel Gelişimi

19.yüzyılın sonlarında Osmanlılar, kendi harcamalarını finanse etmek için batı dünyasındaki bankacılık uygulamalarını kullanmaya başlamışlardır. Bazı İslam alimleri modern bankacılık uygulamalarını onaylarken, çoğunluğu bu uygulamaların İslam’ın yasakladığı tefeciliğin uygulaması olduğunu düşünmekteydiler. Bu durum 20.yüzyılın ortalarına kadar süren Avrupa sömürgeciliği dönemi boyunca devam

etmekteydi. 20.yüzyılın ortalarında bağımsızlığını ilan etmeye başlayan İslami devletler bunun sadece siyasi bağımsızlık ile değil aynı zamanda ekonomik özgürlükle bir arada olması gerektiğini düşünmekteydiler. Bundan dolayı da İslami devletler İslami ekonomik sistemi yeniden tanımlamaya ve geliştirmeye başladılar (El-Gamal, 2006, s.31).

1940'ların ortalarında Malezya'da ve 1950'lerin sonlarında Pakistan'da faizsiz banka kurulması için çalışmalar yapıldıysa da bu çalışmalar başarılı olmadı. 1963 yılında Malezya hükümeti, Hac ibadetini yerine getirmek için Mekke'ye gitmek isteyen vatandaşlarına yardımcı olabilmek adına Tabung Haji fonunu kurdu. Tabung Haji fonu günümüzde halen varlığını sürdürmektedir. 1963 yılında Mısır'da Mit-Ghamr adıyla bir tasarruf bankası kuruldu. Kuruluşunun ilk zamanlarda çok rağbet görmesine rağmen kötü yönetilmekten dolayı ilerleyen zamanlarda kapatıldı. Ancak bu tecrübe sayesinde 1972 yılında Nasser Social bankası kuruldu. Nasser Social bankası, günümüzde faaliyetlerini İslami finans ilkelerine bağlı olarak sürdürmemektedir (Alrifai, 2015, s.101).

1975 yılında İslam Kalkınma Bankası (IDB), Müslüman ülkelerdeki ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve İslami kurallara uygun finansman sağlamak amacıyla kurulmuştur. Cidde merkezli olarak kurulan İslam Kalkınma Bankası hem İslami finansman modellerinin geliştirilmesinde hem de İslami ekonomi, finans ve bankacılık alanında araştırmaların yürütülmesin önemli bir rol üstlenmiştir. 1970'ler boyunca, İslami bankaların fonlarının verimli bir şekilde kullanılabilmesi için murabaha yöntemi geliştirildi. 1976 yılında Suudi Arabistan'da düzenlenen Birinci Uluslararası İslam Ekonomisi Konferansı düzenlenerek akademik ve araştırma çalışmalarına başlandı. 1978 yılında Arabistan'ın Kral Abdulaziz üniversitesinde, ilk özel araştırma merkezi olan İslam Ekonomi Araştırma Merkezi kurulmuştur (Iqbal ve Mirakhor, 2011, s.15).

1981 yılında İslami finans kurumlarının düzenlenmesi ve denetlenmesini güçlendirmek için merkez bankası başkanları ve İslam Konferansı Örgütü'nün (OIC) üyesi olan ülkelerin yetkilileri davet edildi. 1980'lerin ortasında İslami yatırım fonları ve bankacılık sektörünün dışındaki finansal kuruluşlar faaliyete geçmeye başladı. 1990'ların ilerleyen dönemi ise İslami finansın her yönden hızlı bir gelişme

kaydettiği bir dönemdi. İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) 1990'lı yılların başında kurulmuş ve gittikçe popüler hale gelen İslami bankacılık ürünlerinin geliştirilmesi çalışmalarında bulunmuştur. İslami finansa olan ilgi Batı dünyasında da karşılık bularak akademi ve iş dünyasının ilgi odağı haline gelmeye başlamıştır. Örneğin Harvard İslami Finans Forumu 1998 yılında yapılmış ve uluslararası konvansiyonel bankalar, bankacılık uygulamalarında İslami pencereleri çalıştırmaya başlamıştır. Bunlara ek olarak bu dönemde Dow Jones ve Financial Times İslami endeksleri yürürlüğe koymuştur (Omar, Abduh, ve Sukmana, 2013, s.20).

2000'li yıllarda geleneksel tahvillere alternatif olarak devlet ve şirket sukuklarının ihraçlarında hızlı bir şekilde yükseliş olmuştur. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB), Uluslararası İslami Finansal Piyasalar (IIFM), İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi (GCIBFI), İslami Finansal Kurumlar için Tahkim ve Uzlaşma Merkezi (ARCIFI), Uluslararası İslami Derecelendirme Şirketi (IIRA) ve Likidite Yönetim Merkezi (LMC) gibi uluslararası İslami finansal altyapı ve ticari destek kurumları kurulmuştur. Aynı zamanda İslami bankaların ve finansal kuruluşlarının önemi birçok yargı sistemince de tanınmıştır. Bu yıllarda yaklaşık iki yüz İslami finans kuruluşunun toplam sermayesi 8 milyar ABD dolarının üzerine, topladığı mevduat 100 milyar ABD dolarının üzerine ve yönettiği aktifler ise 160 milyar ABD dolarının üzerine çıkmaktadır. Bunların %40'ı Ortadoğu'da, %40'ı Güney ve Güneydoğu Asya'da, geri kalan %20 ise Afrika, Avrupa ve Amerika arasında dağılmaktadır (Kettell, 2010, ss.5-6).

2.2.2. Katılım Bankacılığının Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'de faizsiz bankacılık fikrinin teorik olarak tartışılması 1980'li yılların öncesine dayanmaktaydı. Bu tartışmalar ağırlıklı olarak faizin haramlığı çerçevesinde sürdürülmekteydi. İlk olarak 1975 yılında yayımlanan kanun hükmünde kararname

ile kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB), Türkiye’de faizsiz çalışma prensibine uyan ilk banka olmuştur. Ancak 1978 yılında alınan yönetim kurulu kararı ile faizli sisteme geçerek faaliyetlerine devam etmiştir (Bulut ve Er, 2009, s.22).

2.2.2.1. 1983-1999 Arası Dönem

Türkiye’de faizsiz bankacılığa, 1983 yılında çıkarılan 83/7506 sayılı kararname ile “Özel Finans Kurumu” adı altında faaliyete geçme yetkisi verilmiştir². Ardından 1985 yılında Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş., Özel Finans Kurumu olarak kurulmuştur. Bunlardan sonra sırasıyla, 1989 yılında kurulan Kuveyt Türk Evkaf ve Finans Kurumu A.Ş., 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu A.Ş., 1995 yılında İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve 1996 yılında Asya Finans Kurumu A.Ş. takip etmiştir (Sümer ve Onan, 2016).

İlk kurulduğu tarihlerde Özel Finans Kurumlarının büyümeleri beklenen hızda olmamıştır. Yasal mevzuatın eksikliği, bankacılık altyapısının zayıflığı, yeterli sayıda şube açılmaması, İslami finans prensiplerine hâkim insan kaynağındaki yetersizlik, Türkiye ekonomisindeki genel istikrarsızlık ve enflasyondaki dalgalanmalar bunun en büyük sebeplerindendir. 1994 yılında yaşanan mali kriz Özel Finans Kurumlarının yaşadığı ilk ciddi mali krizi olmuştur. Bu dönemde cari açık ve bütçe açığı son derece yükselmiş bu durumda yüksek faiz ve döviz kurlarında artışa sebebiyet vermiştir. Konvansiyonel bankaların öz kaynaklarında ve aktiflerinde ciddi azalmalar olmuş ve bu durum bazı konvansiyonel bankaların daha sonradan altından kalkamayıp tasfiye edileceği bir sürece götürmüştür. Özel Finans Kurumları ise, bu dönemde bankacılık faaliyetlerine herhangi bir kısıntıya gitmeden devam etmiş ve krizlere karşı olan dayanıklılıklarını ispat etmiştir (Tunç, 2016, ss.180-181).

² Resmî Gazete, 19 Aralık 1983, Sayı:18256

2.2.2.2. 1999-2005 Arası Dönem

1999 yılında Özel Finans Kurumları, 4389 sayılı kanun ile bankalar kanunu kapsamına alınmıştır. 4389 sayılı Kanun'da değişiklik yapan 4491 sayılı Kanun'un 3.maddesinin (a) ve (b) fıkralarında, Özel Finans Kurumlarının 7. ve 9. madde hükümlerine uyum ve tasfiye sürecine değinilerek, yeni düzenleme yapıncaya kadar Bankalar Kanunu'na aykırı olmayan yürürlükten kaldırılan hükümlerin uygulanmasına devam edileceği belirtilmiştir. 2001 yılında Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikle Özel Finans Kurumları Birliği'nin oluşturulması ve ortak bir sigorta sistemi kurulması öngörülmüştür (Günel, 2007).

Türkiye'de yaşanan 2001 mali krizi, genel Türkiye ekonomisi ile birlikte hem konvansiyonel bankacılık sistemini hem de özel finans kurumlarını etkiledi. Özel finans kurumları 1994 yılında yaşadıkları büyük kriz ile birlikte 2001 krizine kadar ufak çapta krizlerle karşı karşıya kalmış ancak bunların hiçbirisi 2001 krizi kadar derinden sarsmamıştır. 2001 krizi döneminde özel finans kurumlarının en büyüğü konumunda olan İhlas Finans Kurumu'nun faaliyetleri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından durdurulmuştur. İhlas Finans Kurumunun girdiği likidite krizinden dolayı bütün özel finans kurumlarına olan güven azalmış ve kurumların topladığı fonlarda %50 azalma olmuştur. Bunun önüne geçebilmek adına 12 Mayıs 2001 tarihinde 4672 sayılı kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda değişikliğe gidilmiş ve özel finans kurumlarının "güvence fonu" kurulmasına izin verilerek müşterilerin gözünde kaybedilen güvenilirliği yeniden tesis edilmiştir. Bu kriz döneminin sonunda Faisal Finans Kurumu da el değiştirerek Family Finans adını almıştır. 20 Eylül 2001 tarihinde BDDK tarafından yapılan ve 24259 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış olan değişiklikle birlikte özel finans kurumlarının alım-satım işlemlerinde fatura kesme zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Bunun yerine satıcı, özel finans kurumunun müşterisine doğrudan fatura kesmeye ve bir nüshasını da kuruma teslim etmeye başlamıştır. Bu durum özel finans kurumlarının hem işleyişini hızlandırmasını hem de üçüncü kişiler tarafından fatura da yapılabilecek olan usulsüzlüklere karşı kendi korumaya almasını sağlamıştır (Tunç, 2016, ss.185-186).

2.2.2.3. 2005 Sonrası Dönem

19.10.2005 tarihinde çıkarılan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile Özel Finans Kurumlarının ismi “Katılım Bankaları” olarak değiştirilmiştir. Bunun yanı sıra, katılım bankalarındaki mevduatların 50 bin TL’ye kadar olan tutarı güvence altına alınmıştır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) bünyesinde bulunan güvence fonu ise 50 bin TL’den 100 bin TL’ ye yükselterek Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredildi. 2005 yılında, Family Finans ile Anadolu Finans Kurumu birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası adını aldı. Sonrasında ise Türkiye Finans’ın çoğunluk hisseleri Suudi Arabistan’ın en büyük konvansiyonel bankası National Commercial Bank (NCB) tarafından satın alındı. 2015 yılında, Türkiye’nin ilk devlet sermayeli katılım bankası olarak Ziraat Katılım Bankası kuruldu. Bunu 2016 yılında Vakıf Katılım Bankası takip etti. Aynı yıl, Bank Asya Katılım Bankası TMSF tarafından kapatılmıştır (Atar, 2017).

Tablo 6. Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (Aralık, 2017)

BANKALAR	KURULUŞ SAYISI	AKTİFLER		TOPLANAN FONLAR		KULLANDIRILAN FONLAR	
		MİLYON TL	PAYI (%)	MİLYON TL	PAYI (%)	MİLYON TL	PAYI (%)
Mevduat Bankaları	31	2.922.680	89.71	1.613.839	93.87	1.905.940	88.83
Katılım Bankaları	5	160.136	4.91	105.310	6.12	106.733	4.97
Kalkınma ve Y. Bankaları	13	175.002	5.31	-	-	132.807	6.19
Toplam	49	3.257.819	100	1.719.149	100	2.145.480	100

Kaynak: (TKBB, Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı, 2017)

2017 yılı itibari ile katılım bankalarının toplam sektör içerisindeki aktiflerinin payı %4,91 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının, toplanan fonlardaki toplam sektör içerisindeki payı ise %6,12 olarak gerçekleşmiştir. Kullandırılan fonlar bakımından sektördeki payı ise %4,97 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7. Aktif Gelişimi (Bin TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Büyüme (%)	Bankacılık Sektörü	Sektördeki Payı (%)
2005	9.945.431	%36,26	406.915.000	%2,44
2006	13.729.720	%38,05	498.587.000	%2,75
2007	19.435.082	%41,55	580.607.000	%3,35
2008	25.769.427	%32,59	731.640.000	%3,52
2009	33.628.038	%30,50	833.968.000	%4,03
2010	43.339.000	%28,88	1.006.672.000	%4,31
2011	56.076.929	%29,39	1.217.711.000	%4,61
2012	70.279.000	%25,33	1.370.614.000	%5,13
2013	96.086.000	%36,72	1.732.413.000	%5,55
2014	104.319.000	%8,56	1.994.329.000	%5,23
2015	120.253.000	%15,27	2.357.453.000	%5,10
2016	132.874.000	%10,5	2.730.942.000	%4,87
2017	160.136.000	%20,51	3.257.819.000	%4,91

Kaynak: (TKBB, Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı, 2017)

Katılım bankacılığı aktiflerinin oransal olarak en çok büyüdüğü yıl %41,55 ile 2007 senesi, en az büyüdüğü yıl ise %8,56 ile 2014 senesi olmuştur. Katılım

bankacılığının toplam sektördeki payı en yüksek %5,55 ile 2013 senesinde, en az payı ise %2,44 ile 2005 senesinde olmuştur.

Tablo 8. Toplanan Fon Gelişimi (Bin TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Büyüme (%)	Bankacılık Sektörü	Sektördeki Payı (%)
2005	8.369.000	%39,67	261.948.000	%3,19
2006	11.237.000	%34,27	324.069.000	%3,48
2007	14.943.000	%32,98	371.927.000	%4,02
2008	19.210.00	%28,56	472.695.000	%4,06
2009	26.841.000	%39,73	522.415.000	%5,14
2010	33.828.000	%26,03	631.119.000	%5,36
2011	39.869.282	%17,86	707.510.000	%5,64
2012	48.198.000	%20,89	783.888.000	%6,15
2013	61.495.000	%27,59	949.319.000	%6,48
2014	65.405.000	%6,35	1.056.679.000	%6,19
2015	74.362.000	%13,70	1.250.016.000	%6,00
2016	81.505.000	%6,60	1.459.269.000	%5,58
2017	105.310.000	%29,20	1.719.149.000	%6,12

Kaynak: (TKBB, Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı, 2017)

Katılım bankalarının toplanan fonlarının toplam sektördeki payı en yüksek %6,48 ile 2013 yılında, en düşük ise %3,19 ile 2005 yılında gerçekleşmiştir. Toplanan fonların yüzdeler olarak en çok arttığı %39,73 ile 2009 senesi, en az arttığı ise %6,35 ile 2014 senesi olmuştur.

Tablo 9. Kullandırılan Fon Gelişimi (Bin TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Büyüme (%)	Bankacılık Sektörü	Sektördeki Payı (%)
2005	7.407.000	%51,35	160.005.000	%4,63
2006	10.492.000	%41,65	228.141.000	%4,60
2007	15.332.000	%46,13	293.928.000	%5,22
2008	19.733.000	%28,70	384.417.000	%5,13
2009	24.911.209	%26,24	418.684.000	%5,95
2010	32.084.000	%28,79	554.128.000	%5,79
2011	41.103.435	%28,11	708.771.000	%5,80
2012	50.031.000	%21,82	829.597.000	%6,03
2013	67.219.000	%34,35	1.077.495.000	%6,24
2014	69.622.000	%3,58	1.280.126.000	%5,44
2015	79.451.000	%14,11	1.526.847.000	%5,20
2016	84.880.000	%6,84	1.773.745.000	%4,78
2017	106.673.000	%25,74	2.145.479.000	%4,97

Kaynak: (TKBB, Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı, 2017)

Katılım bankalarının kullandırılan fonlarının toplam sektördeki payı en yüksek %6,24 ile 2013 senesinde, en düşük ise %4,60 ile 2006 senesinde gerçekleştirmiştir. Katılım bankaları kullandırılan fonlardaki en yüksek büyümeyi %51,35 ile 2005 senesinde, en düşük büyümeyi ise %6,84 ile 2016 senesinde gerçekleştirmiştir.

Tablo 10. Özkaynak Gelişimi (Bin TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Büyüme (%)	Bankacılık Sektörü	Sektördeki Payı (%)
2005	951.000	%6,61	54.687.000	%1,74
2006	1.560.000	%64,04	59.538.000	%2,62
2007	2.364.000	%51,54	75.850.000	%3,12
2008	3.279.000	%57,74	86.425.000	%4,31
2009	4.419.564	%18,52	110.874.000	%3,99
2010	5.457.000	%23,47	135.545.000	%4,06
2011	6.193.314	%13,49	144.650.000	%4,28
2012	7.377.000	%19,11	181.882.000	%4,06
2013	8.852.000	%19,99	193.745.000	%4,57
2014	9.673.000	%9,27	232.007.000	%4,16
2015	10.645.000	%10,00	262.275.000	%4,00
2016	11.494.000	%8,00	300.172.000	%3,82
2017	13.645.000	%18,71	359.091.000	%3,79

Kaynak: (TKBB, Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı, 2017)

Katılım bankalarının senelik bazda özkaynaklarının en çok yükselmesi %64,04 ile 2006 yılında, en düşük yükselişi ise %6,61 ile 2005 yılında gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının özkaynaklarının toplam sektörün özkaynaklarına olan oranı ise %4,57 ile 2013 senesinde gerçekleşmiştir.

3. KATILIM BANKACILIĞININ REEL KESİM ÜZERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

3.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, özel sektörün katılım bankacılığına bakışı ve memnuniyeti, katılım bankacılığının imajı ve konvansiyonel bankacılık ile karşılaştırılması, katılım bankacılığının reel sektöre etkileri, borç temelli bankacılık sisteminden ortaklığa dayalı finansman sistemine geçiş ve katılım bankacılığının gelişimi bağlamında İslami Finans yöntemlerinin reel kesim üzerine etkilerinin incelenmesidir. Ayrıca, çalışma kapsamında Türkiye'deki katılım bankacılığının 2007³ yılından bu yana sektörel gelişiminin ve reel sektöre olan katkılarının verilen krediler, mevduat, şube ve çalışan sayısı verileri ışığında incelenmiştir.

3.2. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, Türkiye'deki katılım bankacılığının reel sektöre olan katkılarının belirlenmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda çalışmada özellikle reel sektör temsilcileriyle yapılan mülakatlar, reel sektör ile katılım bankaları arasındaki ilişkilerin ortaya koyulması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca katılım

³ Çalışmada 2007 yılının başlangıç tarihi olarak alınmasının nedeni, ilgili verilerin BDDK'dan bu tarihten itibaren elde edilebilmesidir.

bankaları ile konvansiyonel bankaların belirli göstergeler kullanılarak kıyaslanması, katılım bankalarının rakipleri karşısındaki pozisyonunu gözler önüne sermektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular hem katılım bankası yöneticileri hem de düzenleyici otoriteler için yol gösterici mahiyettedir. Ayrıca katılım bankacılığının reel sektöre katkılarının nasıl artırılabilceği hususunda yapılacak çalışmalar için öncül bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca, BDDK'dan elde edilen veriler kullanılarak oluşturulan tablolar vasıtasıyla katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılık çeşitli göstergeler kullanılarak karşılaştırılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.39). Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak toplanmıştır.

Mülakat soruları, literatür taraması sonucunda hazırlandıktan sonra her bir kişiyle yapılan yaklaşık birer saatlik görüşmelerde sorulmuştur. Mülakatlarda alınan cevaplar kaydedilerek daha sonrasında yazıya geçirilmiştir. Bunun sonucunda yanıtlar detaylı bir şekilde incelenerek kapsamlı bir şekilde kategorize edilmiş ve söz konusu kategoriler ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

Katılım bankacılığının reel sektöre etkilerini incelemek adına katılım bankacılığının 2007-2018 yılları arasında topladığı mevduat, verdiği toplam, sektörel ve bireysel krediler ile çalışan ve şube sayıları konvansiyonel bankacılık ile karşılaştırılarak incelenmiştir.

3.3.1. Araştırmaya Katılan Kişilerin Belirlenmesi

Araştırma da toplam 11 kişi ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak görüşme yapılmıştır. 11 kişinin, 3'ü katılım bankası şube müdürü, 2'si 250'den fazla çalışana sahip olan firma sahibi, 1'i Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunda (BDDK) üst düzey yönetici, 1'i Merkez Bankasında (MB) üst düzey yönetici, 2'si katılım bankalarının danışma kurulu üyesi, 1'i Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) başkanı, 1'i ise Maruf Vakfı'nın İslam ekonomisi enstitüsü başkanıdır.

Tablo 11. Araştırmaya Katılan Kişilere Ait Genel Bilgiler

	Kişi	Çalıştığı Kurum	Görüşme Zamanı
1	KB-1 kişisi	X Katılım Bankası	20.10.2016
2	KB-2 kişisi	Y Katılım Bankası	10.11.2016
3	KB-3 kişisi	Z Katılım Bankası	14.11.2016
4	RS-1 kişisi	X Firması Sahibi	28.10.2016
5	RS-2 kişisi	Y Firma Sahibi	25.02.2017
6	RS-3 kişisi	Müsiad Yöneticisi	01.12.2016
7	RS-4 kişisi	Maruf Vakfı İslam Ekonomi Enstitüsü Yöneticisi	28.12.2017
8	DK-1 kişisi	Danışma Kurulu Üyesi	05.01.2017
9	DK-2 kişisi	Danışma Kurulu Üyesi	05.01.2017
10	DO-1 kişisi	BDDK Yöneticisi	20.02.2017
11	DO-2 kişisi	Merkez Bankası Yöneticisi	02.01.2017

Mülakat yapılan kişiler dört farklı kategoriye ayrılarak kısaltmalar belirlenmiştir. “KB” katılım bankacılığını, “RS” reel sektörü, “DK” danışma kurullarını ve “DO” ise düzenleyici otoriteyi temsil etmektedir.

3.3.2. Görüşme Formunun Hazırlanması

Görüşmenin en yaygın veri toplama yöntemlerinden biri olmasının sebebi, bireylerin verilerini, görüşlerini ve deneyimlerini ortaya çıkarma konusunda çok güçlü bir yöntem olan sözlü iletişimi esas almasından gelmektedir. Görüşme formunun hazırlanması, test edilmesi, görüşmelerin ayarlanması, hazırlıkların yapılması ve görüşmelerin gerçekleştirilmesi açısından bakıldığında görüşme yöntemi özel bir eğitim gerektiren bir veri toplama yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.127).

Araştırmacı, kendisini İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, Uluslararası Bankacılık ve Finans Bölümü öğrencisi olarak tanıtmış, görüşmede elde edilen bilgilerin yüksek lisans tezinde kullanılacağını söylemiştir. Görüşme yapılan kişilere, katılım bankacılığı, katılım bankacılığının reel sektöre etkileri ve katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık arasındaki ilişki ile alakalı bazı soruların yöneltileceği belirtilerek görüşmeye başlanılmıştır. Görüşmeden elde edilen bilgilerin sadece araştırmacı tarafından kullanılacağı kendilerine söylenmiştir.

3.3.3. Görüşme Sorularının Belirlenmesi

Görüşme sorularının belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken birtakım kurallar bulunmaktadır. Kolay anlaşabilecek sorular yazma, odaklı sorular hazırlama, açık uçlu sorular sorma, yönlendirmekten kaçınma, çok boyutlu soru sormaktan kaçınma, alternatif sorular ve sondalar hazırlama, farklı türden sorular yazma, soruları mantıklı bir biçimde düzenleme ve soruları geliştirme gibi ilkeler, araştırılan konu hakkında sağlıklı veriler koyabilmek adına büyük bir önem taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.128).

Görüşme de sorulan soruların hazırlanmasında bu ilkelerden faydalanılmıştır. Toplamda 29 adet soru sorulmuştur. Bunların hepsi açık uçlu sorulardır. Yapılan kategorizasyona göre her temsilci grubuna farklı 5 ile 10 arasında soru yöneltilmiştir. Aynı kategori içinde bulunan temsilcilere ise birbirleri ile aynı sorular sorulmuştur.

Görüşme soruları Ek 1’de sunulmuştur.

3.4. Araştırma Bulguları

Bu başlık altında katılım bankacılığının reel sektöre etkilerinin derinlemesine mülakat yöntem ile incelenmesi ve katılım bankacılığının reel sektöre etkilerinin nicel göstergeler kullanılarak incelenmesi yapılacaktır.

3.4.1. Katılım Bankacılığının Reel Sektöre Etkilerinin Derinlemesine Mülakat Yöntemiyle İncelenmesi

Bu başlık altında özel sektörün katılım bankacılığına bakışı ve memnuniyeti, katılım bankası ile konvansiyonel banka karşılaştırması ve imaj meselesi, katılım bankalarının reel sektörün ihtiyaçlarını karşılaması meselesi, borç temelli (banka) sisteminden ortaklığa dayalı finansman sistemine geçiş ve katılım bankalarının gelişimi konuları derinlemesine mülakat yöntemi ile incelenecektir.

3.4.1.1.Özel Sektörün Katılım Bankacılığına Bakışı ve Memnuniyeti

Yapılan görüşmeler sonucunda firma sahipleri kredi kullanırken ki öncelikleri hususunda en başta faizsizlik ilkesinden bahsetmişlerdir. Örneğin, RS-1 kişisi: “**Reel çizgiyi kaçırmadan öncelik tercihimiz faizden uzak alışverişe finans sağlayan kaynaklardan istifade etmektir**” demiştir. RS-2 kişisi: “**Katılım bankası olması en önemli önceliğimizdir. Ardından ise bankanın kredi maliyeti sonrasında ise krediyi kullandırabilme hızı geliyor**” sözlerini söyleyerek RS-1 kişisini desteklemiştir.

Yapılan görüşmelerde katılım bankacılığının ürünlerinin yeterliliği konusunda eksik kaldığı belirtilmiştir. Örneğin, RS-2 kişisi: “**Bazı konularda kredilendirme araçlarını yetersiz buluyoruz**” diyerek firma olarak ihtiyaçlarını gideremediklerine vurgu yapmıştır. RS-1 kişisi ise: “**Uygulama da fiilen sizin bir mal tedarikiniz söz konusu, malın faturasını finans kaynağı önce faturayı elde ediyor sonra kendi şartları içerisinde değerlendiriyor ve o fatura bedelini sizin alım yapmış olduğunuz firmaya havale ederek sizi borçlandırıyor. Bu tip bir uygulamanın dışında finans kurumlarının diğer uygulamalarına biz pek şahit olmadık**” sözleriyle ifade etmiştir. Katılım bankalarının ürün çeşitliliği kapsamında ise RS-2 kişisi: “**Zorlandığımız noktalar çok oluyor. Biraz daha çeşitli modellerle geliştirilmesi gereken finansal hizmetlerin olması lazım**” sözleriyle düşüncelerini aktarmıştır. RS-3 kişisi ise katılım bankacılığının hızlı bir şekilde büyüdüğünden bahsettikten sonra “**Katılım bankacılığının mevcut enstrümanlarının çeşitliliği henüz istenilen seviyeye ulaşmamıştır. Zira bu enstrümanların çoğunlukla, murabaha, mudaraba, muşaraka ile kısıtlı kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, ülkemizde faaliyet gösteren ve katılım bankacılığı sistemlerinden yararlanmak isteyen şirketler, bu bankaların mevcut ürün çeşitliliğinden tatmin olmadığını dile getirebiliriz**” sözleriyle düşüncelerini aktarmıştır. RS-4 kişisi ise: “**Katılım bankacılığı konusunda ilk reaksiyon dolayısıyla ilk beklenti aslında faizsiz enstrümanların kullanabiliyor olup olmamasıyla alakalı. Bu konuyla ilgili beklentilere cevap veriyor mu? Vermiyor mu? Çok kısa bir zaman içerisinde insanlar hemen bunun mukayeselerini yapıyorlar konvansiyonel bankalarla.**

Dolayısıyla değerlendirme buna göre yapılıyor diye düşünüyorum. Çeşitliliğin çok iyi anlatıldığı, çok iyi kavrandığı kanaatinde de değilim” sözleriyle önceki kişilerin söylemlerini destekler nitelikte görüşlerini ifade etmektedir.

Katılım bankacılığının diğer bankalarla arasındaki çalışma yöntemi farklılıkları konusunda RS-1 kişisi: **“Düşünce olarak, şimdi katılım bankalarının temel düşüncesi ticarete iştirak etmek ve faizden uzak durmaktır. Bankaların temel esprisi ise faiz uygulamasıdır. Uygulama itibar ile size tahsis etmiş olduğu kredinin kullanım tarzına hiçbir şekilde karışmamak gibi bir duruşu var. Katılım bankalarında ise tamamen ticarete endeksli bir yaklaşım söz konusu yani, dini hassasiyetleri olan faizden uzak durmak isteyen insanların manen en azından mutmain olabileceği bir alışveriş şekline dahil olmaktır”** sözleriyle görüşlerini ifade etmektedir. RS-2 kişisi ise: **“Bir defa aralarında çok ciddi işleyiş farklılıkları var. Fakat, katılım bankalarının zayıf olması ve ne yazık ki finans anlamında gerekli “know-how”a sahip olmamalarından dolayı iş de bazı eksiklikler ve zayıflıklar oluyor”** sözleriyle görüşlerini paylaşmıştır.

Maliyet olarak katılım bankalarının daha pahalı olduğu durumlarda nasıl bir strateji izledikleri konusunda ise RS-1 kişisi: **“Tabi bu noktada manen bir tercih zorunluluğumuz söz konusu fakat piyasa şartlarının sizi zorlayıp sıkıştırdığı, altından kalkamadığımız hallerle karşı karşıya kaldığımız pozisyonları yaşayabiliyoruz. Biz daha çok ihracatımız olduğu için Eximbank üzerinden meseleleri çözmeye çalışıyoruz. Rekabet şartları sizi köşeye sıkıştırdığı zaman mecbur kaldığımız zaman Eximbank’tan başlayıp Halkbank veya Ziraat Bankası gibi devlet bankalarını tercih eden bir yaklaşımla problemlerinizi çözmeye çalışıyorsunuz”** görüşlerini ifade etmektedir. RS-2 kişisi ise: **“Katılım bankacılığını tercih etmek durumundayız”** demiştir.

3.4.1.2. Katılım Bankası ile Konvansiyonel Banka Karşılaştırması ve İmaj Meselesi

Yapılan görüşmelerde katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık arasında tercih yapılırken dikkat edilen faktörler ile alakalı RS-4 kişisi: **“Maalesef maliyeti tercih ediyorlar. Finans maliyetlerinin hesabını yapıyor insanlar açık bir şekilde. Sayısal anlamda çok az sayıda insan bu daha pahalı olsa da ben İslami bankacılık tercih ederim diyor. Bunu yapan insanların sayısının da giderek azaldığını görüyorum ve gözlemliyorum. Bu durumda maalesef katılım bankalarının tutumunun çok büyük payı olduğunu zannediyorum. Diğerlerinin kolaylaştırdıkları birtakım şeyleri katılım bankaları zorlaştırıyorlar”** sözleriyle tercih sebeplerini ve bunun altında yatan faktörlerden bahsetmiştir. Katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık arasında tercih yapılırken dikkat edilen faktörler ile alakalı RS-3 kişisi: **“Katılım bankacılığını tercih eden şirketlerin öncelikli tercih sebepleri; bu bankaların şirketlere finansmana erişim hususunda sunduğu yöntemlerin faizsiz, İslami koşullara uygun ve güvenilir olmasından kaynaklanmaktadır. Konvansiyonel bankalara nazaran hizmet maliyetinin nispeten düşük olması ve yüksek getiri sağlaması da önemli bir kriter olarak görülmektedir. Konvansiyonel bankacılığı tercih eden şirketlerde ise öncelikli tercih sebepleri; ürün çeşitliliği, bilinirlik, yaygınlık, yüksek hizmet kalitesi ve yine uygun faiz seçenekleri olarak karşımıza çıkmaktadır”** sözleriyle düşüncelerini aktarmıştır. DK-1 kişisi ise: **“Ucuzuna bakıyorlar artık olarak da hizmet kalitesine bakıyorlar. Asıl belirleyen de budur. İnancı önceleyen insanların sayısı oldukça az. İnsanları, önce inanç sonra ahlak sonra ekonomik-iktisadi bakımdan terbiye edersiniz. Bu da Sünnetullah’dır. Aksi takdirde ona hukuki hükümleri asla empoze edemezsiniz. Adamın önce beyni, karnı, ruhu doyacak ki amel edebilsin. Çünkü Kur’an’ı Kerim’deki ilk emirler inanç ile ilgilidir ardından fakiri doyurun, yoksulu giydirin şeklindeki ayetlerdir”** demiştir. DK-2 kişisi ise: **“Maliyet ana faktör. Çünkü herkes artık fazlasıyla kuruşun hesabını yapar oldu. Finansman ihtiyacı için konvansiyonel bir bankaya mı gideyim yoksa katılım bankasına mı gideyim. İnsanlar önce benim**

inancım doğrultusunda bana hizmeti kimden alırdım hareket etmiyor ya da bu şekilde hareket edenler son derece cüzi miktardalar. Ama tabii bunun da sebebi 30 yıllık geçmişimize rağmen maalesef yeterli inancı ve güveni toplumda oluşturamamış olmaktan kaynaklanıyor” demiştir. Diğer taraftan ise müşterilerin kendilerini tercih etme sebebi ile alakalı KB-1 kişisi şu değerlendirmede bulunmuştur: **“Bizim özellikle katılım hesabı açtıran yani paralarını değerlendirmek isteyenlerdeki en önemli tercih sebeplerimizden biri yine faizsizlik ilkesidir. Ama bu 1990-1995 yıllarındaki oranlara göre çok farklılaştı. Yani insanların faize karşı olan hassasiyeti daha kötüye gitti. Burada bizim İslami (faizsiz) olmamızdan dolayı tercih edilme oranımız çok düştü. Özellikle kredi kullanan firmalarda bu hassasiyet daha da azalmış durumda”**. Katılım bankacılığının tercih edilirken dikkat edilen hususlarla ilgili reel sektör temsilcileri önceliğin maliyet olduğunu ifade etmektedirler. Ancak katılım bankaları yöneticileri ise müşterilerinin kendilerini öncelikli olarak faizsizlik ilkesine uygun bir iş modeline sahip olduklarından dolayı tercih ettiklerini belirtmektedirler. Buna ek olarak KB-1 kişisi **“Mal veya hizmeti faturalandırarak aracılık etmemiz paranın muhakkak reel sektörde kullanımı sağlıyor. Kullanılan kredinin parasının reel sektörde kullanılmaması 2008 krizinin en önemli sebebidir. Paranın nerede kullanıldığı belli değil. O zaman dünya da dahi katılım bankacılığı bir teveccüh bulmaya başladı. Bizden aldığı parayı gidip başka yerde yeme şansı yok. Zarar olursa bu sadece piyasalardan kaynaklı ya da adamın batak vermesiyle alakalı bir durum oluyor. Şimdi bu da haliyle bizim bir tercih sebebi olmamıza neden oluyor”** demiştir. KB-1 kişisi, insanların banka tercihi yaparken nihai kriterinin fiyatlamalar olduğunu belirterek şu ifadeleri kullanmıştır: **“Nihai olarak herkesi etkileyen ana faktör fiyatlamalardır”**. Görüşmenin sonunda ise KB-1 kişisi katılım bankalarının tercih edilmesini etkileyen faktörleri şu şekilde özetlemiştir: **“Özetlersek, birinci olarak faizsizlik nedeniyle bizi tercih edenler oluyor. İkinci olarak, kredilerimizde sabit maliyet ve kredi geri çağırma riskinin olmaması nedeniyle olabilir. Bir başka faktörde, katılım bankalarının insanlara yaklaşımı müşterilerimizi her zaman memnun etmiştir. Bankalardaki soğuk yapıdan daha farklı bir yapımız vardır. Özellikle, katılım fonu toplama da bireysel müşteriler ile bu etken çok ön plana çıkar. Bu da bizi tercih etmelerinin en önemli faktörlerinden bir tanesidir”**. KB-1 kişisi tercih edilme sebepleri arasında

müşterileriyle kurdukları ilişkilerin önemli bir etken olduğunu belirtmiştir. Bu durumun başlıca sebebi ise hem katılım bankası çalışanlarının hem de müşterisinin aynı hassasiyete sahip olmasıdır.

Müşterilerin, İslami hassasiyetlerden ziyade katılım bankacılığını tercih etmesinin nedenleri ile ilgili KB-2 kişisi: **“Müşterinin ticaretini fonluyoruz. Müşteri aldığımız makine ile üretim yapacak ve bu üretiminden almış olduğu makinenin parasını bize ödeyecek. Konvansiyonel bankaya gidip de personel maaşını ödeyen müşterilerimiz de var. Biz bu tür nakit krediler veremediğimiz için bizimle çalışan firmalar, kendilerini otokontrole almış oluyorlar. İslami hassasiyetlerin dışında bundan dolayı bizimle çalışan firmalarımız var. Bunların yanı sıra Körfez sermayeli olduğumuzdan dolayı geniş bir muhabir ağımız var ve işlemleri hızlı bir şekilde yapabiliyoruz”** görüşlerini bu şekilde aktarmıştır. Buna ek olarak, KB-3 kişisi: **“Katılım bankacılığında öne çıkan en önemli unsur güven ve ilişki yönetimidir. Diğer bankalardan farklı olarak daha samimi bir ilişki süreci mevcuttur. Müşteriler her konuda karşılarında samimi ve daha güven veren, amacı sadece para satmak veya para almak olmayan kişileri karşılarında gördüğünden kendilerini rahat ve huzurlu hissetmekte, İslami hassasiyetlerin yanında önce insan olgusunu da karşılarında gördükleri için tercihlerini bu yönde kullanmaktadırlar”** sözleriyle İslami hassasiyetlerin haricinde müşterilerinin neden katılım bankacılığını tercih ettiğini ifade etmiştir. KB-3 kişisi ve KB-1 kişisi müşterilerin kendilerini tercih etme konusunda müşterileriyle kurdukları sağlam ilişkilerin önemli bir payı olduğunu vurgulamaktadırlar.

Katılım bankalarının, konvansiyonel bankaların tamamlayıcısı olup olmadığı konusunda DO-1 kişisi: **“Faiz yerine ticareti ve risk paylaşımını esas alan, varlığa dayalı olarak katma değer yaratan ve bu yönüyle toplumsal kalkınmaya katkı sağlayan, güçlü kurumsal yönetim ilkeleri ve etik ilkelere sahip katılım bankacılığı, konvansiyonel bankacılığa bir alternatif olarak ortaya çıkmış ve uygulanmaya devam etmektedir”** sözlerini kullanarak katılım bankacılığının tamamlayıcılık rolüne vurgu yapmıştır. Aynı konuda DO-2 kişisi ise: **“Tamamlayıcısıdır. Katılım bankacılığının ikamesi olabilmesi için baştan bunun ahlaki bir tarafı olduğu belli, normatif bir durum var. İnsanlar zaten İslami inançlarına uysun diye katılım bankacılığına geliyorlar. Yoksa, farklı bir ürün**

sunduğu için gitmiyorlar. O yüzden, o tür tercihleri olan insanlar finansal sisteme katılınsınlar diye katılım bankacılığı başlamış. Sonuçta katılım bankaları da konvansiyonel bankalar da aynı işleri yapıyorlar ve eninde sonunda birilerine finansman sağlıyorlar. O yüzden finansmanı şu şekilde toplama da bu şekilde topla diye bir şey olmadığı için daha çok tamamlayıcı diyebiliriz” sözleriyle görüşlerini aktarmıştır. Devlet otoritesi temsilcileri katılım bankacılığının ortaya çıkış nedenlerinden dolayı konvansiyonel bankacılığın tamamlayıcısı olduğunu belirtmişlerdir.

Katılım bankacılığının imajı ve müşteri ile ilişkileri hakkında DO-1 kişisi: **“Muhtelif çalışmalar değerlendirildiğinde, ülkemizde kendini dindar olarak tanımlayan bireylerin yüksek oranda konvansiyonel finans kurumlarını tercih ediyor olmaları dikkat çekici bulunmuştur. Bahse konu tercihte etkili olan unsurlar; maliyet avantajı, hizmet kalitesi, ürün çeşitliliği ve hizmete kolay erişim imkânı şeklinde sıralanmaktadır”** demiştir. DO-2 kişisi ise: **“Katılım bankalarının dini hassasiyetlerle payının daha yüksek olması beklenir. Burada tanıtım önemli ama yani tanıtımı da nasıl yapacaksın. Biz faizsiz bankacılık yapıyoruz diye tanıtılabilir. Asıl tanıtımı daha güzel hizmet vererek, daha fazla return vererek yapabilir”** sözleriyle katılım bankacılığının imajı konusundaki fikirlerini aktarmıştır. Devlet otoritelerince katılım bankacılığının topluma kendini yeterince ifade edemediği ve buna bağlı olarak da müşterileri ile ilişkilerini geliştirerek mevcut olan imajlarını daha iyi noktalara taşımaları gerektiği tespit edilmiştir.

Katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık arasındaki karşılaştırmalar yapılırken, katılım bankacılığının faizsizlik ilkesinin gerçeği yansıtmadığı hakkındaki söylemlerle ilgili DK-1 kişisi: **“katılım bankacılığı sektörü küresel ölçekte ideal anlamda Müslümanlara hizmet eden bir yapı oluşturuyor mu? Tartışılır. Ya da küresel ekonomik sistemin çarklarından bir çark haline gelmiş midir? Bu daha net bir sorudur ve buna öyledir diyebiliyoruz. Ben o hoca arkadaşların söylemlerine istinaden iki serilik bir yazı yazmıştım ve demiştim ki: “Katılım bankaları minaresiz mescitlerdir.” Ben orada şunu söylüyorum minareyi çalıp kılıf uydurmak diyorlar ya haramdan kaçınmak için Müslüman hangi kılıf gerekiyorsa onu uydurur. Harama ulaşmak için değil. İki arasında**

önemli fark var. İşte orada niyet faktörü devreye girer. Objektif olan nedir? Bu adam bir muamele yapmış, bu muamele şeriatı fıkha uygun mu değil mi biz ona bakarız. O tarz söylemler aslında faizi kılıfına uyduruyor niyet belli diyenlerin niyeti daha da belli. Katılım bankaları pahalı bunlar zaten böyle ben en iyisi gideyim öbür bankalara diyenlerin sözüdür” sözlerini söylemiştir. DK-1 kişisi katılım bankacılığının işlemlerinin faizsiz olabilmesi için İslami kriterlere uygun şekilde süreçlerin yönetildiğinin vurgusunu yapmıştır.

Katılım bankacılığının ürünlerini sunmadan önce danışma kurullarında nasıl bir süreç izlemesi gerektiği ile ilgili DK-1 kişisi: “İdeal olan şudur; memlekette ve dünya da uygulanan İslami bankacılık sisteminde genel çerçeve de bir standardizasyon lazım. Ana çerçeve de bir standart lazım. Bu standardı oluşturmak için dünya da gayret gösteren en önemli kuruluş “AAOIFI”. Türkiye açısından ise bu standardizasyonu yine dünyadaki örneklerini de dikkate alarak Türkiye şartlarını da sağlayacak bir ekip oluşturulması gerekiyor” söylemiştir. DK-1 kişisi Türkiye’deki katılım bankacılığının standardizasyon problemi olduğunu ve bunun giderilmesi için kapsamlı bir çalışma yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

3.4.1.3. Katılım Bankalarının Reel Sektörün İhtiyaçlarını Karşılama Meselesi

Katılım bankacılığının reel sektörün ihtiyaçlarını karşılama konusundaki yeterliliği ile ilgili DO-2 kişisi: “Bu soruyu bir dünya çapında bir de Türkiye çapında düşünebiliriz. Dünya ve Türkiye çapında katılım bankacılığı hala çok gelişmiş değil. En gelişmiş ülke Malezya da bile veya körfez ülkelerinde toplam bankacılık sektöründeki payı daha yüksek, ama orada bile tamamen daha gelişmeye alan var” şeklinde görüşlerini paylaşmıştır. DO-1 kişisi ise: “Ülkemizde sektörün yeni olması ve potansiyeline henüz ulaşamaması nedeniyle katılım

bankaları fon kullandırma yöntemi olarak çoğunlukla murabaha ve icare (finansal kiralama) kullanmakta, ortaklık ve risk paylaşım esasına dayanan mudarebe ve müşareke yöntemlerini tercih etmemektedir. Ülkemizde sektörün artan bir ivme ile büyümesi ve 2025 hedefleri göz önüne alındığında ilerleyen dönemlerde sektörün reel ekonominin finansmanında daha aktif rol alacağı değerlendirilmektedir” sözleriyle durumu özetlemiştir. Aynı konuyla ilgili DK-1 kişisi ise: **“Piyasadaki ihtiyaçları karşılayacak ürün yeterliliği var ama uygulama da bütün ürünler kullanılmıyor”** diyerek görüş beyan etmiştir. DK-2 kişisi ise: **“Teorik anlamda ihtiyaçların tamamını karşılayacak ürün var. Ancak var olan ürünlerin pratiğe ne kadar aktarıldığı gibi bir sorun var”** sözleriyle DK-1 kişinin görüşlerini desteklemiştir.

DK-1 kişisi, ortaklığa dayalı finansmanın katılım bankaları tarafından kullanılmamasının sebeplerini şu şekilde açıklamıştır: **“Murabaha dediğimiz ürün garantili kârı belli olan her türlü teminatlar alınabilen kolay yönetilebilir bir üründür. Ancak, muşaraka veya mudaraba tarzı bir ortaklık yapısına geçecek olsanız o zaman çok daha uzun vadeli bir yatırıma ihtiyacınız var. Öyle 2-3 yıllık vadelerde yatırım yapacak yatırımcı bulmak oldukça zor. Buna ek olarak ortaklıkta teminat alamazsınız, kar garanti değildir, sermaye garanti değildir. Tamamen risk üzerine kurulu bir üründür. Onun için pek ona yanaşmıyorlar”**. DK-1 kişisi ortaklığa dayalı finansmana geçilememesinin en önemli sebeplerini uzun vadeli yatırım ve riskten kaçınma olarak ifade etmiştir.

Katılım bankacılığının ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili DO-1 kişisi: **“10. Kalkınma Planı Öncelikli Dönüşüm Planı 7. Bileşen altında bulunan 95 nolu “Hazine Müsteşarlığınca geliştirilen melek yatırımcı vb. projelerin katılım bankalarınca mudarebe/müşareke yöntemiyle fonlanması sağlanacaktır.” Ve 96 nolu “Mevcut faizsiz finans ürünlerinin yaygınlaştırılmasına ilişkin vergi uygulamaları gözden geçirilecek ve gerekli değişiklikler yapılacaktır.” Eylem planları kapsamında çalışmalar yürütülmektedir”** demiştir. DO-2 kişisi ise: **“Bu çok uzun dönemli ve yavaş yavaş olabilecek bir durum. Burada katılım bankaları çok önemli bir işlev görebilir. Bankayla sermaye piyasaları arasındaki bir ürün sunabilir. Mesela, bir finansman yapıyorsa yüzde ellisini muşaraka ile girer yüzde ellisini murabaha**

ile girer. Bunlar normal katılım bankaları için daha kolay” demiştir. DO-1 ve DO-2 kişileri katılım bankacılığının ürünlerinin ortaklığa dayalı finansman şeklinde geliştirilmesinin önemi üzerinde durarak bu konuda somut adımların atılmaya başlandığını belirtmişlerdir.

Katılım bankalarının müşterilerinin finansman ihtiyaçlarını karşılayabilme durumu ve bunun olumlu ve olumsuz sebepleriyle ilgili KB-1 kişisi: **“Bu soruya hayır demek lazım. Bütün finansman ihtiyaçlarına cevap verebildiğimizi söyleyemeyiz. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi faizsiz bankacılık prensiplerine göre çalışmamızdır. Borç finansmanına yönelik nakit ihtiyacını karşılayamıyoruz. İkinci olarak, konvansiyonel bankalara göre biraz daha özkaynakların zayıf olması, kaynak oluşturma çeşitliliğın düşük olması bizi bazı kredilerin daha yüksek kredilerin karşılanması noktasında eksik bırakabiliyor”** sözleriyle görüşlerini ifade etmiştir. KB-2 kişisi ise: **“Katılım bankacılığında 4 tane finansman modeli vardır. Bunlar, murabaha, muşaraka, mudarebe ve icaradır. Bu 4 modelin dışındaki finansman ihtiyaçlarını zaten cevap veremiyoruz. Katılım bankacılığın ve İslami prensiplere uygun olan ürünlerde müşterilerimizin tüm ihtiyaçlarını karşılıyorz ama nakdi kredilerde direk müşteriye nakit kullandırma veya eline nakit verme şeklinde bir kullandırım modelimiz yok”** sözleriyle müşterilerinin hangi ihtiyaçlarına cevap verdiklerini belirtmiştir. KB-3 kişisi ise: **“Firmaların ve şahısların, reel alımları ve bu alımları ile ilgili olarak kullanmak istedikleri bankacılık ürünleri ve finansman ihtiyaçlarına elimizdeki bankacılık ürünlerinin sınırları içerisinde cevap verebiliyoruz”** sözleriyle belirli bir çerçeve içerisinde müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini belirtmiştir.

Katılım bankalarının kurumsal müşterilerine ürünlerini sunarken en çok sıkıntı çektiğın konu ile alakalı KB-1 kişisi: **“Kurumsal müşterilerimize bizim ürünlerimizi sunarken en çok sıkıntı çektiğımız konu faizsizlik prensibine bağılı olarak nakit ihtiyaçları karşılama ile alakalı durumdur”** söylemiştir. KB-2 kişisi: **“Biz müşterilerimize sadece murabaha kullandırımı yapabiliyoruz. Bunun dışında, gayri nakdi krediler tarafında ise teminat bacağı var. Başlıklar halinde sıralarsak ürün ve fiyatlama sıkıntısı olarak sıralayabiliriz”** sözleriyle başlıca sıkıntı çektikleri hususlardan söz etmiştir. KB-3 kişisi ise: **“Katılım bankaları**

çalıştığı firmaların ne yaptığını, nasıl süreçlere tabi olduğunu ve nerelerde finansman ihtiyacı olduğunu bilmek zorundadır. Sağladığı finansmanın nereye kullanacağını sorgulamak ve süreçlerin başında sanki firmanın bir ortağıymış gibi hareket etmek zorundadır. Bu yüzden firmalarından bilgi alma noktasında şeffaf olmalarını istemektedir. Fakat firmalar bu noktalara yaklaşmamakta olduğundan işleyiş noktasında sıkıntı çekilmekte hatta çalışılmamaktadır” sözleriyle karşılaşılan sıkıntılardan bahsetmiştir. Katılım bankalarının müşterilerine ürünlerin sunarken en çok sıkıntı çektiği hususların başında müşterilerin nakit ihtiyacını karşılayamamak, konvansiyonel bankalarla fiyat rekabetine girememek ve müşterilerle katılım bankacılığının ürünlerinin işleyişlerindeki ortaya çıkan anlaşmazlıklar olarak öne çıkmaktadır.

3.4.1.4. Borç Temelli (Banka) Sistemden Ortaklığa Dayalı Finansman Sistemine Geçiş

Katılım bankalarının kurumsal müşterilerinin en çok hangi ürünü tercih ettiği ve bunun nedenleri ile ilgili KB-1 kişisi: “Bizim en çok tercih edilen ürünümüz murabaha dediğimiz mal alım kredisidir. Leasing bizim ana finansman türlerimizden biridir ve konvansiyonel bankalardan farklı olarak ayrı bir leasing şirketi kurmamıza gerek yoktur. İslami açıdan en çok rahat edilen kafaların gönüllerinde rahat ettiği kar-zarar projelerimiz var. Bir kısmı mudaraba diğer bir kısmı da müşarakadır” sözlerini söylemiştir. KB-2 kişisi: “Ağırlıklı olarak murabaha kredisi kullanırılıyor tüm katılım bankalarında. Gayri nakdi taraflarda akreditif işlemleri var, teminat mektupları işlemler yapıyor. Bunun dışında hazine forward dediğimiz işlemleri, dış ticaret işlemleri ve leasing. Sukuk ihracı, katılım bankalarının son 3-4 yıldır geliştirmiş olduğu bir enstrümandır. Bunun dışında sat-geri kirala dediğimiz bir finansman modeli var. Tekafül sistemi, toplanan primlerden sigortalana prim

iadesini öngören belli bir şirketin kâra geçmesinden sonra hasarsızlık durumunda da prim iadesini uygun gören bir modeldir” sözleriyle sırasıyla en çok hangi kullanıldığını ifade etmiştir. KB-3 kişisi ise: **“Kurumsal müşteriler murabaha dediğimiz mal alımı finansmanı veya diğer adı ile işletme kredisini ağırlıklı kullanmaktadır. Bunun yanı sıra ithalat ve ihale işlemlerinde, Akreditif ve Teminat mektupları yine en çok kullanılan finansman araçlarıdır. Ayrıca firmaların araç, demirbaş, makine ve gayrimenkul yatırımlarına yönelik leasing işlemleri de yoğun kullanılan finansman türleridir”** sözleriyle sebepleri ile birlikte en çok hangi ürünlerinin kullanıldığını söylemiştir. Katılım bankacılığı temsilcilerinin görüşlerine göre katılım bankalarının kurumsal müşterileri en çok murabaha, leasing ve teminat işlemlerini tercih etmektedirler.

Katılım bankacılığının murabaha temelinden çıkarıp mudaraba ve müşaraka temelli olabilmesi için nelerin yapılabileceği konusu ile ilgili DK-1 kişisi: **“Mudarebe ve müşareke ortaklıklarında akit yapısını içtihadî olarak değiştirebilecek şeyler yapılabilir mi üzerine hakikaten kafa yormak lazım. Kısmi olarak bazı deliller var fakat bütün mezheplerdeki yerleşik kanaat böyle bir şeyin olmayacağı yönündedir. Olmadığı için de mesela Hanefî mezhebinin çok eski kaynaklarında ana para nasıl garanti edilirin çaresini üretmeye çalışmışlar”** sözleriyle görüşlerini aktarmıştır. DK-2 Kişisi ise: **“Faizin kapsamını o kadar geniş tutuyoruz ki ürün geliştirmekte sıkıntı yaşıyoruz. Burada tartışılan faizin haram olup olmadığı değildir yani hükmü tartışmıyoruz şümulü tartışıyoruz. Fakat şümul de o kadar geniş ki işte bugün ürün sıkıntısı yaşıyoruz. İkincisi, katılım bankacılığı tarafında hem İslam ile ilgili yani işin fıkhi tarafı ile ilgili hem de konvansiyonel bankaların ürünlerine ait fıkhi bilgi noktasında çok ciddi teorik bilgi eksikliği var. Biz bunu yetişmiş insan eksikliğimiz çok fazla diyoruz”** sözleriyle görüşlerini ifade etmiştir. DO-2 kişisi ise: **“Regülasyon tarafında bence biraz daha İslami bankalara fayda sağlanacak yollar açılabilir. Mesela katılım bankalarının sermaye yeterlilik oranları düşük. Halbuki, bu mevduatın bir kısmı sermaye olarak da kabul edilebilir. Piyasa şartlarında rekabet etme şanslarının önüne geçen birtakım dezavantajları regülatör biraz daha azaltabilir”** sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir.

Borsa İstanbul'un sunmuş olduğu imkanlarla ilgili reel sektörün sahip olduğu bilgi düzeyi ile ilgili RS-3 kişisi: **“Borsa İstanbul'un reel sektöre sunmuş olduğu imkânlarla yönelik farkındalık, bahsi geçen şirketlerin büyüklüğü ile doğru orantılı olmaktadır. Sektörün ağırlıklı olarak kurumsal olmayan küçük ve orta boy işletmelerden oluştuğunu göz önüne aldığımızda, genel anlamda Borsa İstanbul'un sunmuş olduğu imkânlar ile ilgili bilgi düzeyinin düşük olduğunu söyleyebiliriz”** demiştir. RS-4 kişisi ise: **“Çok iyi olmadığını düşünüyorum. Reel sektör diye genelleme yapmamak gerekir aslında. Tabii Türkiye'de çok büyük işler büyük firmalar reel sektörle ilgililer ve onların ilgi ve bilgi düzeyleri çok daha yüksek. Aslında yaygın olarak kobi seviyesindeki şirketlerle ilgili olarak çok fazla iletişim yok gibi gözüküyor”** demiştir. Reel sektör temsilcileri Borsa İstanbul'un sunmuş olduğu imkanlarla ilgili reel sektörün bilgi düzeyinin firmaların büyüklüğüne göre değiştiğini ve küçük ve orta ölçekli firmaların bilgi düzeyinin az olduğunu belirtmişlerdir.

Sermaye piyasasının daha sağlam ve çekici olabilmesi için dikkat edilmesi gereken hususlar ile ilgili RS-3 kişisi: **“Sermaye piyasalarına olan ilgiyi artırmak için halka arz edilen şirketlerin sayısının, kurumsal yatırımcı tabanının ve (kira sertifikası gibi) finansal araç çeşitliliğinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca mevcut uygulamadaki 1 yıl ya da daha uzun süreli işlemlerin yanı sıra, fon arz ve talebinin daha kısa vadelerde buluşabileceği bir sermaye piyasası yapısı tesis edilmelidir”** sözleriyle görüşlerini aktarmıştır. RS-4 kişisi ise: **“Sermaye piyasaları meselesinde en önemli nokta bilgi ve güvenlik meselesi ön plana çıkıyor. Bunlarla ilgili bir kısım gelişmeler sağlarsa sermaye piyasası tarafı, o zaman daha çok insan bu konu ve alan ile ilgilenmeye başlar ve muhtemelen biraz daha da iyi sonuçlar ortaya çıkabilir”** sözleriyle görüşlerini ifade etmiştir. Reel sektör temsilcileri finansal araç çeşitliliğinin artırılması, bilgiye ulaşabilmenin kolaylaştırılması ve şeffaflığın artırılması durumunda sermaye piyasalarının daha ilgi çekici ve güvenli bir hale geleceğini ifade etmişlerdir.

KOBİ'lerin dış finansman ihtiyacını karşılama konusunda Borsa İstanbul'dan ne gibi beklentileri olduğuna dair RS-3 kişisi: **“KOBİ'lerin halka açılma eğilimlerini artırmak amacıyla özel çalışmalar yapılmalı ve bu konuyla alakalı kurum ve kuruluşların daha etkin bir bilinçlendirme faaliyeti sürdürmesi**

gerekmektedir. Ayrıca KOBİ'lerin halka arz maliyetlerinin düşürülmesi ve gerekli koşulların esnetilmesi de önemli bir teşvik olacaktır” demiştir. RS-4 kişisi ise: “Borsanın ve firmaların tanışması daha şeffaf zeminde ve insanların kendilerini güvende hissettiği bir ekonomik pozisyon ve projeksiyon içerisinde olursa borsa ciddi düzeyde finansman anlamında şirketlere katkı verebilir. Borsanın içerisine giren şirketlerin başarılı olanlarının tanıtımı konusunda belki daha fazla özel gayretlere ihtiyaç olabilir” sözleriyle görüşlerini aktarmıştır. Borsa İstanbul'un KOBİ'lerle iletişimini geliştirmesi ve sağlıklı bilgi aktarımı sağlayabilmesi halinde KOBİ'lerin dış finansman sorununun çözüleceği reel sektör temsilcileri tarafından düşünülmektedir.

Türkiye'nin yapısı itibari ile banka bazlı bir sisteme mi yoksa piyasa bazlı bir sisteme mi daha yatkın olduğu konusunda DO-1 kişisi: “Mevcut durum incelendiğinde Türkiye'de finansal piyasaların yaklaşık %85'inin bankacılık sektöründen, %15'inin ise sermaye piyasalarından oluştuğu görülmektedir” demiştir. DO-2 kişisi ise: “Sermaye piyasaları Türkiye'de çok gelişmediği için benim tahminim şu şekilde; tamamen sermaye piyasaları temelli bir piyasa sistemimiz olsun diyemez Türkiye. Tamamen bankacılık temelli olsun da diyemez. İkisini de geliştirmesi lazım” demiştir. RS-3 kişisi ise: “Mevcut konjonktürde, sermaye piyasalarıyla kıyaslandığında, bankacılık sektöründe finansman arz ve talebinin daha hızlı bir şekilde buluşabildiği görülmektedir. Ayrıca bankacılık sektörünün bilinirliğinin sermaye piyasalarına nazaran çok daha fazla olması, yani toplumsal hafızanın bankacılığa endeksli bir refleksinin olması, finansmana ulaşım konusunda reel sektörün ilgisinin banka bazlı olmasına neden olmaktadır” sözleriyle görüşlerini ifade etmiştir. Devlet otoritesi temsilcileri ve reel sektör temsilcileri Türkiye'de bankacılığın daha yoğun kullanılmasından dolayı banka bazlı sisteme sahip olduğumuzu belirtmektedirler. Ancak sermaye piyasasını da hızlı bir şekilde geliştirerek hem banka hem piyasa bazlı bir sisteme sahip olmamızın daha ideal olduğunu belirtmektedirler.

3.4.1.5. Katılım Bankalarının Gelişimi

Katılım bankalarının büyümesinin önündeki engeller ile ilgili DO-1 kişisi: **“Toplumun faiz konusunda farkındalığı olmaması, katılım bankalarının ürün çeşitlerinin, şube ağının, müşteri memnuniyetinin az oluşu, algı sorunu, konvansiyonel bankalar ile rekabet edememe sorunu vb. gibi sorunlar katılım bankacılığının büyümesinin önündeki en büyük engeller olarak ön plana çıkmaktadır”** sözleriyle görüşlerini ifade etmiştir. DO-2 kişisi: **“Ne yapılabilir tarafında biraz da bu işi böyle bankaların daha fazla sahipleneceği bişey haline getirmek lazım. Mesela devlet sahipleniyor. Cumhurbaşkanımız, başbakanımız, katılım bankalarının payı artsın istiyorlar. Ama buna dair bir şekilde diğer paydaşlarında katılım bankalarının da ya biz buradan yeni ortaklar bulup belki sermayemizi arttırmamız lazım bu piyasa büyüyecek diye düşünceleri lazım”** sözleriyle katılım bankalarının nasıl büyüyeceği ile ilgili görüşlerini aktarmıştır. Katılım bankalarının büyümesinin önündeki engelleri makro ve mikro boyuttaki engeller olarak değerlendirebiliriz. Mikro boyutta katılım bankalarının ölçek olarak küçüklüğü ve topluma kendisini yeterince iyi şekilde ifade edememesi gibi problem ön plana çıkmaktadır. Makro boyutta ise katılım bankalarının sermayelerini arttırmıyor olmaları büyümelerinin önündeki engellerden bir tanesidir.

Katılım bankacılığı sektörüne yeni sermaye çekebilmek için nelerin yapılabileceği ile ilgili DO-1 kişisi: **“Katılım bankacılığı sisteminin gelişimi için ek sermaye ihtiyacı olduğu göz ardı edilemez. Katılım bankacılığının ve diğer İslami finansal kuruluşların yaygın olduğu Malezya, Endonezya, Bahreyn, Pakistan, BAE, Kuveyt, İran, Lübnan ve Sudan’ın faizsiz finans kanunları ve düzenlemeleri gibi ülkemizin de katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar bazında amaca hizmet eden, meri mevzuat altyapısını bozmayan, adli ve idari yargı sistemi ve uluslararası norm ve standartlara uygun mevzuat ayrıştırma çalışmalarına başlaması ve standardizasyon sağlama noktasında Merkezi Danışma Kurulunun tesis edilmesi, Ülke dışından sektöre sermaye yatırımlarının artmasına neden olacağı değerlendirilmektedir. İstanbul Finans Merkezi Projesi kapsamında İstanbul’un İslami Finans merkezi olma yolunda**

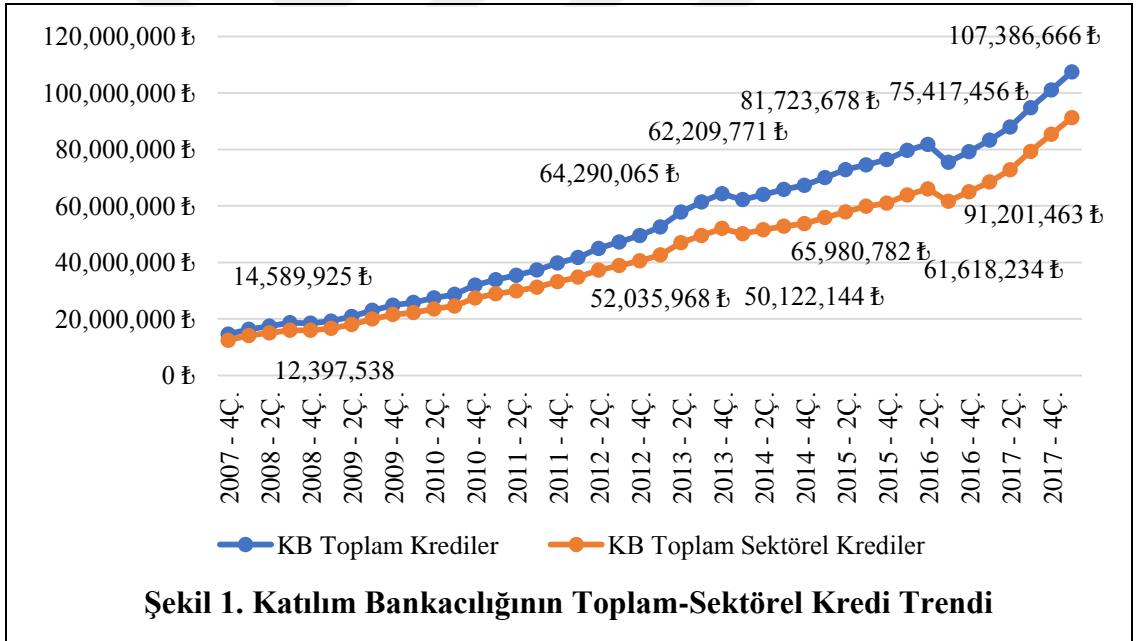
sırayla yerel, bölgesel ve küresel cazibe merkezi haline getirilmesi özellikle Körfez ülkeleri gibi Müslüman ülkelerden Türkiye'ye sermaye yatırımlarının artmasına katkı sağlayabilir” sözleriyle düşüncelerini aktarmıştır. DO-2 kişisi ise: **“Bu sorunun genel bir cevabı var. Tüm kurumlarımız daha iyi çalıştırırız, uygun yatırım ortamı sağlarız, regülasyonlarda kolaylık gösteririz”** demiştir. Devlet otoriteleri katılım bankacılığına yeni yatırımların gelebilmesi için hem katılım bankacılığının hem de ilişki de olduğu tüm kurum ve kuruluşların nitelik ve nicelik olarak artırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılım bankacılığının daha cazip bir hale getirebilmek için ne gibi hamleler yapılabileceği ile ilgili RS-3 kişisi: **“Mevcut katılım bankacılığı sistemi niceliksel ve niteliksel olarak daha etkin hale getirilmelidir. Buna ek olarak, katılım bankacılığında hâlihazırda kullanılmakta olan ürünlerin etkinliğinin artırılması, ürün yapısının çeşitlendirilmesinin ve kaynak çeşitliliğinin geliştirilmesinin yanı sıra; Katılım bankacılığının bilinirliğinin ve ticari bankalarla olan farklarının artırılması gerekmektedir”** demiştir. RS-4 kişisi ise: **“Finans maliyetleri daha uygun hale geldiği zaman insanlar da bunu daha çok değerlendirmeye başlayacaktır. Sadece inançları dolayısıyla böyle bir tercih de bulunma ihtiyacı ciddi ciddi hisseden insanlara da bu güvenin verilmesi son derece önemli bişey”** sözleriyle düşüncelerini aktarmıştır. Reel sektör temsilcileri katılım bankacılığının daha cazip hale gelebilmesi için ürün çeşitliliğinin artırılması, finans maliyetlerinin düşürülmesi ve toplumun her kesimi ile ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

3.4.2. Katılım Bankacılığının Reel Sektöre Etkilerinin Nicel Göstergeler Kullanılarak İncelenmesi

3.4.2.1. Katılım Bankacılığının İncelenmesi

Katılım bankacılığının 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1.Çeyreği arasında verdiği toplam ve sektörel kredilerinin trendi şekil-1’de gösterilmiştir.

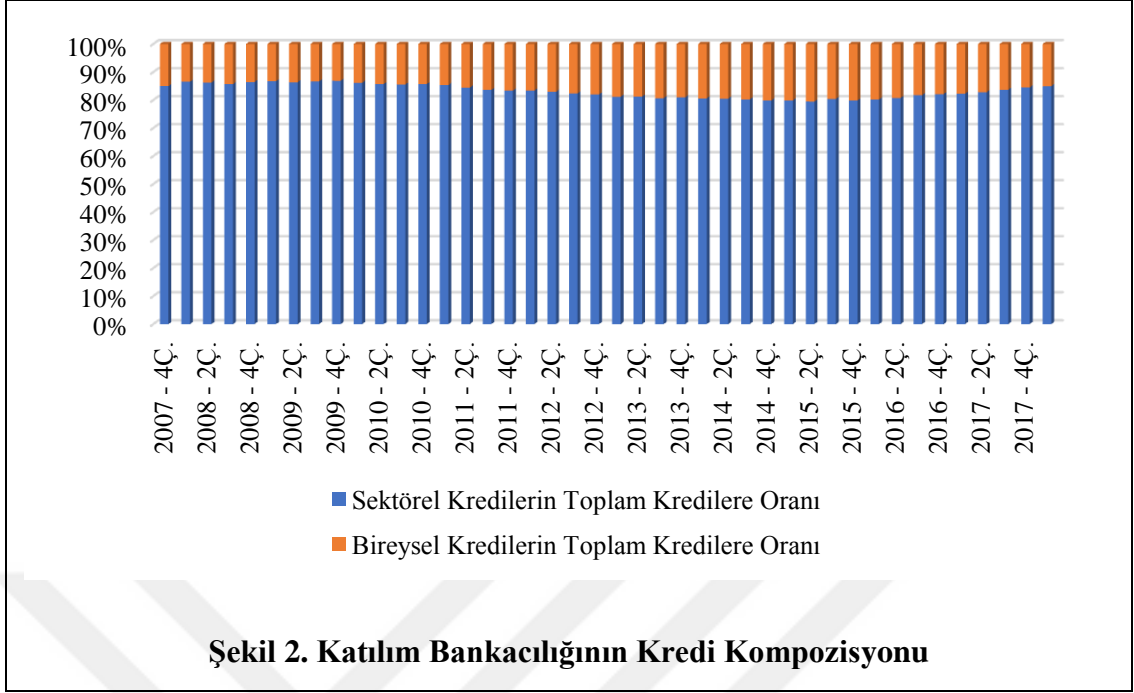

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 1.’de görüldüğü üzere katılım bankacılığının verdiği toplam krediler ile sektörel krediler yıllar boyunca paralel bir şekilde artış ve azalış göstermiştir. Toplam krediler, 2007 yılının 4. Çeyreğinde 14.589.925 TL olarak 2018 yılının 1.Çeyreğinde ise 107.386.666 TL olarak gerçekleşmiştir. Sektörel krediler ise 2007 yılının 4.Çeyreğinde 12.397.538 TL olarak gerçekleşirken 2018 yılının 1. Çeyreğinde

ise 91.201.463 TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam krediler, 2013 yılının 4. eyreğinde 64.290.065 TL olarak gerçekleşirken 2014 yılının 1. eyreğinde ise 2.080.294 TL azalarak 62.209.771 TL olarak gerçekleşmiştir. Sektörel kredilerde aynı dönemde 1.913.824 TL azalarak 52.035.968 TL'den 50.122.144 TL'ye gerilemiştir. Bu azalışın sebebi 17 ve 25 Aralık 2013 tarihlerinde Türkiye'nin ekonomisine ve siyasi iktidarına yönelik yapılmak istenen darbe girişimidir. Bu darbe girişimi, Halk Bankası'nın genel müdürü de dahil olmak üzere birçok iş adamını asılsız iddialar ile tutuklayarak ülkede kaos ve güvensizlik ortamı oluşturmaya çalışmaktaydı. Darbe girişiminin başarısız olmasıyla birlikte katılım bankacılığının verdiği toplam ve sektörel krediler 2014 yılının 2. eyreğinden itibaren yeniden artış trendine geçiş yapmıştır. Ancak 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ terör örgütü tarafından gerçekleştirilmek istenen darbe girişimiyle birlikte toplam krediler, 2016 yılının 2.çeyreğinde 81.726.678 TL iken 2016 yılının 3. eyreğinde 6.309.222 TL azalarak 75.417.456 TL olarak gerçekleşmiştir. Sektöre krediler ise aynı dönemde 4.362.548 TL azalarak 65.980.782 TL'den 61.618.234 TL olarak gerçekleşmiştir. 2007-2018 yılları arasında sadece 2 dönem azalma gösteren katılım bankalarının toplam ve sektörel kredileri geri kalan dönemlerde istikrarlı bir şekilde yükselmiştir. Diğer grafiklerde yer almakta olan 2013 yılının 4. eyreği ve 2016 yılının 2. eyreğindeki düşüşlerin sebepleri 17 ve 25 Aralık 2013 ve 15 Temmuz 2016 tarihlerinde gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişimleridir.

Katılım bankacılığının 2007 yılının 4.çeyreği ile 2018 yılının 1.çeyreği arasında vermiş olduğu toplam kredilerin kompozisyonun dağılımı Şekil-2'de gösterilmiştir.

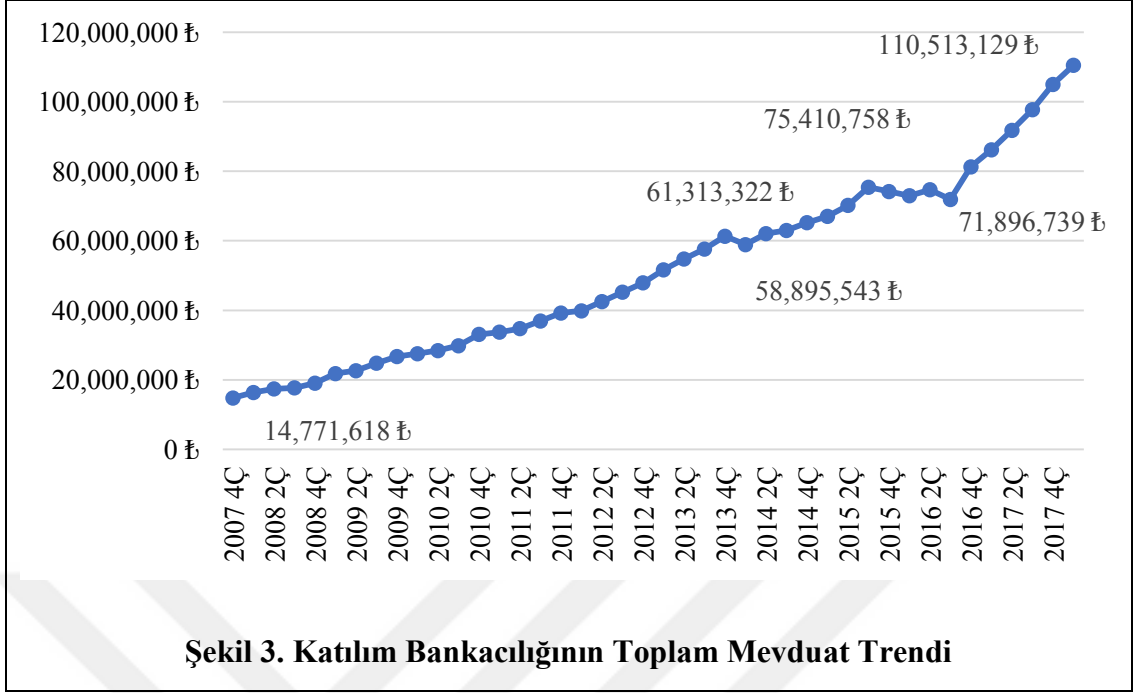

Şekil 2. Katılım Bankacılığının Kredi Kompozisyonu

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 2.'de verilen katılım bankacılığının kredi kompozisyonu içerisinde sektörel kredilerin payı 2007 yılının 4. Çeyreğinde %84,97 olarak gerçekleşirken 2018 yılının 1. Çeyreğinde %84,93 olarak gerçekleşmiştir. Bu süreç içerisinde en düşük sektörel kredilerin payı %79,46 ile 2015 yılının 2. Çeyreğinde gerçekleşirken en yüksek payı ise %86,71 ile 2009 yılının 1.çeyreğinde gerçekleşmiştir.

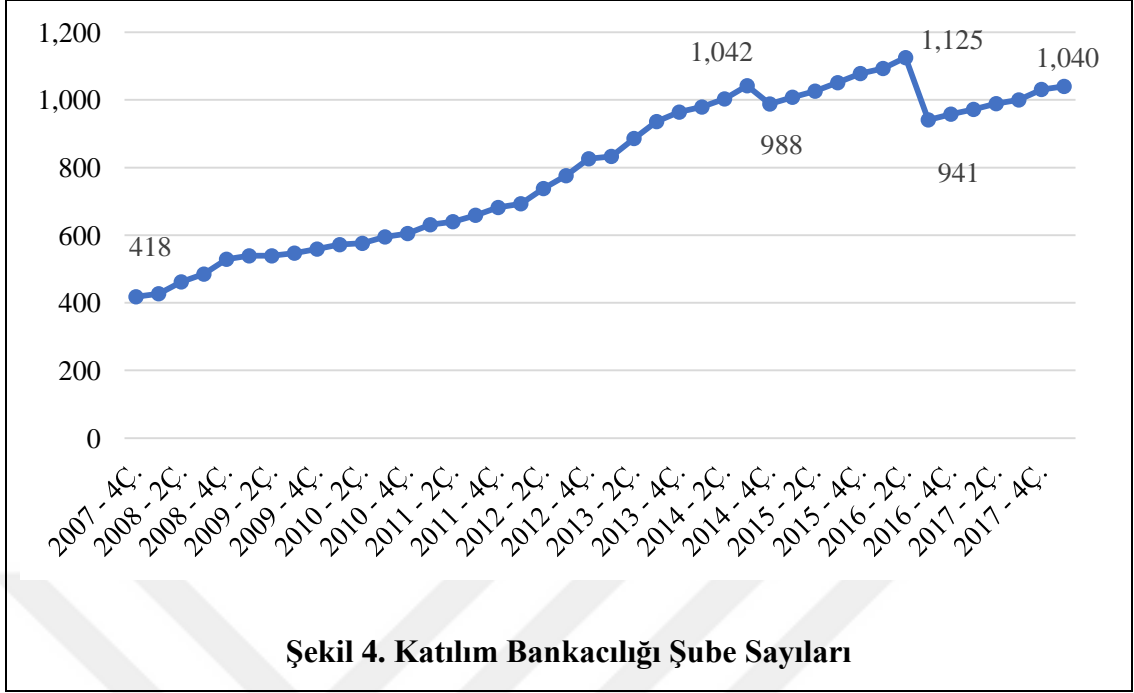
Katılım bankacılığının 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1.Çeyreği arasında topladığı mevduatların trendi Şekil 3.'de verilmiştir.

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 3.'de yer alan verilere göre katılım bankacılığının mevduat hesaplarında 2007 yılının 4.Çeyreğinde 14.711.618 TL, 2018 yılının 1.Çeyreğinde ise 110.513.129 TL toplanmıştır. Bu süreç içerisinde, 2013 yılının 4.Çeyreğinde 61.313.322 TL mevduat toplanmış iken 2014 yılının 1.Çeyreğinde 2.417.779 TL azalış ile 58.895.543 TL mevduat toplanmıştır. Bu azalışın sebebi 17 ve 25 Aralık 2013 tarihinde gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişimidir. 2015 yılının 3.Çeyreğinde 75.410.758 TL olan toplam mevduat tutarı 2016 yılının 3.Çeyreğine kadar inişli çıkışlı bir grafik izleyerek toplamda 3.514.019 TL azalmış ve 71.896.739 TL olarak gerçekleşmiştir.

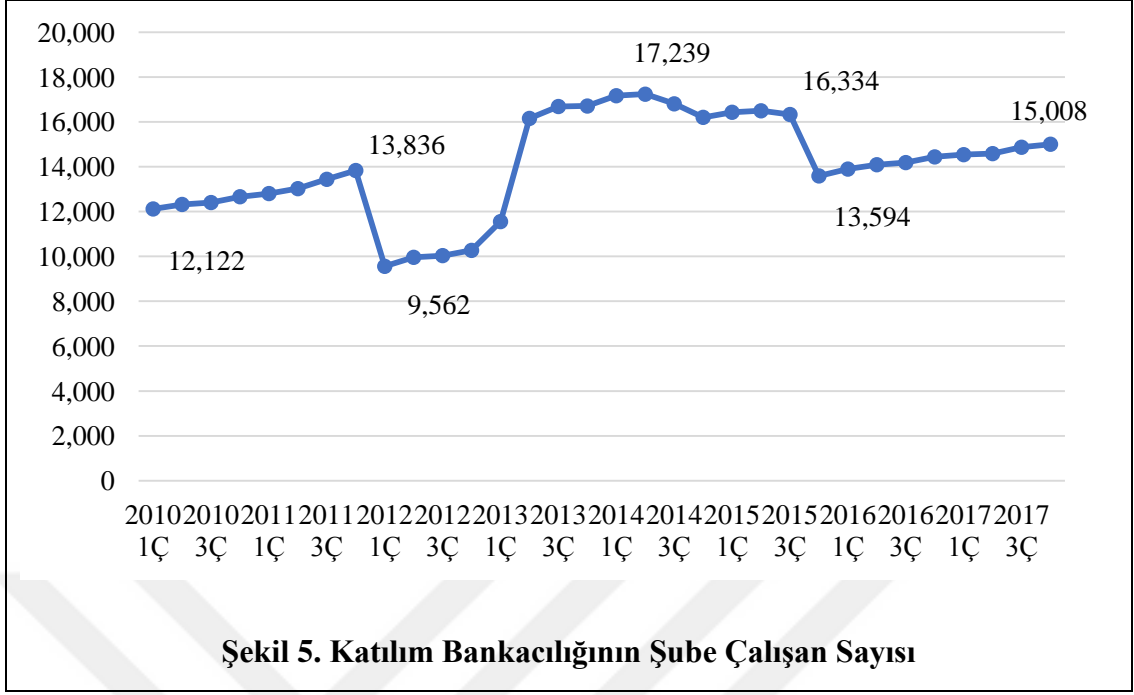
Katılım bankacılığının 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1.Çeyreği arasındaki şube sayıları trendi Şekil 4.'de verilmiştir.

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 4.'de verilen katılım bankacılığının şube sayıları 2007 yılının 4.Çeyreğinde 418, 2018 yılının 1.Çeyreğinde ise 1.040 adet olmuştur. 2014 yılının 3.Çeyreğinde 1.042 adet olan şube sayısı 54 şubenin azalmasıyla 2014 yılının 4.Çeyreğinde 988 olmuştur. 2016 yılının 2.Çeyreğinde 1.125 adet olan şube sayısı ise 184 azalışla 2014 yılının 3.Çeyreğinde 941 olarak gerçekleşmiştir. Toplam 10 yıllık süreçte en yüksek şube sayısına 2016 yılının 2.Çeyreğinde 1.125 şubeyle ulaşılmış olup bir daha bu sayıya ulaşılamamıştır.

Katılım bankacılığının 2010 yılının 1.Çeyreği ile 2017 yılının 4.Çeyreği arasındaki şube çalışan sayıları trendi Şekil 5.'de verilmiştir.

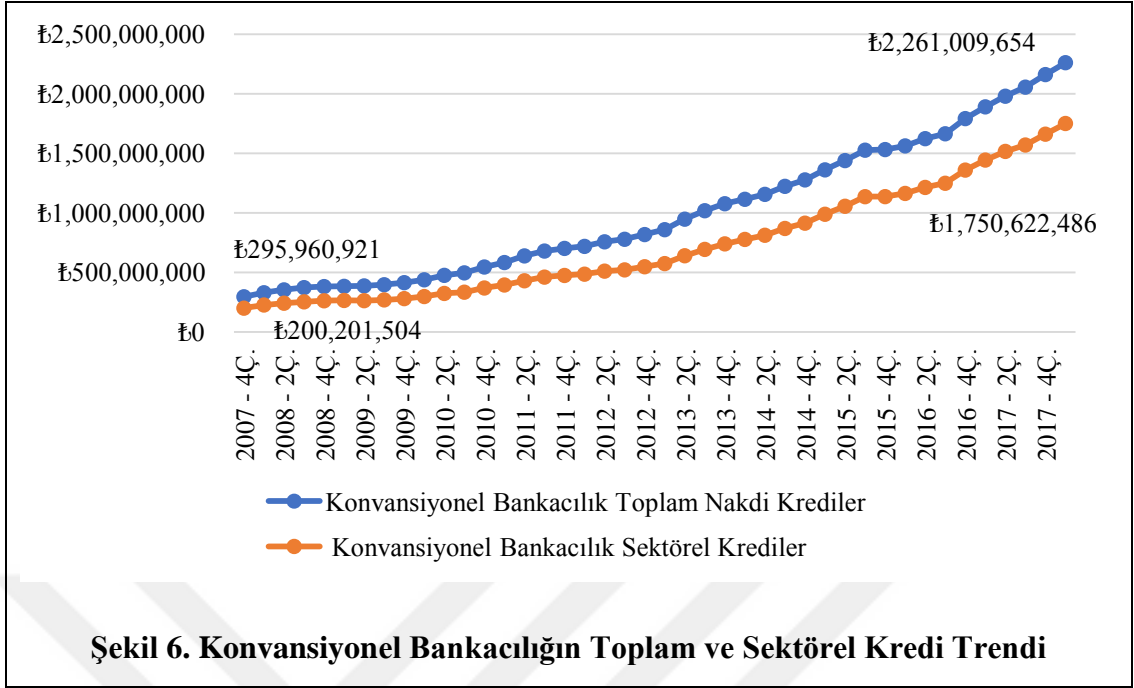

Kaynak: (TKBB, 2018)

Şekil 5.'de verilen katılım bankacılığının şube çalışan sayıları 2010 yılının 1.Çeyreğinde 12.122 iken 2017 yılının 4.Çeyreğinde 15.008 olmuştur. 2011 yılının 4.Çeyreğinde 13.836 olan çalışan sayısı, 2012 yılının 1.Çeyreğinde 4.274 azalışla 9.562 kişiye düşmüştür. 2015 yılının 3.Çeyreğinde 16.334 olan şube çalışan sayısı 2.740 azalma ile 2015 yılının 4.Çeyreğinde 13.594 kişi olmuştur. 2014 yılının 2.Çeyreğinde 17.239 şube çalışan sayısı 7 yıl içerisindeki en yüksek rakama ulaşılmıştır.

3.4.2.2. Konvansiyonel Bankacılığın İncelenmesi

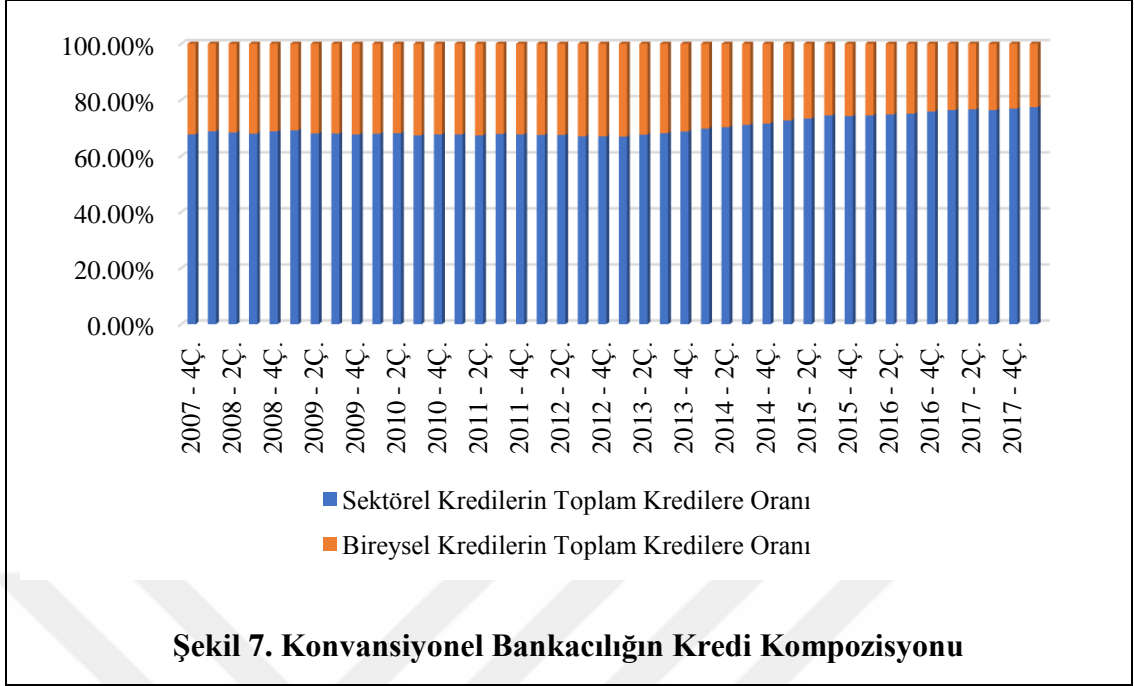
Konvansiyonel bankacılığın 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1.Çeyreği arasında verdiği toplam ve sektörel kredilerinin trendi şekil-6'da gösterilmiştir.

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 6.'da görüldüğü üzere konvansiyonel bankacılığın verdiği toplam krediler ile sektörel krediler yıllar boyunca paralel bir şekilde artış göstermiştir. Toplam krediler, 2007 yılının 4.Çeyreğinde 295.960.921 TL olarak 2018 yılının 1.Çeyreğinde ise 2.261.009.654 TL olarak gerçekleşmiştir. Sektörel krediler ise 2007 yılının 4.Çeyreğinde 200.201.504 TL olarak 2018 yılının 1.Çeyreğinde ise 1.750.622.486 TL olarak gerçekleşmiştir.

Konvansiyonel bankacılığın 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1.Çeyreği arasında vermiş olduğu toplam kredilerin kompozisyonun dağılımı Şekil 7.'de gösterilmiştir.

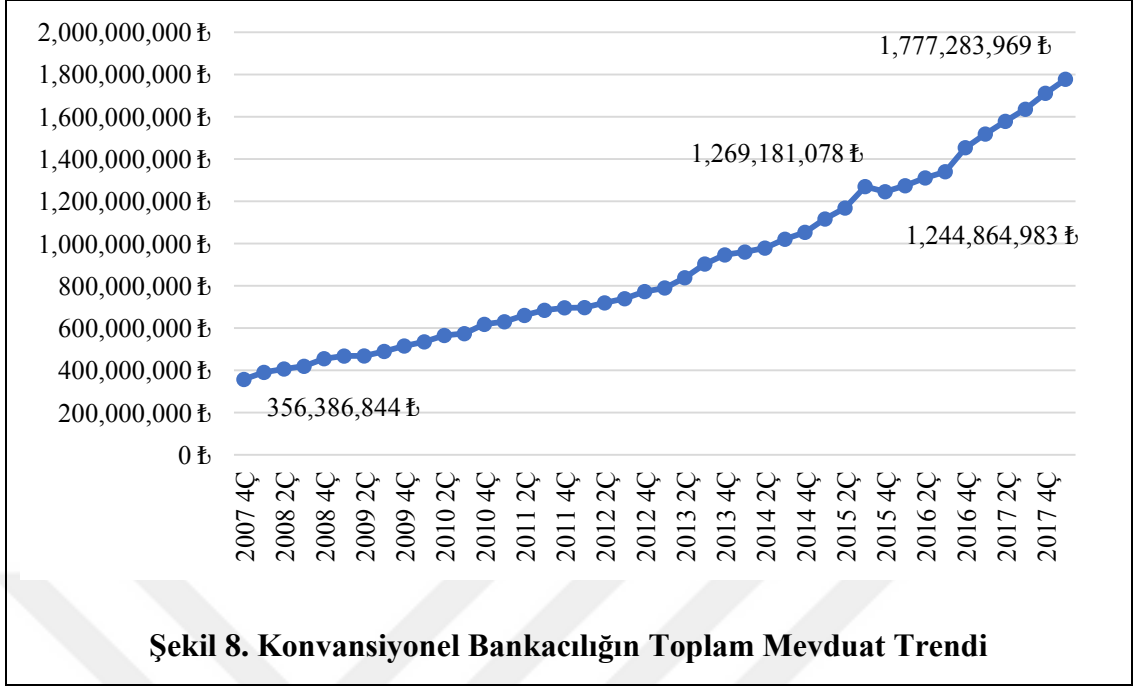

Şekil 7. Konvansiyonel Bankacılığın Kredi Kompozisyonu

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 7.'de verilen konvansiyonel bankacılığın kredi kompozisyonu içerisinde sektörel kredilerin payı 2007 yılının 4.Çeyreğinde %67,64 olarak gerçekleşirken 2018 yılının 1.Çeyreğinde %77,43 olarak gerçekleşmiştir. Bu süreç içerisinde en düşük sektörel kredilerin payı %66,87 ile 2013 yılının 1.Çeyreğinde gerçekleşirken en yüksek payı ise %77,43 ile 2018 yılının 1.çeyreğinde gerçekleşmiştir.

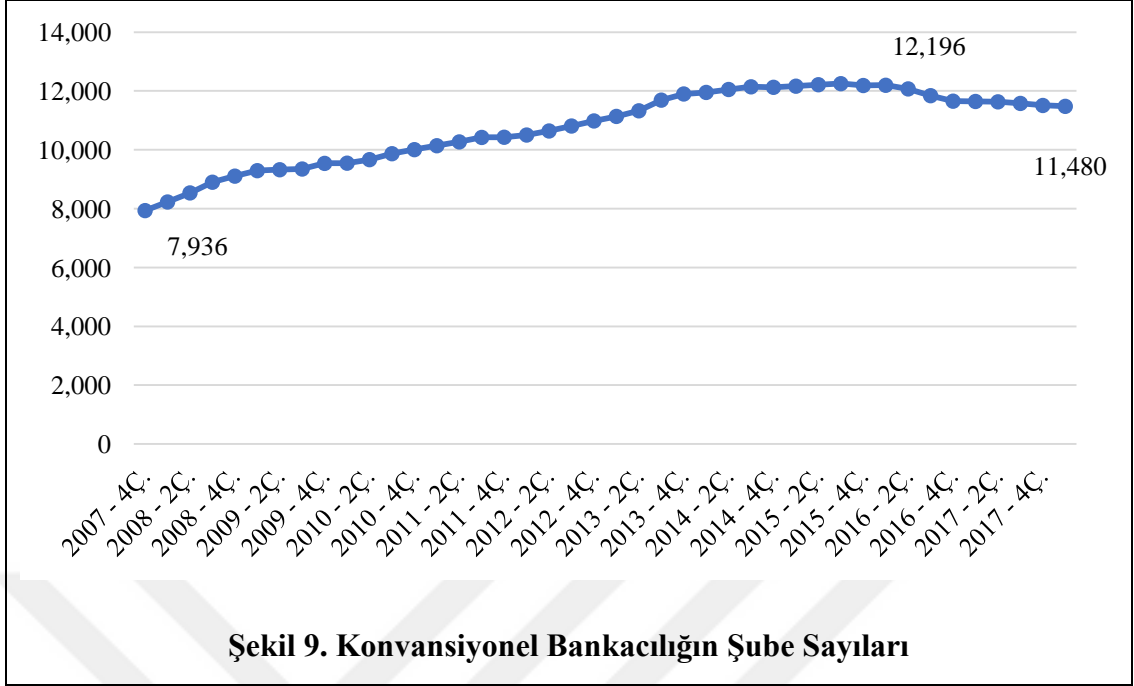
Konvansiyonel bankacılığın 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1.Çeyreği arasında topladığı mevduatların trendi Şekil 8.'de verilmiştir.

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 8.'de yer alan verilere göre konvansiyonel bankacılığın mevduat hesaplarında 2007 yılının 4.Çeyreğinde 356.386.844 TL, 2018 yılının 1.Çeyreğinde ise 1.777.283.969 TL toplanmıştır. Bu süreç içerisinde, 2015 yılının 3.Çeyreğinde 1.269.181.078 TL mevduat toplanmış iken 2015 yılının 4.Çeyreğinde 24.316.095 TL azalış ile 1.244.864.983 TL mevduat toplanmıştır.

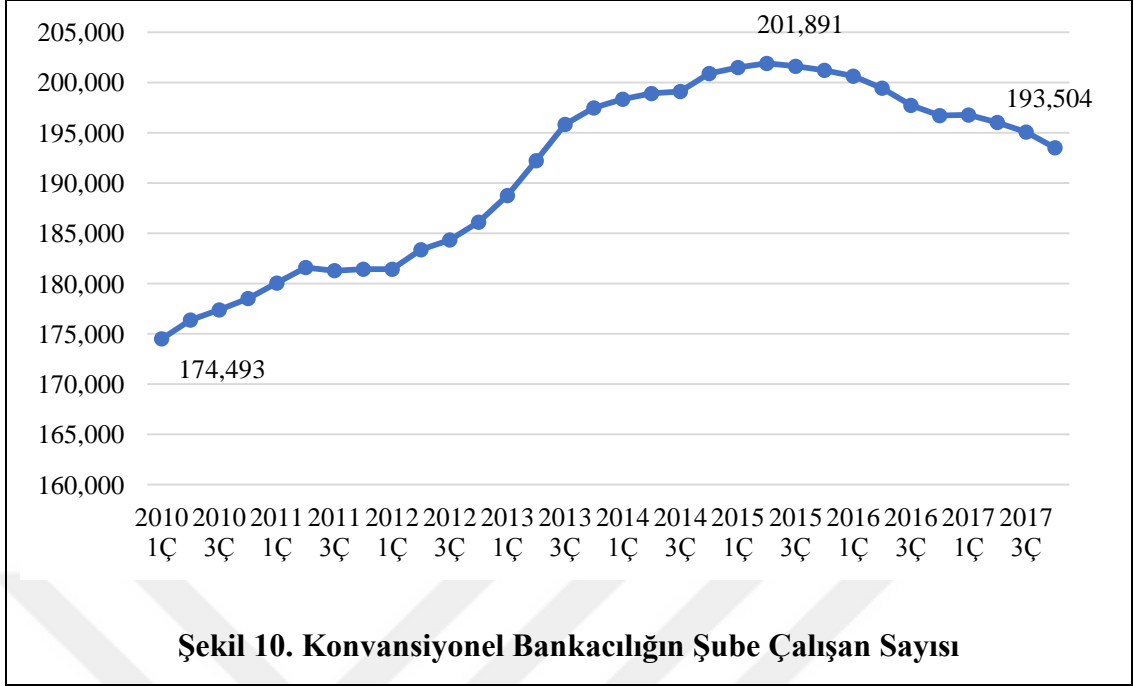
Konvansiyonel bankacılığın 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1.Çeyreği arasındaki şube sayıları trendi Şekil 9.'da verilmiştir.

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 9.'da verilen konvansiyonel bankacılığın şube sayıları 2007 yılının 4.Çeyreğinde 7.936, 2018 yılının 1.Çeyreğinde ise 11.480 adet olmuştur. Toplam 10 yıllık süreçte en yüksek şube sayısına 2016 yılının 1.Çeyreğinde 12.196 şubeyle ulaşılmış olup bir daha bu sayıya ulaşılamamıştır.

Konvansiyonel bankacılığın 2010 yılının 1.Çeyreği ile 2017 yılının 4.Çeyreği arasındaki şube çalışan sayıları trendi Şekil 10.'da verilmiştir.

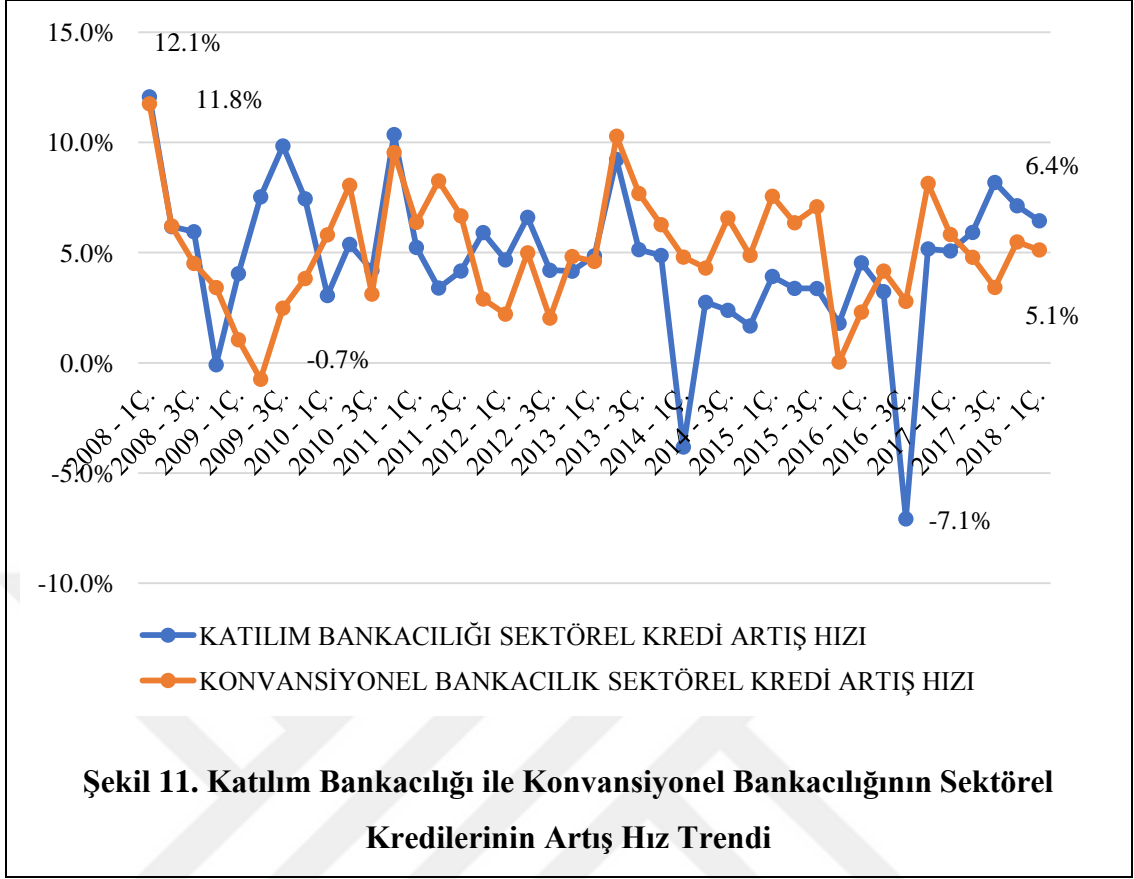

Kaynak: (Türkiye Bankalar Birliği, 2018)

Şekil 10.'da verilen konvansiyonel bankacılığın şube çalışan sayıları 2010 yılının 1.Çeyreğinde 174.493 iken 2017 yılının 4.Çeyreğinde 193.504 olmuştur. 2015 yılının 2.Çeyreğine kadar yükselen bir grafik izleyerek 201.891 çalışana ulaşılmıştır. Ancak bu tarihten itibaren bir daha bu çalışan sayısına ulaşamamıştır.

3.4.2.3. Katılım Bankacılığı ile Konvansiyonel Bankacılığın Karşılaştırılması

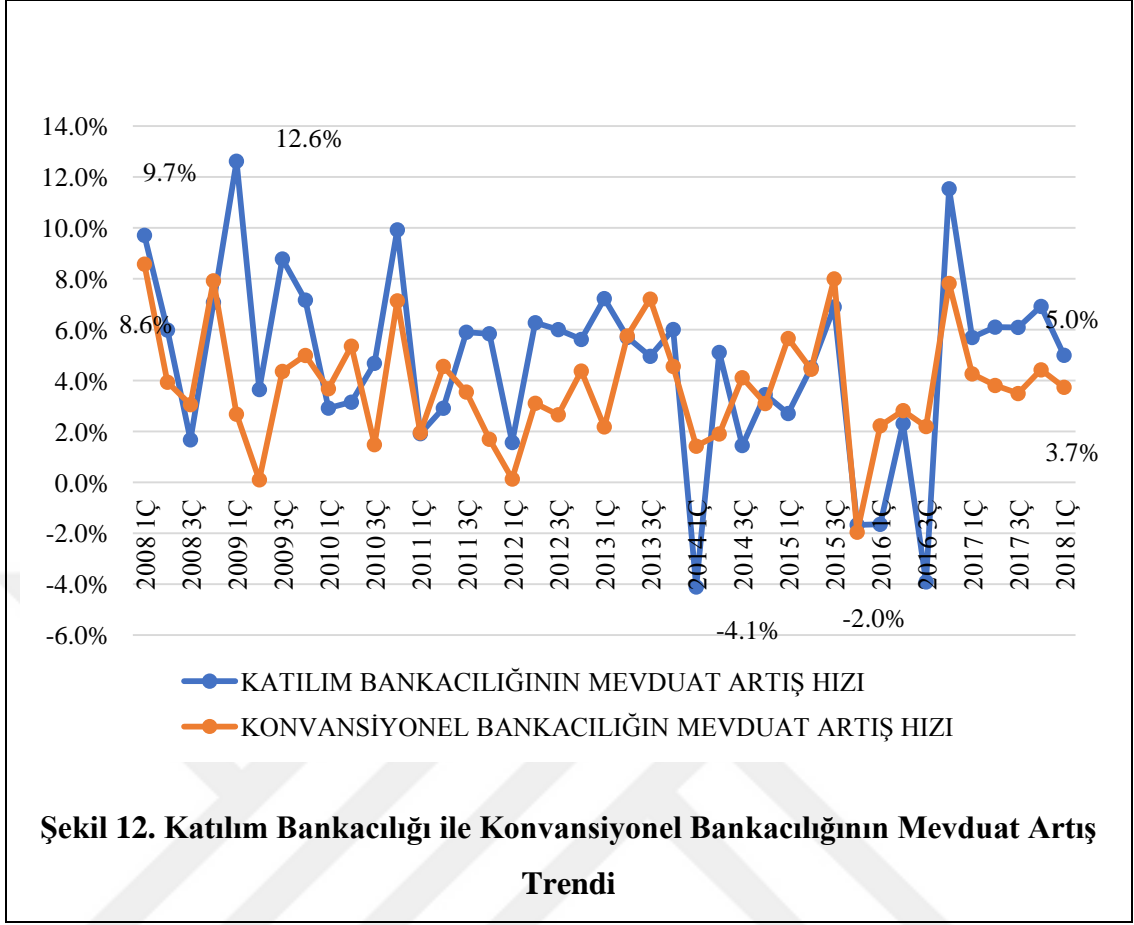
Katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılığın 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1. Çeyreği arasında verdikleri sektörel kredilerin artış hızları Şekil 11.'de verilmiştir.

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 11.'de verilen katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılığın 2007 yılının 4.Çeyreğinden 2008 yılının 1. Çeyreğine kıyasla verilen toplam sektörel kredilerin oranı sırasıyla %12,1 ve %11,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar hem katılım bankacılığı hem de konvansiyonel bankacılığın en yüksek büyüme oranı olmaktadır. Katılım bankacılığının verdiği sektörel kredilerin en düşük artış hızı 2016 yılının 3.Çeyreğinde %-7,1 ile gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankacılığın verdiği sektörel kredilerin en düşük artış hızı 2009 yılının 2.Çeyreğinde %-0,7 ile gerçekleşmiştir. Katılım Bankacılığının sektörel kredilerinin artış hızı 2018 yılının 1.Çeyreğinde %6,4 olarak gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankaların sektörel kredilerinin artış hızı 2018 yılının 1.Çeyreğinde %5,1 olarak gerçekleşmiştir.

Katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılığın 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1.Çeyreği arasında toplanan mevduatların artış hızları Şekil 12.'de verilmiştir.

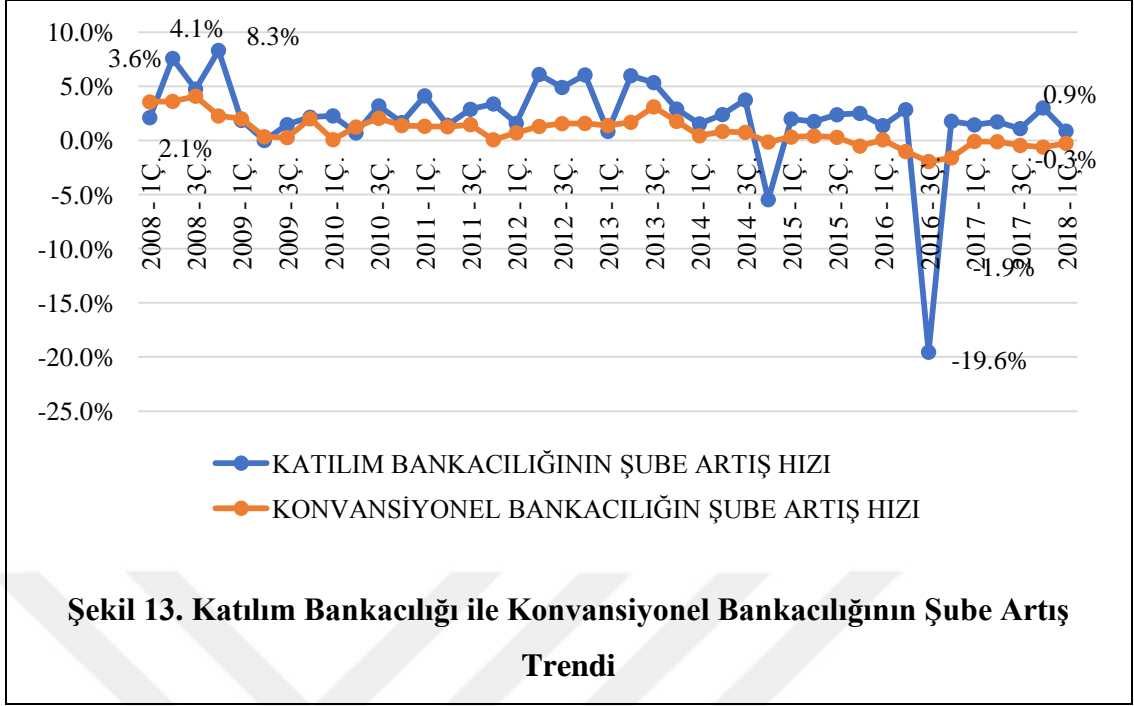

Şekil 12. Katılım Bankacılığı ile Konvansiyonel Bankacılığın Mevduat Artış Trendi

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 12.'de katılım bankacılığının mevduat artış hızı 2008 yılının 1.Çeyreğinde %9,7, 2018 yılının 1.Çeyreğinde ise %5,0 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankacılığının en yüksek mevduat artış oranı 2009 yılının 1.Çeyreğinde %12,6 olarak, en düşük mevduat artış hızı ise 2014 yılının 1.Çeyreğinde %-4,1 olarak gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankacılığın mevduat artış hızı 2008 yılının 1.Çeyreğinde %8,6, 2018 yılının 1. Çeyreğinde ise %3,7 olarak gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankacılığın en yüksek mevduat artış oranı %8,6 ile 2008 yılının 1.Çeyreğinde gerçekleşirken en düşük mevduat artış hızı %-2,0 ile 2015 yılının 3.Çeyreğinde gerçekleşmiştir.

Katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılığın 2007 yılının 4.Çeyreği ile 2018 yılının 1.Çeyreği arasında şube artış hızları Şekil 13.'de verilmiştir.

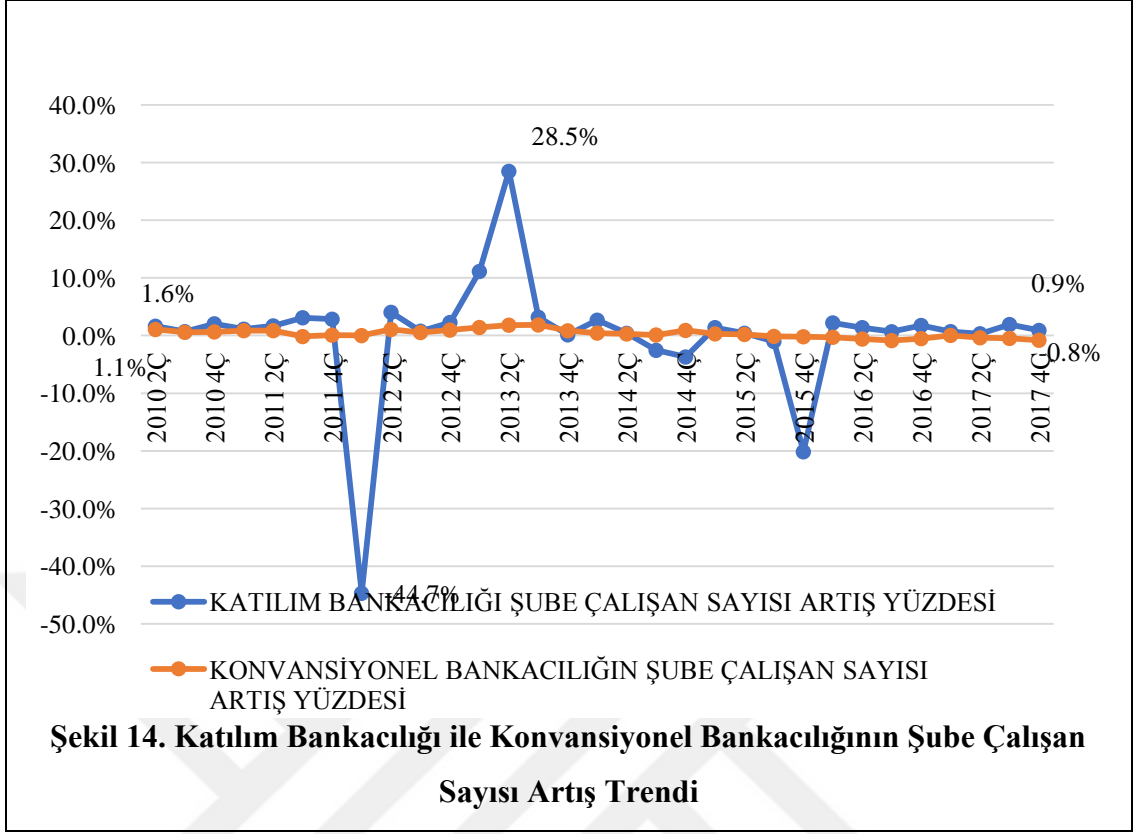

Şekil 13. Katılım Bankacılığı ile Konvansiyonel Bankacılığının Şube Artış Trendi

Kaynak: (BDDK, 2018)

Şekil 13.'de Katılım bankacılığının şube artış hızı 2008 yılının 1.Çeyreğinde %2,1 iken 2018 yılının 1.Çeyreğinde %0,9 olarak gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankacılığın şube artış hızı 2008 yılının 1.Çeyreğinde %3,6 iken 2018 yılının 1.Çeyreğinde %-0,3 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankacılığının en yüksek şube artış oranı 2008 yılının 4.Çeyreğinde %8,3 olarak, en düşük şube artış hızı ise 2016 yılının 3.Çeyreğinde %-19,6 olarak gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankacılığın en yüksek şube artış oranı %4,1 ile 2008 yılının 3.Çeyreğinde gerçekleşirken en düşük mevduat artış hızı %-1,9 ile 2016 yılının 3.Çeyreğinde gerçekleşmiştir.

Katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılığın 2010 yılının 2.Çeyreği ile 2017 yılının 4.Çeyreği arasında şube çalışan sayısı artış hızları Şekil 14.'de verilmiştir.

Kaynak: (Türkiye Bankalar Birliği, 2018), (TKBB, 2018)

Şekil 14.'de katılım bankacılığının şube çalışan sayısı artış hızı 2010 yılının 1.Çeyreğinde %1,6 iken 2017 yılının 4. Çeyreğinde %0,9 olarak gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankacılığın şube çalışan sayısı artış hızı 2010 yılının 1.Çeyreğinde %1,1 iken 2017 yılının 4. Çeyreğinde %-0,8 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankacılığının en yüksek şube çalışan sayısı artış oranı 2013 yılının 3.Çeyreğinde %28,5 olarak, en düşük şube çalışan sayısı artış hızı ise 2012 yılının 1.Çeyreğinde %-44,7 olarak gerçekleşmiştir. 7 senelik süreçte konvansiyonel bankacılığın şube çalışan sayısı artış oranı %1,8 ile %-0,9 arasında olmuştur.

SONUÇ

Son yıllarda hızlı bir şekilde gelişen teknoloji ve iletişim imkanları ekonomik ilişkilerin olduğundan çok daha hızlı bir şekilde yapılabilmesine imkân vermiştir. Ekonomik ilişkilerin hızlanması ve gelişmesi, aynı zamanda ekonomik sistemlerin de gelişmesini ve en önemli unsurlarından biri olan finansal sistemlerin de hızlı bir şekilde büyümesini sağlamaktadır. Bir ekonomik sistemin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesinin temel şartlarından bir tanesi, içinde barındırdığı finansal sistemin etkin bir şekilde işleyebiliyor olmasıdır. Finansal sistem ise biri banka bazlı diğeri ise piyasa bazlı olmak üzere iki temel piyasa üzerinden ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.

Son dönemlerde küresel ekonomik paradigma değişmekte, sistemik krizlerin çıkma olasılığının azaltılmasına ilişkin alternatif finans modellerinin yaygınlaşması teşvik edilmektedir. Döngüsel krizlerin etkisini azaltıcı role sahip olan yegâne finansman modeli olan faizsiz finans, küresel kriz döneminde büyük ölçüde sürdürdüğü istikrarlı ve yüksek büyüme performansı nedeniyle sadece Müslüman ülkelerden değil Müslüman olmayan ülkelerden de büyük ilgi görmüştür. Konvansiyonel finansa kıyasla faizsiz finansın diğeri önemli üstünlükleri reel ekonomiye katkı, şeffaflık, etik değerleri gözetme ve sürdürülebilirliktir. Katılım bankacılığının fon kullandırma yöntemlerinden olan mudaraba, murabaha, muşaraka, icara, istisna ve selem gibi temel yöntemler, ekonomik büyümeye ve dolayısıyla da reel sektöre finansman sağlanması açısından önemli görevler üstlenmektedirler. Türkiye’de 1983 yılında çıkarılan kanun ile birlikte Özel Finans Kurumu adıyla kurulmasına izin verilen katılım bankacılığı, özellikle 2002 yılı sonrasında devletin verdiği desteklerle birlikte pazar payını genel bankacılık sektörü içerisinde %5-6 seviyelerine getirmiş bulunmaktadır.

Özel sektörün katılım bankacılığını tercih ederken öncelikli olarak dikkat ettiği hususların başında faizden uzak olması gelmektedir. Bununla birlikte kredi maliyeti ve krediyi kullandırabilme hızı, katılım bankacılığının tercih edilmesinin diğer nedenlerdir. Ancak katılım bankacılığının ürün çeşitliliği yetersiz ve beklentileri karşılayamamaktadır. Konvansiyonel bankalara kıyasla katılım bankacılığının bankacılık işlemlerinden bilgi ve tecrübe eksikliği göze çarpmaktadır. Diğer taraftan ise katılım bankacılığının reel ekonomiye endeksli bir yapıya sahip olması müşterilerinin gözünde daha güvenli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Reel sektörün banka tercihinde önceliği katılım bankalarına verdiği, ardından devlet bankası ve sonrasında ise özel sermayeli bankaları tercih ettiği gözlemlenmektedir. Bu da eksiklerine rağmen katılım bankalarının ileri ki dönemlerde büyümeye hız kesmeden devam edeceğine dair olumlu sinyaller vermektedir.

Katılım bankacılığı kuruluş amacı itibari ile İslami kuralları esas alan ve bundan dolayı da faiz yoluyla herhangi bir emek ve katkı verilmeksizin zenginleşen kesimin karşısında durarak toplumda ki gelir dağılımını daha adil bir şekilde paylaşılabilmesine vesile olmaktadır. Bunun yanı sıra katılım bankalarının kredilerinin sabit maliyetli olması ve müşteri ilişkilerindeki samimi ve güven veren yapısı tercih edilmelerinin en önemli sebepleri arasında öne çıkmaktadır. Diğer taraftan konvansiyonel bankacılık ise ürünlerinin çeşitliliği, şube ağının daha yaygın ve sayısal olarak fazla olması ve fiyat avantajı gibi sebeplerden ötürü tercih edilmektedir. Katılım bankalarının potansiyel müşterileri arasındaki önemli bir kitlenin, katılım bankacılığının İslami prensiplere uygun şekilde çalışıp çalışmadığı konusunda ciddi tereddütlerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte İslami hassasiyetleri olduğu düşünülen kişilerinde özellikle faiz almadan ziyade faiz verme konusunda hassasiyetlerinin zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Hem toplumdaki faiz konusunda olan hassasiyetin zayıflığı hem de katılım bankacılığının uyguladığı yöntemlerin işleyişi hakkındaki bilgi eksikliği katılım bankacılığı üzerinde oluşan imaj probleminin temel gerekçeleri olarak ön plana çıkmaktadır. Bir diğer taraftan ise katılım bankacılığının yüksek büyüme oranlarıyla bağlantılı olarak şube sayılarının artmasıyla birlikte her geçen gün daha fazla potansiyel müşterilerine

ulaşarak hali hazırda oluşmuş olan imaj problemini çözüm bulmaya çalıştığı da görülmektedir.

Yapılan mülakatlarda, Katılım bankacılığının reel sektörün ihtiyaçlarını karşılama noktasında istenilen seviyeye henüz ulaşamadığı, katılımcılar tarafından belirtilmektedir. Bu durum sadece Türkiye için değil Dünya’da katılım bankacılığının paylarının en yüksek seviyelere ulaştığı Malezya gibi ülkelerde de geçerlidir. Reel sektörün ihtiyaçlarını karşılama hususunda konvansiyonel bankacılık sistemi ile karşılaştırıldığında ise verilen ticari kredilerin payının toplam krediler içerisindeki payının daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Katılım bankacılığının reel sektöre destek vermek noktasındaki en önemli kozu olan ortaklığa dayalı finansman türüne henüz Dünya’da dahi geçememiş olması, katılım bankacılığının potansiyelinin daha gün yüzüne çıkmadığının en önemli göstergesidir. Türkiye’de ise ortaklığa dayalı finansmana geçiş yapılamamasının en önemli sebebi, katılım bankalarının henüz yeterli sermayeye ulaşamamış olmasıdır. Ancak sektörün artan bir ivme ile büyümesi ve devlet tarafından konulan 2023 ve 2071 hedefleri dikkate alındığında gelecek dönemlerde reel ekonominin finansmanında daha ciddi adımlar atılacağı beklenmektedir.

Borç temelli sistemden ortaklığa dayalı finansman sistemine geçiş hususunda sermaye piyasalarının önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Ancak günümüz şartlarında yatırımcıların uzun vadeden ziyade kısa vadeli yatırımları tercih ediyor olması, sermaye piyasaları açısından olumsuz bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Büyük yatırımcıların sermaye hareketlerinin küçük yatırımcının yatırımlarını bir anda değersizleştirilmesi ve sermaye piyasalarının henüz yeterli bilgi akışkanlığını ve hukuki altyapıyı oluşturamamış olması, mülakat katılımcıları tarafından yatırımcıların sermaye piyasalarına yatırım yapmamalarının en önemli sebepleri olduğu belirtilmiştir. Katılım bankacılığı açısından ise fihhi ve hukuki olarak mudarebe ve muşaraka yöntemlerinin pratikteki uygulamalarına yeterli altyapının sağlanamaması, sermaye yapısının genel bankacılık sektörüne kıyasla yeterli seviyeye gelememesi ve nitelikli çalışan kaynağının oluşturulamaması ile birlikte şubeleşmenin tam anlamıyla yeterli seviyeye gelememesi gibi nedenler, ortaklığa dayalı finansmana geçiş sürecinde aşılması gereken sorunlar olarak göze çarpmaktadır.

Katılım bankacılığının gelişimi noktasında 2015 ve 2016 yıllarında kurulan Ziraat ve Vakıf Katılım bankaları ile birlikte devletin sektöre girmiş olması büyük önem arz etmektedir. Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin koymuş olduğu 2025 yılında %15 pazar payı hedefi ise katılım bankalarının şu anki büyüme oranları ile ulaşılabilir bir hedef olarak gözükmemektedir. Ancak İstanbul'da kurulmasına başlanan İstanbul Finans Merkezi'nin katılım bankacılığı için bir cazibe merkezi olacağı düşünülmesi ve hem devletten hem de Körfez sermayesinden gelmesi planlanan ek sermaye destekleriyle birlikte bu orana ulaşılabilirliği hedeflenmektedir. Aynı zamanda BDDK bünyesinde Merkezi Danışma Kurulu'nun kurulması ve hem üniversiteler bünyesinde hem de STK'lar bünyesinde kurulan İslami Finans Araştırma Merkezleri ve Enstitülerinin sektörün derinleşmesi ve sağlamlaştırılması için önemli adımlar olarak görülmektedir.

Katılım bankacılığının 2007 yılından itibaren gösterdiği performans hızlanarak büyümüş ve küresel boyutlu 2008 krizinden etkilenmemiştir. Ancak ülkemizde meydana gelen 17-25 Aralık olayları ve onun akabinde gelişen 15 Temmuz darbe girişiminden dolayı sektör zarar görmüştür. Özellikle 15 Temmuz 2016 tarihinin içinde bulunmuş olduğu 2016 3. çeyrek büyüme rakamları negatif olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu girişimlerin başarılı olamaması sayesinde 2016 4. çeyrekte itibaren sektör kendisini hızlı bir şekilde toparlayarak yeniden pozitif rakamlar açıklamaya başlamıştır.

Bu çalışma bilindiği kadarı ile ülkemizde İslami finans yöntemlerinin reel sektöre olan etkilerinin incelendiği ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Daha sonraki çalışmalarda hem daha fazla kişi ile mülakat yapılması hem de daha farklı analiz yöntemleri kullanılması halinde çalışma daha da geliştirilebilir.

EKLER

Ek 1 Mülakat Soruları

1. Şirket olarak bankalardan kredi kullanırken ki öncelikleriniz nelerdir?
2. Katılım bankacılığının şirketiniz için sunmuş olduğu finansman yöntemlerinin yeterliliği ve çeşitliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Şirketler katılım bankacılığının kendilerine sunduğu ürün çeşitliliğinden memnun mu?
4. Katılım Bankacılığının diğer bankalarla arasındaki çalışma yöntemi farklılıkları hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Herhangi bir katılım Bankasına gittiğiniz zaman şirketinizin ihtiyacı olan bütün işleri halledebiliyor musunuz? Eksik kalan yönler nelerdir?
6. Konvansiyonel bankalar maliyet olarak daha avantajlı olduğu zamanda dahi katılım bankacılığını tercih eder misiniz?
7. Sizce finansman ihtiyacını karşılamak isteyen şirketler katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık arasında tercih yaparken hangi faktörlere dikkat ediyorlar?
8. Peki sizce bu durum katılım bankacılığından dolayı mı kaynaklanıyor yoksa toplumdaki İslami hassasiyetin azalması da bu durumun çıkmasında asıl rolü oynuyor mudur?
9. Müşterilerinizin sizi tercih etmesinden konvansiyonel bankaları tercih etmelerinin altında yatan sebepler sizce nelerdir? İslami hassasiyetlerden farklı olarak hangi faktörler sizi daha cazip kılıyor?
10. Katılım Bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık birbirlerinin tamamlayıcısı mı yoksa ikamesi midir?
11. Katılım Bankalarının halka kendilerini gerçek anlamda anlatabildiklerini düşünüyor musunuz?

12. Katılım bankacılığının imaj problemi olduğu ve kendisini yeterince insanlara anlatamadığı fikrine katılıyor musunuz?
13. Halkın bir kesiminin kullandığı bir söylem olan “faizi kılıfına uyduruyorlar niyet belli” şeklindeki söylemlerle ilgili ne düşünüyorsunuz?
14. Katılım bankalarının kullandıkları ürünler piyasa çıkmadan önce fetva kurullarınızda ne gibi süreçlerden geçiyorlar?
15. Dünya’da kullanılan faizsiz bankacılık enstrümanlarının ne kadarlık bir kısmı Türkiye Piyasasında kullanılıyor? Kullanılmayan kısımlarının ne kadarı fetva kurullarını takılıyor?
16. Katılım bankacılığının ortaya koyduğu ürünlerinin reel sektörün finansman ihtiyacını karşılamada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
17. Katılım bankacılığının reel kesime sunduğu ürünler nasıl geliştirilebilir ve çeşitlendirilebilir?
18. Bankanıza gelen tüm müşterilerinizi finansman ihtiyacına karşılık verebildiğinizi düşünüyor musunuz?
19. Kurumsal müşterilerinize ürünlerinizi sunarken en çok sıkıntı çektiğiniz konu nedir?
20. Peki sizce katılım bankalarının daha maliyetli olmasının sebebi büyüklük açısından yeterli seviyeye ulaşmamış olmaları mıdır?
21. Kurumsal müşterileriniz en çok hangi tür finansmanı kullanıyor? Bunun başlıca sebebi sizce nedir?
22. Katılım bankacılığının murabaha temelli olması yerine mudarebe ve müşareke temelli olması nasıl sağlanabilir?
23. Reel sektörün Borsa İstanbul’un sunmuş olduğu imkânlar ile ilgili bilgi düzeyi ne durumdadır?
24. Sermaye piyasasının daha sağlam ve çekici olması için hangi hususlara dikkat etmesi gerekmektedir?
25. KOBİ’lerin dış finansman ihtiyacını karşılama konusunda Borsa İstanbul’dan ne gibi beklentileri var?
26. Türkiye yapısı itibari ile banka bazlı sisteme mi yoksa sermaye piyasa bazlı bir finansal sisteme mi daha yatkındır?
27. Katılım bankalarının büyümesinin önündeki en büyük engeller sizce nelerdir?
28. Katılım bankacılığı sektörüne yeni sermaye çekmek için neler yapılmalıdır?

29. Türkiye de belirli bir ölçeğe erişmiş şirketler ile katılım bankaları arasındaki bağı güçlendirmek ve katılım bankalarını daha cazip hale getirmek adına ne gibi adımlar atılabilir?

KAYNAKÇA

- Afşar, M., ve Afşar, A. (2010). *Finansal Ekonomi*. Ankara: Detay.
- Alrifai, T. (2015). *Islamic Finance and the New Financial System*. Singapore: Wiley.
- Atar, A. (2017, Eylül). Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye'de İslami Bankacılığın Genel Durumu. *Journal of History Culture and Art Research*, s. 1029-1062.
- Ayub, M. (2007). *Understanding Islamic Finance*. West Sussex: Wiley.
- Bagehot, W. (1962). *Lombard Street: A Description of the Money Market*. Homewood: Hyperion Press.
- Balala, M.-H. (2011). *Islamic Finance and Law Theory and Practice in a Globalized World*. New York: I.B.Tauris.
- BDDK. (2018, Mayıs 09). erişim <http://ebulten.bddk.org.tr/finturk>
- Bencivenga, V. ve Smith, B. (1993). Some consequences of credit rationing in an endogenous growth model. *Journal of Economic Dynamics and Control* 17, s. 97-122.
- Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2015). *Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: DORA.
- Boyd, J. ve Prescott, E. (1986). Financial intermediary-coalitions. *Journal of Economics Theory* 38, ss. 211-232.
- Boyd, J. ve Smith, B. (1992). Intermediation and the equilibrium allocation of investment capital: Implications for economic development. *Journal of Monetary Economics* 30, s. 409-432.
- Bulut, H. ve Er, B. (2009). *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB.
- Bulut, H. ve Er, B. (2012). *Katılım Finansmanı*. İstanbul: TKBB.
- Coşkun, M. (2010). *Para ve Sermaye Piyasaları*. Ankara: Detay.

Demirgüç-Kunt, A. ve Levine, R. (1999, Haziran). *Bank-Based And Market-Based Financial Systems: Cross-Country Comparisons*. The World Bank Working Paper.

Diamond. (1984). Financial İntermediation And Delegated Monitoring. *Review of Economic Studies* 51, s. 393-414.

Dünya Bankası. (2018, Mayıs 13). *Global Financial Development Report 2017/2018: Bankers without Borders*. Erişim <http://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/data/global-financial-development-database>

El-Gamal, M. (2006, June). Overview of Islamic Finance. *Office Of International Affairs Occasional Paper No.4*, s. 1-13.

Esty, B., Qureshi, F. ve Millett, M. (1999, August). *An Introduction to Islamic Finance*. Harvard Business School Background Note 200-002.

Gerschenkron, A. (1962). *Economic Backwardness İn Historical Perspective: A Book Of Essays*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Gökten, S., Okan, P., Öner, E. ve Aypek, N. (2008). Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkide Finansal Sistemin Rolü - Kırgızistan Örneği. *Sosyo Ekonomi*, s. 117-132.

Greenwood, J. ve Jovanovic, B. (1990). Financial development, growth, and the distribution of income. *Journal of Political Economy* 98, s. 1076-1107.

Günel, M. (2007). *Para Banka ve Finansal Sistem*. Ankara: Yeni Dönem.

Gür, N. (2017). Financial System and Sustainable Growth. M. Yülek, *Industrial Policy and Sustainable Growth* (s. 1-14). Springer.

Hellwig, M. (1991). Banking, Financial İntermediation, And Corporate Finance. *Cambridge University Press*, s. 35–63.

Iqbal, Z. ve Mirakhor, A. (2011). *An Introduction to Islamic Finance*. Singapore: Wiley.

- Kettell, B. (2010). *Frequently Asked Questions in Islamic Finance*. India: Wiley.
- Kettell, B. (2011). *Introduction to Islamic Banking and Finance*. Chippenham: A John Wiley and Sons Ltd.
- King, R. ve Levine, R. (1993b). Finance, entrepreneurship, and growth: theory and evidence. *Journal of Monetary Economics* 32, s. 513-542.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. ve Vishny, R. (2000). Investor Protection And Corporate Governance. *Journal of Financial Economics* 58, s. 3–27.
- Levine, R. (1997). Financial Development And Economic Growth: Views And Agenda. *Journal of Economic*, s. 688–726.
- Levine, R. (2002). *Bank-Based or Market-Based Financial Systems: Which is Better?* Cambridge.
- Levine, R. (2005). Finance and Growth: Theory and Evidence. P. Aghion ve S. Durlauf, *Handbook of Economic Growth Volume 1, Part A*, (s. 865-934).
- Mehmet, T. (2002). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim*. Ankara: Nobel Yayın.
- Merton, R. (1992). Financial Innovation And Economic Performance. *Journal of Applied Corporate Finance* 4, s. 12–22.
- Merton, R. (1995). A functional perspective of financial intermediation. *Financial Management* 24, s. 23–41.
- Morck, R. ve Nakamura, M. (1999). Banks and corporate control in Japan. *Journal of Finance* 54, s. 319–340.
- Omar, M., Abduh, M. ve Sukmana, R. (2013). *Fundamentals of Islamic Money and Capital Markets*. Singapore: Wiley .
- Özsoy, İ. (1987). *Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı*. İstanbul: Timaş.

Pehlivan, P. (2016, Nisan). Türkiye’de Katılım Bankacılığı Ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 296-324.

Rajan, R. ve Zingales, L. (1998). Financial Dependence and Growth Raghuram. *The American Economic Review*, Vol. 88, No. 3., s. 559-586.

Sirri, E. ve Tufano, P. (1995). The Economics Of Pooling. TheGlobal Financial System: A Functional Approach. *Harvard Business School Press*, s. 81-28.

Smith, A. (2007). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. New York: Metalibri.

Stiglitz, J. (1985). Credit Markets And The Control Of Capital. *Journal of Money, Credit and Banking* 17, s. 133–152.

Sundararajan, V. (2011). *Islamic Finance*. New Delhi: Sage.

Sümer, G. ve Onan, F. (2016). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiyedeki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 296-308.

Sylla, R. (1998). U.S. Securities Markets And The Banking System, 1790–1840. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review* 80, s. 83–104.

Tiryaki, G. (2012). *Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)*. İstanbul: TBB.

TKBB. (2017, Aralık 24.03.2018). Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı. TKBB : <http://www.tkbb.org.tr/-genel-sunumlar> adresinden alındı

TKBB. (2018, Mayıs 8). erişim <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>

Tunç, H. (2016). *Katılım Bankacılığı - Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil.

Türkiye Bankalar Birliği. (2018, Mayıs 09). Erişim
<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/illere-ve-bolgelere-gore-bilgiler/73>

Usmani, M. (2002). *An Introduction to Islamic Finance*. IUR.

Yanpar, A. (2015). *İslami Finans İlkeler, Araçlar, Kurumlar*. İstanbul: Scala .

Yener Ercan, N. (2002). İçsel Büyüme Teorisi : Genel Bir Bakış. *Planlama Dergisi*, s. 129-138.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.